



T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Dinler Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İSA MESİH'İN ÇARMIHI VE ÖLÜMÜ MESELESİ

Nurettin BAL

21937016

Danışman

Prof. Dr. Canan SEYFELİ

Diyarbakır 2025

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Dinler Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İSA MESİH'İN ÇARMIHI VE ÖLÜMÜ MESELESİ

Nurettin BAL
21937016

Danışman
Prof. Dr. Canan SEYFELİ

Diyarbakır 2025

TAAHHÜTNAME
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**İsa Mesih'in Çarmıhı ve Ölümü Meselesi**” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

05/03/2025

Nurettin BAL

ÖN SÖZ

Hristiyan inançlarının merkezinde yer alan İsa Mesih'in çarmıha gerilmesi ve ölümü meselesi Kur'an'ın "Onu öldürmediler ve çarmıha germediler" şeklindeki açık ifadelerine ters düştüğü görülmüş ve iki dindeki yeri konusunda çalışma gereği duyulmuştur. Böylece Kur'an'da İsa Mesih'in çarmıhı ve ölümü konusu ele alınırken Hristiyan inancı ve kabulleri göz önünde bulundurulmaya çalışılmıştır. Her iki dinin İsa'sıyla alakalı çalışmaların çok olduğu görülmekle birlikte çalışmada Kur'an'ın İsa'sından hareketle İncillerin İsa'sını değerlendirme amaçlanmıştır.

Her iki dinde İsa'nın çarmıhı ve ölümü konusundaki inanç ve fikirler göz önünde bulundurulan çalışmada ilk iki bölümde daha çok Hristiyanlığın İsa Mesih'i ele alınmıştır. Ardından Kur'an'daki Hz. İsa'nın çarmıhı ve ölümü meselesi İncillerdeki verilerle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda birinci bölümde İsa Mesih'in hayatı, öğretileri ve mucizeleri İncillerden hareketle ele alınmıştır. İkinci bölümde İsa Mesih'in çarmıh, ölüm ve dirilme meselelerinin İncillerde nasıl ele alındığı ve İncillerin konuyla ilgili olan bölümlerine yapılan eleştiri ve itirazlar incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Kur'an'da Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi ve ölümünün nasıl geçtiği değerlendirilmiştir. İsa'nın bayılma hipotezi ve İsa'nın nüzulü konusunda mevcut olan hadis rivâyetlerinin Hristiyanlıktan etkilenme ürünü olduğu tezi işlenmiştir.

Çalışmanın başından beri her konuda sabırla yardımlarını esirgemeyen, eleştirileri ve yorumları ile yol gösteren danışman hocam sayın Prof. Dr. Canan Seyfeli'ye şükranlarımı sunarım. Ayrıca Yahudilik alanında dersler veren, yönlendiren ve çalışmaya teşvik eden hocam sayın Doç. Dr. M. Hadi Tezokur'a ve Düalist dinler ve Mitoloji konusunda çalışmalarını takip ettiğim ve ders aldığım hocam sayın Prof. Dr. Hayreddin Kızıl'a teşekkürü borç bilirim.

Nurettin BAL
Diyarbakır 2025

ÖZET

Çalışmanın konusu İsa Mesih'in Çarmıhı ve ölümü meselesidir. Bu çalışma Kur'an'da çok farklı hususlarda dile getirilen İsa Mesih'in çarmıha gerilmesi ve ölümü meselesiyle sınırlandırılmıştır. Çalışmada İsa'nın hayatını İncillere göre tanımak, çile haftasının önemli konularına değinmek ve hem Hristiyan hem de Kur'an açısından İsa'nın çarmıh ve ölüm başlıklarının anlam ve boyutlarının araştırılması hedeflenmiştir. Çalışmanın amacı hem İnciller ve Hristiyanlık hem de Kur'an ve yorumları açısından çarmıh ve ölüm meselesini karşılaştırmalı şekilde ortaya koymak, böylece Kur'an'ın Hz. İsa'sı, onun çarmıhı ve ölümü hakkındaki kendine has olan anlatım tarzını göstermektir. Çalışmanın sonunda İncillere göre İsa Mesih çarmıha gerildiği, üç gün sonra dirildiği, yaklaşık kırk gün boyunca havarileriyle beraber kalıp Tanrı'nın sağına yükseldiği, Kur'an'a göre ise Hz. İsa Yahudi veya Romalılar tarafından çarmıha gerilmediği, öldürülmediği ve keyfiyeti sadece Allah'ın bildiği bir şekilde semaya ya da Allah'ın katına alındığı sonucuna varılmıştır.

Konu, bu hususlara dikkat edilerek üç bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde İsa Mesih'in hayatı boyunca önemli olan bilgi ve olaylar üzerinden incelenmiştir. Annesi Meryem ve İsa'nın öğretileri ve mucizeleri Hristiyanlık perspektifinde kanonik ve apokrif İncillerden hareketle ortaya konmuştur. İkinci bölümün konusu İsa Mesih'in çarmıhı ve ölümü olmuştur. Hristiyan inanç ve kabullerinden hareketle çarmıh ve ölüm konusu yanında bunlarla doğrudan ilişkisi olan doğumu, vaftizi ve son haftasında gerçekleşen son akşam yemeği, tutuklanması, yargılanması, çarmıha gerilişi ve ölümü, üçüncü günde dirilişi ve göğe yükselişi konuları ele alınmıştır. Böylece konunun Kur'an'daki biçiminin Hristiyanlığa cevap niteliğinin anlaşılması için alt yapı oluşturulmuştur. Üçüncü bölümde çarmıh ve ölüm konusu Kur'an'dan hareketle, ancak yer yer Hristiyanlıktaki anlamıyla karşılaştırmalı şekilde ortaya konmuştur. Hz. İsa'nın dirilişi, göğe yükselişi ve ikinci gelişi gibi konular da farklı görüşler doğrultusunda ele alınmıştır. İki dinin temel kaynaklarının çarmıh ve ölüm konusunda aksi bilgiler ihtiva ettiği, fakat benzer ya da yakın özelliklere sahip olduklarına dair görüşlerin ise daha çok Hadis rivayetlerinden kaynaklandığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler

Kur'an, İnciller, İsa Mesih, İsa'nın Çarmıhı ve Ölümü

ABSTRACT

The subject of the study is the Cross and Death of Jesus Christ. This study is limited to the issue of the crucifixion and death of Jesus Christ, which is expressed in very different ways in the Quran. The study aims to get to know the life of Jesus according to the Gospels, to touch on the important issues of the week of suffering and to investigate the meaning and dimensions of the headings of the crucifixion and death of Jesus from both the Christian and the Quranic perspectives. The aim of the study is to comparatively present the issue of the crucifixion and death in terms of both the Gospels and Christianity and the Quran and its interpretations, thus demonstrating the Quran's unique style of narration about Jesus Christ, his crucifixion and death. At the end of the study, it will be concluded that according to the Gospels, Jesus Christ was crucified, was resurrected three days later, remained with his apostles for about forty days and ascended to the right hand of God, and according to the Quran, It has been concluded that Jesus was not crucified or killed by the Jews or Romans, but was taken up to heaven or to the presence of God in a way that only God knows.

The subject is addressed in three sections, paying attention to these issues. In the first section, the important information and events throughout the life of Jesus Christ are examined. His mother Mary and the teachings and miracles of Jesus are presented from the perspective of Christianity, based on the canonical and apocryphal Gospels. The subject of the second section is the cross and death of Jesus Christ. Based on Christian beliefs and acceptances, the subjects of the cross and death, as well as his birth, baptism, the last supper that took place in the last week, his arrest, trial, crucifixion and death, his resurrection on the third day and his ascension to heaven, which are directly related to these, are addressed. Thus, the infrastructure is established to understand how the form of the subject in the Quran responds to Christianity. In the third section, the subject of the cross and death is presented based on the Quran, but sometimes in a comparative way with its meaning in Christianity. Subjects such as the resurrection, ascension and second coming of Jesus Christ are also addressed in line with different views. It has been observed that the main sources of the two religions contain opposite information about the crucifixion and death, but the views that they have similar or similar characteristics are mostly derived from Hadith narrations.

Keywords

Quran, Gospels, Jesus Christ, Cross and Death of Jesus

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1
1. ÇALIŞMANIN KONUSU VE SINIRLARI	2
2. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ	5
3. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI.....	8
BİRİNCİ BÖLÜM.....	11
İSA MESİH'İN HAYATI.....	11
1.1. İsa'nın Annesi Meryem	13
1.1.1. Meryem'in Soyu ve Doğumu.....	13
1.1.2. Meryem'in Mabede Adanması ve Kefaleti.....	15
1.1.3. Meryem'in Çocukluğu	15
1.1.4. Meryem'in Bakire Olarak Doğum Yapma Meselesi	17
1.1.5. İsa'nın Doğumundan Sonra Meryem'in Bakireliği Meselesi	18
1.2. İsa Mesih'in Doğumu ve Gençliği	19
1.3. İsa Mesih'in Son Haftası ve Göğe Yükselişi	24
1.4. İsa Mesih'in Öğretileri	27
1.5. İsa Mesih'in Mucizeleri	29
1.5.1. Beşikteyken Konuşması.....	32
1.5.2. Çamurdan Kuş Şekline Benzer Bir Şey Yapıp Onu Diriltmesi	34
1.5.3. Ölülere Diriltmesi	34
1.5.4. Su Üzerinde Yürümesi.....	36
1.5.5. İnsanların Yediklerini ve Sakladıklarını Bilmesi.....	36
1.5.6. Semadan Sofra İndirilmesi.....	37
1.5.7. Azıcık Yemeğin Binlerce İnsana Yetmesi (Bereket).....	38
1.5.8. Hastalık	39

1.5.8.1. Anadan Doğma Körler	39
1.5.8.2. Cüzzamlı Hastalar	40
1.5.8.3. Felçli İnsanlar	40
1.5.8.4. Eli Sakat Olanlar	41
1.5.8.5. On İki Yıldır Kanaması Olan Kadın	41
1.5.8.6. Ateşi Yükselenler	42
1.5.8.7. Sağır ve Dilsizler	42
1.5.9. Tehlikeli Hava Koşulları	43
1.5.10. Kötü Ruhlar	43
İKİNCİ BÖLÜM	45
İNCİLLERE GÖRE İSA MESİH’İN ÇARMIHI VE ÖLÜMÜ	45
2.1. İsa Mesih’i Çarmıha Hazırlayan Olaylar	46
2.2. Çarmıh Öncesinde Kudüs’te İsa Mesih	49
2.2.1. Bentanya’da Kalması ve Kudüs’e Girişi	51
2.2.2. Satıcıları Mabetten Kovması ve Fısıh’ı Kutlama Hazırlığı	53
2.2.3. Son Akşam Yemeği ve Ayak Yıkama	55
2.2.4. Veda Konuşması ve Şakirtleri Geleceğe Hazırlaması	59
2.2.5. Rahip Kayafas (Kayafa) Önünde Sorgulanması	62
2.2.6. Vali Pilatus’un Huzurunda Sorgulanması	66
2.3. İsa Mesih’in Çarmıhı	69
2.4. İsa Mesih’in Ölümü	71
2.5. İsa Mesih’in Kabre Konulması	72
2.6. İsa Mesih’in Dirilişi	73
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	78
KUR’ÂN’DA HZ. İSA’NIN ÇARMIHI VE ÖLÜMÜ MESELESİ .78	
3.1. Kur’ân’da Hz. İsa Portresi	79
3.2. Hz. İsa’nın Çarmıhı Meselesi	83
3.3. Hz. İsa’nın Ölümü Meselesi	87
3.3.1. Hz. İsa’nın Göğe Alındığı ve Döneceği Fikri	90
3.3.1.1. Hz. İsa’nın Ruhu ve Bedeniyle Allah Katına Alındığı Fikri	95
3.3.1.2. Hz. İsa’nın Sadece Ruhuyla Allah Katına Alındığı Fikri	96
3.3.2. Hz. İsa’nın Öldüğü ve Dönmeyeceği Fikri	97
3.4. Hz. İsa’nın Nüzulü	100
3.4.1. Hz. İsa’nın Nüzulünü Reddeden Görüşler	103
3.4.2. Hz. İsa’nın Nüzulünü Kabul Eden Görüşler	110
3.5. Kur’an’ın Teolojik Bilgi Verdiği İddiasıyla Hz. İsa’nın Öldüğünü Savunan Görüş	120
3.6. Hz. İsa’nın Akıbetiyle İlgili Kur’an Dışı Araştırmalar	121

3.7. Hz. İsa'nın Nüzulüne Dair Hadislerdeki Hristiyanlık Unsurları.....	128
SONUÇ	136
KAYNAKÇA	141



KISALTMALAR

Bkz. Bakınız

c. Cilt

Chap. Chapter

Çev. Çeviren

Ed. Editör

s. Sayfa

S. Sayı

ss. Sayfalar arası

vb. Ve benzeri

vs. Ve sâire

Vol. Volume

yy. Yüzyıl

GİRİŞ

Dinler tarihi bilimi açısından parlak bir şahsiyet olarak biri ele alınıp araştırma konusu yapılacak olursa şüphesiz İsa ilkler arasında yer alır. İsa'nın Hristiyanlık ve İslam açısından önemli olması ve her bir kutsal kitapta aynı ve farklı özellikleriyle yer bulması onun daha detaylı araştırılması gereğine işaret eder. Böylece bir taraftan ölmüş yani çarmıha gerilip öldürülmüş olması diğer taraftan ne çarmıha gerilmiş ne de öldürülmüş olması konunun araştırmaya değer olduğunu gösteren hususlardan birisidir. Ayrıca İsa Mesih'in çarmıhı ve ölümü konusunda iki dinin, Hristiyanlığın ve İslam'ın temel kaynakları arasındaki ciddi farklılıklar konunun arkaplanıyla daha dikkatle incelenmesi ve hemen bir karara veya sonuca varılmaması gerektiğini açığa çıkarmaktadır. Yukarıda zikredilen hususlar ışığında İsa'nın her iki din açısından önemli olduğu ortadadır. Çarmıh ve ölümü konularının gerçekleşme boyutu ve bunlara olan inanç farklı olduğundan Kur'an'da Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi ve ölümü merkezi konumda yer alır. İki din arasındaki farklılıkların anlaşılabilmesi ve bir karşılaştırma imkanının ortaya çıkarılabilmesi için önce Hristiyanlıktaki İsa Mesih'in ve onunla ilgili inançların ele alınması gereği kaçınılmazdır.

Hristiyanlar için İsa'nın kendine özgü bir yeri vardır. Onlara göre İsa, İsrail oğullarına peygamber olarak gönderilmiş, insanların dünya ve ahiretlerini kazanmaları için Tanrı'nın emrettiği yolu göstermiştir. Tanrı'nın sözüdür, insanlığı kurtarmıştır ve ahir zamanda dünyaya geri dönerek Tanrı'nın krallığını kuracak ve ahirette yargılayacaktır. Hristiyanların çoğunluğu İsa'ya Tanrı'nın beden almış hali ve Üçlü Birlik'teki üç kişilikten biri, yani Oğul olarak inanırken bazı gruplar ise teslis inancını kısmen ya da tamamen reddetmektedir. Hristiyan inancına göre İsa, Tanrı'nın Oğlu ve Tanrı'nın beden almış hali olarak kabul edilir. O, Tanrı ile insanlar arasında bir aracı, Tanrı'nın kelamının somutlaşmış şekli, beklenen Mesih, kurtarıcı ve Rab'dir. Tanrı ile aynı özden olan, güçlü bir Tanrı ve dünyanın tek hükümdarıdır. Üçlü Birlik'teki kişiliklerden biri olan Oğul, burada biyolojik bir anlam taşımaz; Tanrı'nın babalığı ruhani bir anlam ifade eder. Hristiyanlık öğretilerine göre İsa, insanların günahlarının affedilmesi için çarmıhta bedenlenmiş ölmüştür. Bu sebeple İsa Mesih'in çarmıha gerilmesi ve ölümü önemlidir, çünkü dinin merkezinde yer alır.

İslam inancına göre, Meryem oğlu İsa, Mesih olarak bilinen, Allah'ın elçisi ve Allah'ın ruhu olan bir peygamberdir. Beş büyük ulu'l-azm peygamberden biridir. Müslümanlar, İncilin İsa'ya vahiy yoluyla indirilen kutsal bir kitap olduğuna inanırlar. Ancak, İslam'a göre Hz. İsa ne Tanrı'dır ne de Allah'ın oğludur. Kur'an'da, Hz. İsa, kendisine hiç erkek dokunmamış bir bakirenin mucizevi çocuğu olarak tanıtılır. Hz. İsa, ölüleri diriltme gibi mucizeler gerçekleştiren bir peygamberdir. Hristiyan teolojisinden önemli bir fark olarak, İslam'a göre O, Tanrı ya da Tanrı'nın oğlu değil, Peygamber Muhammed'i müjdeleyen bir elçidir. Hz. İsa Allah'ın kelimesidir. Kur'an, İsa'nın çarmıhta ya da başka bir şekilde fiziksel olarak öldürüldüğünü kesin bir şekilde reddetmektedir. Hadis rivâyetlerinde geçen bilgiler doğrultusunda İsa'nın yerine başka birinin çarmıha gerildiği ya da bir tür ikame olduğu inancı mevcuttur. Ancak, bazı modern Müslüman bilginler, Hz. İsa'nın gerçekten öldüğünü ve onun hayatta kalmasıyla ilgili yapılan referansların sembolik olduğunu savunmaktadır. Öne çıkan bazı İslami reformcular, örneğin Muhammed Reşid Rıza, çağdaş yorumcuların Kur'an'daki İsa'nın ölümünü reddeden ifadelerinin mecaz anlam taşıması gerektiğini savunurlar. İsa Mesih hakkındaki bu iki dindeki yoğunlaşmalar iki din açısından değerlendirmeye zemin hazırlayan yeterli ilgi ve bilgi barındırmaktadır.

1. ÇALIŞMANIN KONUSU VE SINIRLARI

Çalışmanın konusu "İsa Mesih'in çarmıhı ve ölümü meselesi"dir. İsa'nın çarmıh ve ölüm meselesi her iki dinin kutsal metinlerinde İsa Mesih'le ilgili yer bulmuştur. İsa'yı hayatı ile ilgili hususlar arasında babasız doğumu, Tanrı olması veya ilah kabul edilmesi, çarmıhı, ölümü, göğe yükselmesi veya Allah katına alınması gibi konulardan bahsedilebilir. Bu hususlar birbirini doğrudan ilgilendirmekle beraber konu sadece İsa Mesih'in çarmıha gerilmesi ve ölmesiyle sınırlandırılmıştır. Çünkü bu hususlar her iki din ve kutsal metinlerde merkezi konumda yer almaktadır. Dolayısıyla çarmıh ve ölüm hadisesini çalışmak genel İsa Mesih konusunu ele almayı sağlayıcı niteliktedir. İsa Mesih'in çarmıhı ve ölümü merkezi konumda bulunduğu için konu bu hususlarla sınırlandırılmıştır.

Çalışma İsa Mesih'in çarmıhı ve ölümü meselesi olduğundan dolayı İsa Mesih'in hayatı hem İncillerdeki ve Hristiyanlıktaki hem de Kur'an ve İslam kaynaklarındaki konumunun, özellikle çarmıhı ve ölümü meselesinin anlaşılması için

öncelikli olarak ele alınmıştır. Tüm başvuru kaynaklarından önce çarmih ve ölüm meselelerinin anlaşılması için ilk başvuru kaynaklar İnciller ve Kur'an olmuştur. İncillerde İsa Mesih'in çarmihı ve ölümü meselesiyse Kur'an'daki Hz. İsa'nın daha iyi anlaşılması için detaylıca incelenmiştir. Çünkü Kur'an tarih kitabı olmadığından İsa'nın hayatına dair kronolojik bilgileri detaylıca vermemiştir. İsa'nın hayatıyla ilgili kronolojik bilgiler İncillerden alınmıştır. Bundan hareketle Hristiyanlıktaki İsa Mesih fikri ve inancı çalışmanın kapsamında yer almıştır. İsa Mesih'in çarmih gerilmesi ve ölümü konusu İnciller ve Kur'an merkezli olarak ele alınmıştır. Çarmih ve ölüm meselesiyle ilgili olan çile haftası ve diriliş konuları araştırılmış ve ana konunun daha iyi anlaşılmasına vesile olmuştur. Ölümü ile yakından ilgisi olduğundan dolayı İsa'nın ref'i ve nüzulü konuları da ele alınmıştır.

İsa Mesih, Kur'an'da sadece bir peygamber olup Hristiyanlığın söylediği gibi Tanrı'nın oğlu veya Tanrı olmadığı için çarmih ve ölüm konuları Kur'an'da inanç kategorisinde değildir. Hz. İsa'nın diğer peygamberler gibi sadece bir peygamber olması Kur'an'ın İsa hakkındaki en önemli inanç boyutudur.

"İsa Mesih'in Hayatı" altında ele alınan Birinci Bölümde temel olarak Hristiyan kutsal metinleri içerisinde doğrudan onu işleyen İncillerden hareketle İsa Mesih'in hayatındaki önemli unsurlar dikkate alınarak konu işlenmiştir. Bu doğrultuda annesi Meryem ele alınmıştır. İsa Mesih'in annesi Meryem'in hayatı İncillere göre gerekli detaylarla işlenmiştir. İsa'yı mucizevi bir şekilde babasız olarak dünyaya getirdiği için Meryem'in konumu hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar için önem arzettiğinden dolayı bu konunun ortaya konulması gerekli görülmüştür. Daha sonra meydana gelen mucizevi doğumu, ilgili doğum hikayeleri ve gençlik dönemine ilişkin veriler çoğunlukla kanonik İncillerden, gerektiği yerlerde ise apokrif İncillerden işlenmiştir. Hristiyanlığın İsa Mesih fikrinde en etkili dönem son haftası olmuştur. Çünkü İsa Mesih'in çarmih gerilip öldürülmesi ve dirilişi bu hafta içerisinde meydana gelmiştir. "İsa'nın Son Haftası ve Göğe Yükselişi" adı altında İsa'nın Kûdus'e girişinde ilgi görmesi, halkın onu kral olarak kabul etmesi ve Mabette yaşanan tebliğ ve münakaşalar onun çarmih gerilmesinde etken sebep olduğundan dolayı bu konuların işlenmesi önem arz etmiştir. Hristiyanlar arasında bu haftanın ismi "çile haftası" olarak isimlendirilmiştir. İsa'nın hayatında en önemli olaylar bu haftada

meydana gelmiştir. Mabetteki tartışmalar, son akşam yemeği, yargılanıp çarmıha gerilmesi ve ölümden dirilip göğe çıkarılması konuları İncillere göre incelenip ele alınmıştır. “İsa Mesih’in Öğretileri” adı altında İsa’nın özelde havarilerine genel olarak ise tüm insanlara tebliğ ettiği öğretileri İncillerden araştırılıp yazılmıştır. İsa’nın ve İncilin mesajı insanlar için neyi ifade ettiği öğretilerinden anlaşılmıştır. İsa’nın tüm inananları kurtarması için çarmıha gerilip feda edilmesi de öğretilerinin anlaşılmasında etken olmuştur. “İsa Mesih’in Mucizeleri” altında hem İncillerde hem de Kur’ân’da geçen İsa’nın mucizeleri çalışmada ele alınmıştır. İsa Mesih’in hayatı bölümünün ele alınmasındaki başka bir sebepte İsa’nın çarmıha gerilmesi ve ölümü konularının ayrıntılarının görülmesi ve arka planda daha iyi anlaşılmasıdır.

“İncillere Göre İsa Mesih’in Çarmıhı ve Ölümü” başlığı altında ele alınan İkinci Bölümde İsa’yı çarmıha hazırlayan olaylar, İsa’nın Kudüs’e girişi, Mabette yaşanan olay ve tartışmalar işlenmiştir. Çarmıhın gerçekleşmesinin sebeplerinden olduğu için son haftasında meydana gelen olaylar çalışmada ele alınmıştır. “İsa Mesih ve Kudüs’te Çarmıha Kadarki Gelişmeler” adı altında İsa’nın Kudüs’e girişinden çarmıha gerilmesine kadar yaşanan olaylar işlenmiştir. Son akşam yemeği ve İsa’nın tutuklanmasının ardından önce sanhedrine çıkması daha sonra Vali Pilatus’un huzurunda yargılanması konuları, neden çarmıh cezasına çarptırıldığını anlamada önem arzemiştir. “İsa’nın Çarmıha Gerilmesi” adı altında İsa’nın çarmıha gerildiği ve ruhunu teslim ettiği vakte kadar yaşanan olaylar ele alınmıştır. Çarmıh olayında İsa’nın maruz kaldığı hakaret ve işkencelerin süreci anlatılmıştır. Kur’ân’ın aksine İnciller İsa’nın çarmıha gerildiğini ve öldüğünü kabul ettikleri için bu konunun araştırılması gerekli görülmüştür. “İsa’nın Kabre Konulması” altında İsa’nın çarmıhta öldükten sonra kaya bir mezarlığa konulma konusu ele alınmıştır. “İsa Mesih’in Ölümü” adı altında İncillerde İsa’nın ölüm konusunun nasıl gerçekleştiği ve İsa’nın ölümü hakkında var olan inancın Hristiyanlar için ne ifade ettiği ele alınmıştır. İnciller İsa Mesih’in kefarete olarak bile bile kendisini insanoğlunun asli günahı için ölüme teslim ettiğini ifade etmiştir. “İsa Mesih’in Dirilişi” adı altında ise İsa’nın çarmıha gerildiği cuma gününden iki gün sonrasında pazar gününde dirilmiş ve yaklaşık kırk gün boyunca havarileri arasında yaşamış, öğretilerine devam etmiş ve sonrasında göğe, Tanrı’nın sağına yükselmiş olduğu mesele işlenmiştir. Ahır zamanda Tanrısal Krallık için tekrar yeryüzüne geleceği ve insanları yargılayacağı, Hristiyanların inancı olup

ölümünden dirilişı konusu Kur'an'a ters olduğu için konunun araştırılması önem arz etmiştir.

“Kur'an'da Hz. İsa'nın Çarmıhı ve Ölümü Meselesi” altında ele alınan Üçüncü Bölümde Hz. İsa'nın çarmıhı ve ölümü konusunda Kur'an'da geçen ayetler araştırılmıştır. Hz. İsa'nın çarmıhı meselesinde Hristiyan inancının aksine Kur'an, açık olarak çarmıha gerilmediğini bildirmiştir. “Hz. İsa'nın ölümü meselesi” konusunda Kur'an, Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından çarmıha gerilip öldürülmediğini, Hz. İsa'nın ölümünü reddetmiştir. Allah Hz. İsa'yı düşmanlarından kurtararak katına almıştır. Hz. İsa'nın ölümü Yahudiler tarafından olmadığı gibi Allah onu vefat ettirecektir. “Hz. İsa'nın Nüzülü” adı altında müfessir ve muhaddisler hadis rivâyetlerinde Hz. İsa'nın Allah tarafından Yahudilerden kurtarılmış ve ahir zamanda Allah onu kıyamet alameti olarak göndereceğini savunmuşlardır. Çağdaş olan Reşit Rıza ve Mustafa Merağî gibi düşünürler ise Hz. İsa'nın Allah tarafından vefat ettirilmiş olduğunu söylemiş ve kıyamet alameti olarak ahir zamanda nüzulünün tekrarlanacağını kabul etmemişlerdir. Ayrıca Kur'an'da Hz. İsa'nın çarmıhı ve ölümünün işlendiği üçüncü bölümde Hz. İsa'nın tekrar nüzulünün gerçekleşeceğine dair var olan hadislerin Hristiyanlıktan etkilenme ürünü olduğu konusu işlenmiştir. Bu teze göre Ehli Kitap olan Yahudi ve Hristiyanlar, İslamın fetihlerinden sonra Müslüman olmuş ve kendi dinlerinin inançlarını Müslümanlara aktarmışlardır. Hz. İsa ile ilgili inançlarını Müslümanlara söyledikten sonra raviler bu rivâyetlerin İslam inancı olarak rivâyet etmişlerdir. Bu konunun ele alınmasındaki gaye her iki dinin kıyamet alametleri ve ahir zamanda İsa'nın nüzulünün tekrar olacağı konusunda var olan İncillerin ve Hadis rivâyetlerinin benzerliği olmuştur. Ayrıca İsa ile ilgili son yüzyıllarda ortaya çıkan ve üçüncü bölümde ele alınan başka bir konu ise İsa'nın bayılma hipotezidir. İsa'nın çarmıhı ve ölümü ile yakından ilgisi olduğu için bu tez de işlenmiştir.

2. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Kutsal Kitap ve Kur'an merkezli olarak Hz. İsa'nın çarmıh ve ölümü mevzusu ele alınırken İncillerin ve Kur'an'ın konu hakkındaki temel duruşunu açığa çıkarma hedeflenmiştir. Ancak çarmıh ve ölüm meselesi Hristiyanlık ve İncillerdeki karşılığıyla ortaya konarak hadis rivâyetlerindeki bilgileri yorumlarken Hristiyan

metinlerinde bulunan bazı bilgileri kullanmaları ve bunlar üzerinden beyan ettikleri görüşlerinin değerlendirilmesi de çalışmanın hedefleri arasında yer almaktadır. Ayrıca Hz. İsa'nın Allah katına alınışı ve tekrar geleceği, yani akıbeti meselesi doğrudan çarmıhı ve ölümünü ilgilendirdiği için konunun anlaşılması doğrultusunda değerlendirmeye alınmıştır. Böylece çarmıh ve ölüm meselesinin tüm ana konularıyla ortaya konması ve genel boyutuyla anlaşılması hedeflenmiştir. "İsa Mesih'in Hayatı" ve "İncillere Göre İsa Mesih'in Çarmıhı ve Ölümü" konuları çoğunlukla Hristiyanların kutsal kitabı İncillerden hareketle ele alınmıştır. Annesi Meryem'den doğumuna, doğumundan öğretilerine, öğretilerinden çarmıha ve ölümüne kadar olan tüm başlık ve konular İncillere ve Tarihsel İsa araştırmacılarına göre işlenmiştir.

Kur'an'ı Kerim'de Hz. İsa hakkındaki âyetlerin belirlenmesi ve özellikle çarmıha gerilmesi ve ölümü hakkındaki âyetlerin lafızlarıyla birlikte anlamları ve İslam kaynaklarında tartışılan yönlerinin açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ilgili âyetlerin İslam alimleri tarafından yapılan tefsirleri ve ortaya çıkardıkları görüşleri tartışılmış ve İsa Mesih'in çarmıhı ve ölümü konusuyla bunu ilgilendiren akıbetiyle ilgili hususlar Hristiyanlıktaki anlamıyla karşılaştırması hedeflenmiştir. Buna göre Kur'an'ın Hz. İsa'sı ortaya konulurken Hristiyanlıkta inanılan İsa Mesih hakkındaki fikirlerle yapılan karşılaştırmada karşılıklı itirazlar ele alınmıştır.

Çalışmada önce Kur'an'da Hz. İsa ile ilgili âyetler tespit edilmiştir. Kur'an-ı Kerim yüzyıllar boyunca tüm insanlığın onu anlaması için üzerine binlerce eser yazılmıştır. Bu eserlerden döneminde en çok dikkat çeken ve önem arz eden tefsirlerden Hz. İsa'nın çarmıh ve ölümüyle ilgili âyetlerin açıklamalarını derleyip toplamak amaçlanmıştır. Tefsir kitapları, âyetleri hem rivâyet yönünden gerekli hadisleri barındırdığından hem de Arap diline hâkim müfessirler tarafından yazıldığı için etimolojik, tasviri ve tarihsellik açısından gerekli bilgileri kaydetmeleri, âyetlerin daha iyi anlaşılması için ilk sıralarda başvurulmuş eserler olmuştur. Hz. İsa ile ilgili tüm hadisler yerine konu gereği onun çarmıh meselesi, ölümü, ref'i ve nüzulü ile ilgili hadisler incelenip çalışmaya alınmıştır.

Hz. İsa hakkında elde edilecek bilgiler Kur'an'dan araştırıldığında çeşitli surelerin âyetlerinde bilgiler bulunur. Hz. İsa'dan sözeden âyetler bazen sıralı

(âyetlerin art arda olması) bazen de ayrı ayrı bir biçimde Kur'ân'da ele alınmıştır. Hz. İsa'nın sonunun ne olduğuyla ilgili Kur'ân ifadelerinin ve İslam gelenek ve kültüründe var olan kaynakların, Hz. İsa'nın temel yapıtaşı olduğu Hristiyan geleneğinin kaynakları araştırılıp dikkate alınmadan tam olarak anlaşılması mümkün görülmemiştir. Araştırma için başvuru kaynağı Kur'ân olduğunda âyetler Hz. İsa'nın ölümü ve çarmıha gerilmesi konusunda müteşabihdir. Ancak başvuru kaynağı hadisler olunca rivâyet çeşitliliğinden ve hadislerin genel kabul görüp görmemesi konusunda farklılık ortaya çıkmıştır. Hadislerde İsrailiyat olarak kabul edilen hadis çeşidi olduğu için anlaşılmaları konusunda Hristiyan kaynaklarıyla beraber ele alınması gerekli görülmüştür. Çalışmada Hristiyanlar için İsa'dan söz edildiğinde “İsa Mesih”, İslam açısından bahsedildiğinde “Hz. İsa” ve her iki din için incelendiğinde sadece “İsa” olarak isminin kullanılması çalışmanın metotları arasında olmuştur. Aynı şekilde her iki dinin inanç ve kabullerine saygıyı ön planda tutup İsa'yla ilgili inanılanı ve kabul edileni olduğu gibi tasvir etme hedeflenmiştir. Bu nedenle deskriptif metot kullanılmıştır.

Üçüncü bölümde “Kur'an'da Hz. İsa'nın Çarmıhı ve Ölümü Meselesi” konusunda Kur'ân'ın sadece İsa'nın şahsiyetini nasıl ele aldığını kısa bir şekilde özetledikten sonra çarmıh ve ölüm konularına geçilmiştir. Bu bölümde Hz. İsa'nın kronolojik olarak hayatına yer verilmemiş çarmıh ve ölüm konuları önce Kur'ân'a daha sonra klasik kaynaklara göre ele alınmış en sonunda ilgili bölümün başlıkları altında son yüzyıllarda çağdaş diye niteleyebileceğimiz alimler tarafından nasıl ele alındığı söz konusu olmuştur. İlgili âyetlerin tefsir bölümlerinde kaydedilen rivâyetler sadece nakletmekle kalmayıp doğruluk ve güvenilirlik dereceleri araştırılıp kesin veya kesin bilgiye yakın olanlar öne çıkarılmıştır. Kur'ân'ın birer birer açıklamaları görevini üstlenen hadisler özellikle odak noktası olan bu bilgilerin tarih boyunca neler ifade ettiği tezin amaçları arasında olmuştur. Bununla birlikte hadislere olan inanç konusunda var olan farklılıktan doğan görüşler sonucunda bir kesim hadislere kesin bilgi olarak inandığı ve başka bir kesim ise kesin bilgi ifade etmediğini söylemişlerdir. Bu sebepten dolayı İslam'ın hadis literatüründe var olan hadis rivayetlerinin İncillerdeki birgilerle benzerliği ve etkisi konusu incelenmiştir. Bu konunun araştırılmasının amacı İslam'ın yayıldığı dönemlerde Müslüman olan Ehl-i Kitab'ın fertlerinden bazıları Kutsal Kitap'taki bilgileri Müslümanlara anlatmış ve bu bilgiler

Müslümanlar arasında dağılmıştır. İncillerdeki bilgilerle paralellik arzeden bu rivayetlerin gerçektende vahiy ışığı altında mı yoksa Müslümanların sonradan Müslüman olan Ehl-i Kitaptan etkilenip aktardığı bilgiler mi olduğu konusunda iki fırka ortaya çıktığından dolayı hadis rivayetleri incelenmiştir.

Tezin amaçlarından önemli olan diğer bir husus ise konu başlıkları ile ilgili âyetlerin Hristiyanlar tarafından nasıl anlaşıldığı, kabul edildiği ve yorumlandığı olmuştur. İlgili başlıklar altında ele alınan âyetler, Hristiyanlar ve önde gelen bilginleri açısından nasıl yorumlanıp kabul edildiği veya kabul edilmediği söz konusu başlıklar adı altında incelenmiştir. Bununla birlikte hem İncillerin hem de Kur'an'ın İsa'nın çarmıh ve ölüm konusundaki bilgileri karşılaştırma amacı güdülmüştür. Ayrıca son yıllarda ortaya çıkan ülkemizde şimdilik popüler olmasa dahi İsa'nın bayılma hipotezi konusu araştırılmıştır. İsa'nın bayılma hipotezine, İsa'nın çarmıhtan baygın halde indirilip defnedilmek yerine kaya mezarlıkta iki gün boyunca yoğun tedavi altına alınıp daha sonra pazar günü sabahı havarilerine görünmesi onun ölümden dirildiği vehmine kapılmalarına sebep olduğu iddiasıdır. İsa'nın ölümü ile ilgili farklı ve hem Hristiyanlık hem de İslam inancına muhalif iddialar beslediği için bu konunun incelenmesi amaçlanmıştır.

3. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI

Çalışmada yazılı ve sözlü kaynaklar incelenmiş ve en temel yazılı kaynak olarak Hristiyanlık ve İslam'ın kutsal kitaplarından yararlanılmıştır. İnciller İsa Mesih hakkında ve Kur'an'ı Kerim'le beraber hadis eserleri Hz. İsa'nın peygamberliği konusunda geniş bilgileri kuşatan birer külliyat niteliğindedir. Çalışmada İsa Mesih hakkında geniş bilgilere yer veren İncillerin incelenmesi amaçlanmıştır. Genel olarak kanonik İnciller araştırma kaynağı olmakla beraber yeri geldiğinde apokrif İncillerden de yararlanılmıştır. İncilerden alıntı yapılan eser Kutsal Kitap'ın yeni çevirisi olmuştur¹. Apokrif İnciller konusunda Ekrem Sarıkçıoğlu'nun "Diğer İnciller" adlı eseri kaynaklar arasındadır². İsa Mesih'in hem teolojik hem de tarihsel olarak incelenmesi amaçlandığından çalışmada genel olarak İsa Mesih'in yaşamı konusunda

¹ *Kutsal Kitap (Tevrat-Zebur-İncil)* (İstanbul: Kitabı Mukaddes, 2016).

² Ekrem Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2016).

Ekrem Sarıkçıoğlu'nun "Kanonik ve Apokrif İncillere Göre Hz. İsa"³, Jomier'in "Mesih İsa'nın Yaşamı"⁴, Reza Aslan'ın "Zelot" adlı eseri⁵, Jürgen Roloff'un "Nasıralı İsa"⁶ ve akıbeti konusunda Mahmut Aydın'ın "Hz. İsa'ya Ne Oldu?"⁷ başlıklı çalışmalar konuya kaynaklık eden çalışmalardandır.

"İsa", "İmran", "Çarmıh" ve İslami ilimlerde önemli kavramların anlam ve tarihçeleri konusunda "Diyanet İslam Ansiklopedisi, Hristiyan inancında önemli yer edinen son akşam yemeği konusunun anlamı ve ifade ettiği inanç boyutu konusunda Canan Seyfeli'nin "Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler" ve "Evharistiyada İsa Mesih: Sembol Ve/Veya Gerçek" adında makalesi, Hayreddin Kızıl'ın "Cemil Meriç'e Göre Kitab-ı Mukaddes" ve "Hristiyan Monastisizminin Kuruluşu" adlı makaleleri ve Yahudilikle ilgili olarak M. Hadi Tezokur'un "Yahudilikte İbadet ve İnanç Esasları" adlı çalışmalar araştırılıp incelenen ikincil derece kaynaklar arasındadır.

Kur'ân'ı Kerim'den konu ile ilgili alıntılanan âyetlerin mealleri genel olarak Diyanet İşleri Başkanlığının son yıllarda hazırladığı "Kur'ân yolu Meali" adlı eserden alınmıştır⁸. Bununla beraber Hz. İsa'nın çarmıh meselesi, ölümü ve kıyamet alameti olarak tekrar nüzulü konularında İslam alimlerinin yazdığı tefsir kitaplarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Razi'nin "Mefatihü'l-Ğayb'ı"⁹, Zemahşeri'nin "Keşşaf'ı"¹⁰, Beydavi'nin "Envârü't-tenzîl'i"¹¹, Taberi'nin "Camiü'l-Beyan'ı"¹², Kurtubi'nin "Ahkamu'l- Kur'ân'ı"¹³, Maturidi'nin "Te'vilatu'l-Kur'ân'ı"¹⁴, el-Endülüsi'nin "El-Müharrerü'l-Veciz'i"¹⁵, Beğavi'nin "Mealimu't-

³ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Hiz. İsa Hayatı ve Mesajı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017).

⁴ J. Jomier, *Masih İsa'nın Yaşamı* (İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2006).

⁵ Reza Aslan, *"Zelot" Nasıralı İsa'nın Hayatı ve Dönemi* (Ankara: Panama Yayıncılık, 2021).

⁶ Jürgen Roloff, *Nasıralı İsa Tarihi ve Dini Kaynaklarda İsa Peygamber*, trc. Yücel Aksan (İstanbul: Runik Kitap, 2021).

⁷ Mahmut Aydın, *Hiz. İsa'ya Ne Oldu?* (Ankara: Otto Yayınları, 2017).

⁸ *Kur'an Yolu Meali*, thk. Hayreddin Karaman v.dğr. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021).

⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Razi, *Mefatihü'l-Ğayb (et-tefsîru'l- Kebîr)* (Tahran: Dâru'l-Kütübî'l-Âlemiyye, t.y.).

¹⁰ Zemahşari, *Keşşaf Tefsiri* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016).

¹¹ Kadı Beydavi, *Beydavi Tefsiri*, ed. Şadi Eren (İstanbul: Işık Yayınları, 2013).

¹² Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir Et-Taberi, *Camiül-Beyan an Tevili Ayil-Kuran* (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2013).

¹³ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l- Kur'ân* (Kahire: Dar'ul-Hadis, 2010).

¹⁴ Ebu Mansur Muhammed Maturidi, *Te'vilatu'l-Kur'ân* (Beyrut: Dar Al-Kotob Al-İlmiah, t.y.).

¹⁵ İbn Atiyye el-Endülüsi, *El-Müharrerü'l-Veciz* (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2002).

Tenzil'i"¹⁶, İbn Aşur'un "Tefsiru't-tahrir ve't-Tenvir'i"¹⁷, Muhammed Abduh ve Reşid Rıza'nın yazdıkları "Tefsiru'l Kur'âni'l Hâkim'i"¹⁸, Elmalılı Hamdi Yazır'ın "Hak Dini Kur'ân Dili"¹⁹ ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan "Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir"²⁰ başlıklı eserler konuya kaynaklık eden tefsir çalışmalarındandır. Yukarıda sıralanan tefsir eserleri olmasaydı tez çalışmam eksik kalırdı. Ayrıca Kur'ân âyetlerini açıklayan hem tefsir hem de hadis kitabı kaynağını gören Taberi'nin "Camîu'l-Beyan an Te'vil-i Ayi'l Kur'ân'i"²¹, ve İbni Kesir'in "Tefsîru Kur'âni'l-Azim'i"²² kaynaklar arasındadır.

Çalışmada Hz. İsa'nın kıyamet alameti olarak ahir zamanda tekrar nüzulünün gerçekleşeceğini açıklayan hadisler konusunda Buhari'nin "el-Camiü's-sahih'i"²³, Müslim'in "el-Camiü's-sahih'i"²⁴, Tirmizi'nin "el-Camiü's-sahih'i"²⁵, İbni Mace'nin "Sünen'i"²⁶, Ahmet bin Hanbel'in "Müsned'i"²⁷ ve Hâkim en-Nisaburi'nin "Müstedrek'i"²⁸ başlıklı eserler çalışmaya kaynaklık eden hadis kitapları arasında olmuştur. Son yıllarda Türkiye'de Hz. İsa ile ilgili ulaşılan makaleler ve tezler çalışmanın kaynakları arasında olmuştur.

¹⁶ Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Mealimu't-Tenzil Beğavi Tefsiri* (Riyad: Daru't- Tıbbiyye, 1989).

¹⁷ Muhammed Tahir İbn İbn Aşur, *Tefsiru't-tahrir ve't-Tenvir* (Tunus: ed-Darü't-Tunisiyye, 2000).

¹⁸ Muhammed Abduh - Muhammed Reşid Rıza, *Menar Tefsiri Tefsiru'l Kur'ani'l Hakim*, trc. Kolektif (İstanbul: Ekin Yayınları, 2014).

¹⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2021).

²⁰ Kolektif, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020).

²¹ Et-Taberi, *Taberi*.

²² Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İbn İbni Kesir, *Tefsîru Kur'âni'l-Azim* (Kahire: Daru İbn Hazm, 2000).

²³ Buhari, *Sahih-i Buhârî* (Damascus: Müessesetür Risale Naşirun, 2016).

²⁴ Müslim, *Sahih-i Müslim* (Damascus: Müessesetür Risale Naşirun, 2016).

²⁵ Tirmizi, *Sünen-i Tirmizi* (Damascus: Müessesetür Risale Naşirun, 2016).

²⁶ İbn Mace, *Sünen-i İbn Mace* (Damascus: Müessesetür Risale Naşirun, 2022).

²⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (Damascus: Müessesetür Risale Naşirun, 2017).

²⁸ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek* (Beyrut/Umman: ed-Darü'l-Osmaniyye / Daru İbn Hazm, 2007).

BİRİNCİ BÖLÜM

İSA MESİH'İN HAYATI

İsa'nın şecere bakımından hayatı araştırıldığında elde edilen bilgiler, konsiller tarafından kabul edilen Kanonik İncillerden ziyade Apokrif metinlerde daha detaylı bulunmuştur. Apokrif metinlerde geçen bu rivâyetler İsa'nın annesi Meryem ve Meryem'in ebeveynleri hakkında geleneğe kıyasla daha detaylı bilgilere ulaşılması açısından önem arz etmiştir. Onun ailesi ile ilgili anlatımların yer aldığı Apokrif İncil metinlerinde özellikle ebeveynleri ve onların ailelerinden bahseden bilgiler daha ayrıntılıdır. Bu nedenle İsa'nın hayatı, var olan İncillerden en kapsamlı ve detaylı bir şekilde araştırılması açısından ilk derecedeki kaynaklar tüm İnciller olmuştur. Yani bu bölümde, İsa Mesih'in hayatı Hristiyan inancına göre ele alındığı için ana kaynaklar kanon olan ve kanon olmayan (apokrif) tüm İnciller olmuştur. İsa Mesih'in hayatı konusunda birçok faktör göz önünde bulundurulmuştur. Bu faktörlerden biri İsa Mesih'in Hristiyanlığın kökenini belirleyen kişi olmayıp onun Hristiyanlığın merkezi ve bizzat nesnesi olmasıdır. Bu nedenle Hristiyan alemi, başlangıcında olduğu gibi günümüzde de İsa Mesih'in insanlar ve dünya üzerindeki önemine yoğunlaşmıştır. İsa'nın üç semavi dinde yeri olmasından, insanlar için ifade ettiği değer ve benzeri sebeplerden dolayı onun hayatını bilmek önem arz etmiştir.

Bu bölümde İsa Mesih'in hayatı konusunda günümüze ulaşan tüm İncil rivâyetleri ele alınmıştır. Çünkü tarih boyunca var olan İncillere, bir zamanlar çeşitli cemaatlerin sahih ve doğru olarak kabul ettiği, hürmet ettiği dikkate alınarak tüm rivâyetler ışığında İsa Mesih'in hayatı ve öğretisi müşahhas olarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Bununla beraber farklı ve çelişkili rivâyetlerin de çalışmaya alınması bilimsel bir dürüstlük olarak kabul edilmiştir. Efsaneleşen olay ve haberleri zamanın cemaatlerinin inançlarını aksettirdikleri için günümüz mantığı ve ilimleri ışığında bir değerlendirmeye tabi tutulması uygun görülmemiştir. Eski Ahit kültürü, içinde yaşamış İsa Mesih'in ve çevresinin ruhuna uymayan çelişkili İncil rivâyetleri ve efsaneleri de zikretmekle birlikte değerlendirilmesi okuyucuya bırakılmıştır. Çünkü söz konusu rivâyetlere de inanan milyonlarca insan vardır. Çalışmada kaydedilmiş olan bilgiler ve yazılmış olan sayfalar hem bir inceleme ve hem de İsa Mesih'in hayatına tanıklık etme sayfaları olmuştur.

İsa Mesih'in hayatı, öğretileri, mucizeleri ve ölümü Hristiyanlığın ana merkezini temsil etmiştir. Bu nedenle onun hayatının ve öğretilerinin bilinmesi, çalışmanın daha iyi anlaşılması için elzemdir. Yaşamı konusunda akıllarda yer edilmiş olan önemli başlıklar konu başlıkları olarak belirlenmiştir. Bu nedenle bahsi geçen hususlar dikkate alınarak İsa Mesih'in hayatıyla ilgili beş başlık işlenmiştir. Bu başlıklar sırasıyla "İsa'nın Annesi Meryem", "İsa Mesih'in Doğumu ve Gençliği", "İsa Mesih'in Son Haftası ve Göğe Yükselişi", "İsa Mesih'in Öğretileri" ve "İsa Mesih'in Mucizeleri" şeklindedir.



1.1. İSA’NIN ANNESİ MERYEM

Meryem adı hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar için önem arz etmektedir. Kutsal Kitap’ta birden çok Meryem’e yer verilmektedir. Kur’ân’ı Kerim’de ise özel isimle İsa’nın annesi olan Meryem’den²⁹ ve işaret yolu ile Musa’nın ablası olan Meryem’den³⁰ söz edilmektedir. Bu bölümde konu gereği sadece Hz. İsa’nın annesi olan Meryem’den söz edilmiştir.

İncillerde genel olarak İsa Mesih’in hayatında, “Meryem” adında üç önemli kadının olduğu bilgisi yer almaktadır. İsa Mesih yaşadığı dönemde, “Meryem” çok yaygın bir isim olarak kullanılmasından dolayı İsa’nın hayatı boyunca bu ad çokça karşısına çıkmıştır. Bu nedenle Kutsal Kitapta da bu isimde birçok kadın ile ilgili rivâyetler geçmiş ve İsa’nın haddizatında Hristiyanlığın dönüm noktası sayılacağı olaylarda bu isimdeki kadınlar yer almıştır. Bu kadınlardan üç tanesinin İsa ile yakın bir ilişkisi olmuştur. Bu üç kadın ise; İsa’nın annesi olan Meryem, Mecdeli³¹ denilen Meryem ve Beytanyalı Meryem’dir³². Bu bölümde konu gereği İsa’nın annesi Meryem ele alınmıştır. Konunun anlaşılması babında daha detaylı bilgileri yani Meryem’in ebeveynleri, doğumu, mabede adanması ve mucizevi bir şekilde İsa Mesih’e hamile kalması gibi konular için başvuru kaynakları ve elde edilen rivâyetler apokrif metinlerin pasajları olmuştur.

1.1.1. Meryem’in Soyu ve Doğumu

Hristiyanlara göre Meryem’in babası Kanonik İncillerde zikredilmemekte, Apokrif kabul edilen İncillerden Protevangelium’da isminin Yoahim, Yoakim (Joachim) olduğu belirtilmektedir. Yine bu Apokrif İncil’de Meryem’in dedesi Mathan’ın Meryem, Sobe ve Hannah adlarında üç kızı olduğu, kızlardan Sobe’nin Zekeriyâ’nın hanımı Elisabeth’in annesi, Hannah’ın da Bâkire Meryem’in annesi olduğu nakledilmektedir.³³

²⁹ Ali İmran, 3:36-45; Nisa 4: 171, Maide 5: 11,110,116, Tevbe 9: 31, Meryem 19:16-29.

³⁰ Kasas: 28: 11, Taha 20: 40.

³¹ Luk.8:2-3.

³² Yu.11:5; Luk.10:38-42.

³³ Ömer Faruk Harman, “İmran Maddesi”, *İmrân*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988).

Meryem'in hayatı ilk zamanlardan beri efsanelere karışmış ve onun hakkında çeşitli rivâyetler kaydedilmiştir. Bunun sebebi ilk iki asırdan sonra Meryem'in, İsa gibi kutsallığa, Tanrı'nın annesi vb. inanç sistemlerine yakıştırılması olmuştur. Kanonik İncillerden farklı olarak daha ayrıntılı Yakup İncilinde, elde edilen bilgiler ışığında, Meryem'in dünyaya gelmesinden önce ebeveynlerinin adakta bulunmaları, adaklarını yerine getirme ve Meryem'i mabede adamaları gibi bilgiler sıralanmıştır.

Yakup İncilinin rivâyetine göre İmran soyundan Yoahim isimli çok zengin bir adam vardı. Allah'ın rızasına ermek için çokça kurbanlar sunar, halkına iyilik ve hasenatta bulunurdu. Bir gün mabette kurban sunmak için ön sırada durur, biri ona laf atar ve şöyle der; “Senin ön sırada durman sana yakışmıyor, çünkü senin zürriyetin yok” der. Buna üzülen Yoahim düşünmeye başlar ve İbrahim'in de uzun süre çocuklarının olmadığını ve sonra ona, Tanrı'nın çocuklar verdiğini hatırlar. Çöle gidip inzivaya çekilir. Dua ve oruca başlar. Tanrı'nın, kendisine müjde vermeyene kadar inzivadan çekilmeyeceğini addeder³⁴.

Çocuklarının olmamasına karısı Hanna'nın (Anna) da üzüntüleri artar. Ağıtlar yakmaya başlayarak “çocuksuzluğuma ağlayacağım” der. Bahçeye çıkınca orada bir defne ağacı görür ve altına oturur. “Ey bizim babamız Allah'ım! Beni bereketli kıl ve Sara'nın rahmini bereketli kıldığın ve ona İshak'ı verdiğin gibi benim dua mı da kabul et!” diye yalvarır³⁵. Karı kocanın dua ve yalvarmalarından sonra Tanrı, elçi meleğini gönderir. Melek Hanna'ya “Hanna, Hanna, Tanrı senin duanı kabul etti. Sen hamile kalacak ve doğuracaksın, senin soyun bütün dünyada anılacak” diye müjdeyi verir. Bunun üzerine Hanna, erkek olsun kız olsun doğacak çocuğu mabede (Kudüs Tapınağı)³⁶ adayacağını, Yoahim de kurbanlık hayvanlardan çeşitli cinslerden mabede, rahiplere, yoksullara ve Tanrı'ya adayacağını dile getirir³⁷.

Aradan zaman geçip doğum vakti gelir ve Hanna çocuğu doğurur. Hanna ebeye “ben ne doğurdum” diye sorar. Ebe “bir kız!” cevabını verir. O zaman Hanna “bugün

³⁴ Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yak.1:1-4.

³⁵ Ekrem Sarıkçıoğlu, ed., *Diğer İnciller / Apokrif İnciller* (Fakülte Kitabevi, 2016), Yak. 2:1-3.

³⁶ Kudüs Tapınağı diğer ismiyle Mabet, kutsal şehrin doğu ucunda Moriah Dağı (Tapınak Dağı) üzerinde yer alan, yaklaşık beş yüz metre uzunluğunda ve üç yüz metre genişliğinde, kabaca dikdörtgen şeklinde yerleştirilmiş bir yapıydı. Aslan, *Zelot*, s. 45.

³⁷ Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yak.4:1-2.

benim ruhum yüceldi” der. Günler hızlıca geçer, lohusalığından temizlenir. Hanna çocuğa meme verir ve adını Meryem koyar³⁸.

1.1.2. Meryem’in Mabede Adanması ve Kefaleti

Meryem’in bebeklikten sonraki büyüme evrelerinden Mabed’e adanmaya kadarki hayatı ile ilgili bilgiler İncillerde rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetlere göre Meryem günden güne güçlenmiştir. Altı aylık olunca ayakta durup duramayacağını denemek için annesi onu yere koymuş, o yedi adım atar ve annesinin kucağına ulaşmıştır. Annesi onu yukarı kaldırır ve “Hakikaten Rabbim Allah vardır, artık ben seni Rabbin mabedine götürünceye kadar bu yerlerde yürümemelisin!” demiştir. Odasında kutsal bir yer yapar, ona kirli bir şeyi dokundurtmaz ve sonra ona “İbranilerin lekesiz kızı” diye seslenir. Babası Yoahim, ilk doğum gününde büyük bir ziyafet düzenlemiştir. Bunun için bütün rahipleri, şariat alimlerini ve bütün İsrail halkını davet etmiştir. Çocuğunu rahiplerin önüne koymuş ve Rahiplerde ona “Babalarımızın Tanrısı, bu çocuğu bereketli kıl ve ona nesiller boyunca devamlı kalacak şöhet ver!” diye dua etmişlerdir. Daha sonra çocuğu odasına dinlenmeye bırakır ve büyük bir sevinç ile İsrail’in Tanrısını övmüşlerdir³⁹.

Aylar geçmiş, çocuk büyümüştür. İki yaşına gelince Yoahim, Hanna’ya “Bunu bize veren Rabbimizin mabedine götürelim, verdiğimiz sözü yerine getirelim ve hediyeimiz kabul görsün!” demiştir. Ama Hanna karşı çıkıp: “Üç yaşını da doldurursun, çocuk anne baba özlemi duymasın” demiş ve Yoahimde teklifi kabul etmiştir. Çocuk üç yaşına gelince ailesi onu mabede götürmüştür. Rahip Zekeriya onu almış, önce Meryem’i öpmüş ve daha sonra “Rab senin namını tüm nesiller arasında yüceltsin!” diye dua etmiştir⁴⁰.

1.1.3. Meryem’in Çocukluğu

Meryem’in mabede adanmasından İsa Mesih’e hamile kalmasına kadar Kakonik İncillerde hayatıyla ilgili bilgiler hemen hemen hiç yoktur. Elde bulunan

³⁸ Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yak.5:1-2.

³⁹ Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yak.6:1-3.

⁴⁰ Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yak.7:2.

bilgiler ise genelde Hristiyan dünyasında Sahte Matta İncili (The Gospel of Pseudo-Matthew) olarak bilinen rivâyetlerde mevcuttur.

Sahte Matta İncili rivâyetlerine göre Meryem mabede bırakıldığında üç yaşındaydı. İsrail halkının beğeni ve hayranlıklarına mazhar olmuştu. Sergilediği örnek davranışlarından ötürü çocuk olmasına rağmen olgun biri gibi kabul ediliyordu. Görünüşü çok güzeldi kendini yün işine vermiş ve neredeyse usta kadınların yapamadıklarını yapardı. Gün içinde sanki program yapmış gibi sabah saatlerinde dua eder, duadan sonra yün işiyle⁴¹ uğraşır ve bittikten sonra tekrar duaya başlardı⁴². Dua ve Tanrı ilmi konularında kendini geliştirir ve bu iş ile epey vakit harcardı.

Hayatıyla ilgili yukarıdaki bilgilerle beraber adı geçen İncilde kişisel bilgileri de rivâyetler mevcuttur. Rivâyete göre Meryem, konuşurken zarif biri, alçakgönüllü ve erdemli birisidir. Kimse Meryem'i kızgın iken görmez ve kötü konuştuğunu işitmezdi. Konuşmaları o kadar latif olduğu için görüp işitenler sanki Tanrı onun dilindeymiş gibi hissederdi. Hata yapmaktan kaçınır, arkadaşları arasında kakhaha ile gülmez ve kibirli biri olmaktan kaçınırdı. Devamlı dua eder ve Tanrı'nın yasasını öğrenmek ile meşgul olurdu⁴³.

Meryem hakkında, The Gospel of Pseudo-Matthew derlemesi altıncı bölüm üçüncü âyetindeki bilgiler Kur'ân âyetlerinde geçen bilgilerle⁴⁴ birbirine yakınlık arz etmektedir. Şöyle ki adı geçen eserde, Tanrı'nın meleği ona devamlı yiyecekler getirir ve Meryem o yiyecekleri fakirlere dağıtırdı. Ayrıca bu bölümde Meryem'e hasta birisi dokunduğunda hemen iyileştiği bilgileri de mevcuttur⁴⁵.

Meryem on iki (ergenlik) yaşına gelince, rahipler aralarında bir istişarede bulunur ve derler ki: “Bakınız, Meryem Tanrının mabedinde on iki yaşına girdi. Rabbimizin mabedini kirletmemesi için ona ne yapalım?” Daha sonra başrahibe (Zekeriya) dediler: “Sen Rabbin mihrabında bulunuyorsun içeri gir, onun için dua et

⁴¹ Yün işinden kasıt Yakup incilinde geçtiği üzere mabedin perdesini dokuma işidir. “The Gospel of Pseudo-Matthew”, chap.6, erişim: 23 Mayıs 2024, <http://gnosis.org/library/psudomat.htm>.

⁴² “The Gospel of Pseudo-Matthew”, chap.6.

⁴³ “The Gospel of Pseudo-Matthew”, chap.6.

⁴⁴ Ali İmran, 3:37.

⁴⁵ “The Gospel of Pseudo-Matthew”, chap.6.

ve sana Tanrı ne vahyederse biz onu yaparız.” Böylece başrahip kutsal mihraba girer ve Meryem için dua eder. Orada Rabbin meleği Zekeriya’ya görünür ve ona “Zekeriya, Zekeriya, dışarı çık halkın dul erkeklerini topla, her biri bir asa taşınsın ve Rab onlara mucize verecek. Meryem onlardan birinin zevcesi olacak,” der. Haberciler tüm Yahudiye bölgesine dağılırlar. Haberi duyan dul erkekler mabede koşarlar⁴⁶.

Yakup ve Elişabe’nin marangoz oğlu Yusuf’ta işini, baltasını bırakır, esasını alarak Meryem’le evlenmek için ya da onu himayesine almak için başrahibe koşar. Kura erkekler arasında çekilir ve Yusuf’a çıkar. Kura Yusuf’a çıktıktan sonra başrahip Zekeriya, Yusuf’a “Yusuf kurada Rabbin bakiresi sana çıktı, onu himayene al” der. Yusuf onu himayesine alır. Meryem’i evine götürür⁴⁷. Daha sonra mabet perdesi dokuma işinde Meryem’e de görev verilir⁴⁸.

Yukarıdaki Meryem ile ilgili kefaleti hangi erkek alacak konusunda, metinde geçen “dul erkekler” kavramı dikkat çekmektedir. Belki de burada kastedilen Meryem ile evlenmeyi isteme, gerçek anlamda nikah olmayıp, onun kefaletini üstlenmek olarak anlaşılmalıdır. Bu konuda Kur’ân’ın Ali İmran suresinde geçen şu bilgi olayı bir nebze açıklığa kavuşturmaktadır: “Bunlar sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. İçlerinden hangisi Meryem’i himayesine alacak diye kura çekmek üzere kalemelerini atarlarken sen onların yanında değildin; onlar tartışırken de sen yanlarında değildin”⁴⁹.

1.1.4. Meryem’in Bakire Olarak Doğum Yapma Meselesi

Kutsal Kitap, İsa’nın annesi Meryem’in bakireyken İsa’yı dünyaya getirerek eşsiz bir ayrıcalığa sahip olduğunu dile getirmiştir. Meryem’in İsa Mesih’i bakire olarak doğurduğuna dair veriler İncillerde yer almakla beraber Eski Ahit’te geçen bazı pasajlar, İncil yazarları veya Hristiyanlar tarafından Mesih’e ve onun babasız doğumuna işaret ettiğine yorulmuştur⁵⁰. Kanonik İncillerde geçen bölümler genel olarak birbirine yakın anlatımlar olmakla beraber birbirlerine kıyasla daha da ayrıntılı

⁴⁶ Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yak.8:1-3.

⁴⁷ Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yak.9:1-3.

⁴⁸ Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yak.10:1-2.

⁴⁹ Al-i İmran 3:44.

⁵⁰ İşaya.7:14.

ele alan İncil de olmuştur. Meryem'in hamile kalması olayını Matta şu şekilde yazmıştır; *Bütün bunlar, Rab'bin peygamber aracılığıyla bildirdiği şu söz yerine gelsin diye oldu: “İşte, kız gebe kalıp bir oğul doğuracak; adını İmmanuel koyacaklar*⁵¹.

Meryem'in İsa Mesih'e mucizevi bir şekilde hamile kalması konusunu en ayrıntılı ele alan Luka İncili olmuştur. *“Ama melek ona, “Korkma Meryem” dedi, “Sen Tanrı'nın lütfuna eriştin. Bak, gebe kalıp bir oğul doğuracak, adını İsa koyacaksın. O büyük olacak, kendisine ‘Yüceler Yücesi’nin Oğlu’ denecek. Rab Tanrı O’na, atası Davut’un tahtını verecek. O da sonsuza dek Yakup’un soyu üzerinde egemenlik sürecek, egemenliğinin sonu gelmeyecektir”*⁵².

Bir bakire kadının doğum yapabilmesi normal bir olay olmayıp bu olay mucize kabul edilmiştir. Meryem'in İsa'ya hamile kalmasını sağlayan Tanrı'nın etkin gücü, yani Kutsal Ruh'tur olmuştur⁵³. Bu mucizevi hamile kalma olayı şu şekilde rivâyet edilmiştir: *“Meryem’e şunlar bildirildi: “Kutsal ruh senin üzerine gelecek, Yüceler Yücesinin gücü bir gölge gibi üzerinde olacak. Bu nedenle de doğacak olana kutsal denecek. O, Tanrı'nın Oğlu olarak adlandırılacak”*⁵⁴ Böylece Tanrı bir mucizeyle İsa Mesih'in yaşamını Meryem'in rahmine naklederek onun hamile kalmasını sağlamıştır⁵⁵.

1.1.5. İsa'nın Doğumundan Sonra Meryem'in Bakireliği Meselesi

Meryem'in Necran'lı Yusuf ile evliliği konusunda İslâmî kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmaz. Zira İslam kaynaklarında sadece Hz. İsa'nın bâkire Meryem'den dünyaya gelmesi olayı anlatılır. Ayrıca İsa'nın doğumunun ardından Meryem'in nasıl bir hayat sürdüğü konusuna değinilmez. Kur'an sadece peygamberlerin hayat hikayelerini anlatan bir tarih kitabı olmadığı için genelde önemli olan mesajları verir ve fazla detaylara girmez. Buna karşılık Hristiyan kaynaklarında Meryem'in bakire kaldığı hususu ilk dönemlerden itibaren yoğun biçimde

⁵¹ Mat.1:22-23.

⁵² Luk.1: 26-37.

⁵³ Mat.1:18.

⁵⁴ Luk.1:35..

⁵⁵ Luk.1:34-36.

tartışılmıştır. Bunun sebebi de İncillerde bir taraftan İsa'nın bâkire Meryem'den dünyaya geldiği ifade edilirken diğer taraftan İsa'nın kız ve erkek kardeşlerinden bahsedilmesidir⁵⁶.

İncillere göre Necranlı Yusuf, Meryem'in İsa'yı dünyaya getirmesinden sonra onunla evlenmiş, bu evlilikten isimleri İncillerde zikredilen dört erkek (Yakup, Yahuda, Yoses, Simun) ve isimleri zikredilmeyen kız çocukları doğmuştur⁵⁷. Ayrıca Matta'nın 12. Bölümünde şu satırlar yer alır; “İsa daha halka konuşurken, annesiyle kardeşleri geldi”⁵⁸. Kardeşleri kelimesinden çıkartılan sonuç biyolojik kardeşleri olup bu durumu destekleyen başka delil anne ve kardeşler kavramlarının beraber kullanılmasıdır. Bununla beraber İncillerde Yakup'un annesi Meryem ve İsa'dan sonra mabedin sorumluluğunu yürüten kardeşi Yakup'tan söz edilmesi bunu destekleyen unsurlar arasında yer alır.⁵⁹

Yukarıdaki İncil rivâyetlerine göre Meryem İsa Mesih'ten sonra Yusuf ile evlenmiş ve çocukları olmuştur. Buna göre mucizevi bakire doğum sadece İsa'nın doğumudur, diğer çocukları normal yolla yani iki ebeveynden doğmuşlardır.

1.2. İSA MESİH'İN DOĞUMU VE GENÇLİĞİ

İsa Mesih'in doğumu konusu İncillerde uzlaşılacak derecede farklı anlatılmıştır. Bu farklılık sadece Apokrif İncillerde değil Kanonik İncillerde ve hatta Sinoptik⁶⁰ olarak belirlenen üç İncilde (Matta, Markos ve Luka) bile mevcuttur. Bazı İncillerde bilgi bulunamazken diğer bazılarında kısa bilgiler veya detaylı bilgiler nakledilmiştir. Sinoptik İncillerden yazılış tarihi diğerlerine nazaran en eski olan Markos incilinde doğum ile ilgili bilgiler bulunamazken, Mattada İbrahim'e kadar olan

⁵⁶ Mat.12:46; Mar.6:3; Luk.2:7; Yu.7:5.

⁵⁷ Mat.13:55; Mar.6:3; Gal.1:18-19.

⁵⁸ Mat.12:46-47.

⁵⁹ Yu.7:1-10; Elç.1:14; Gal.1:19.

⁶⁰ Yunanca “Sunopsis” kelimesinden türeyen bu kavram, aralarındaki küçük nüanslarla birlikte yaklaşık temalara değindiğinden “benzer görüş” anlamında, Yeni Ahit'in ilk üç inciline (Matta, Markos, Luka) verilen addır. Paul Poupard, “Dictionnaire des religions” (Paris: Presses Universitaires de France, 1993).

soy ağacı verilmekte⁶¹ ve dahası Meryem'in kocası Yusuf'un rüyasına "doğacak olan çocuğun ismini İsa koyması" gerektiği bilgisi de bulunmaktadır⁶².

İsa Mesih'in doğumu ile ilgili ayrıntılı bilgi Matta ve Luka İncillerinde rivâyet edilmektedir. Aralarında rivâyet farklılıkları olsa da netice itibariyle aynı amacı korumaktadırlar. Kaydedilen rivâyetlere göre Roma'da nüfus sayımına ilişkin Sezar Augustus'tan emir gelir⁶³. Bu durumda her vatandaş kendi kentine gitme mecburiyetindedir⁶⁴. Bu amaçla Yusuf ile Meryem Celile'nin Nasara kentinden Yahudiye bölgesinin Beytlehem kentine gelirler. Yolculukları esnasında Yusuf, Meryem'i hangi sıfatla adına kaydedeceğine karar veremez. Eşi olarak kaydetse, içinden "benim eşim değil der", kızı olarak kaydetse, o da olmaz gibi ikilemlerde kalır. Bu konuda Yakub İncilindeki bilgiler şu şekilde rivâyet edilmektedir:

*"Yusuf 'oğullarımı yazdıracağım, ama bu kızı (Meryem'i) ne yapmalıyım? Onu nasıl yazdırayım? Karım olarak mı? O zaman utanırım. Veya kızım olarak mı? Fakat onun kızım olmadığını bütün İsrailoğulları biliyor.'" diye yolculuk boyunca kafasını kurcalamıştır."*⁶⁵

İkisi birlikte Beytlehem'de yazılmıştır⁶⁶. Yolculukları esnasında Meryem İsa'ya gebe idi. Doğumu yaklaşmış ve doğum için handa yer bulamamaları nedeniyle doğumu ahırda gerçekleştirme zorunluluğu ortaya çıkmıştı⁶⁷. Meryem Beytlehem'de kaldıkları ahırda doğum yapmış ve bebeğini hayvanların yemliğinde saklamıştı⁶⁸.

Doğumdan sonra aynı bölgede sürü nöbetinde olan çobanlara, Rabbin meleği görünmüş ve bu sebeple korkuya kapılmıştır. Rabbin meleği onlara "korkmamalarını, bütün halkı sevindirecek bir haber ile müjdeleyeceğini ve Davut'un kentinde bir kurtarıcının dünyaya geldiği" haberini vermiştir. Bunun üzerine çobanlar, Rabbin

⁶¹ Mat.1:1-17.

⁶² Mat.1:18-25.

⁶³ Luk.2:1.

⁶⁴ Luk.2:3.

⁶⁵ Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yak.17:1-2.

⁶⁶ Luk.2:5.

⁶⁷ Luk.2:6-7.

⁶⁸ Luk.2:6-7.

meleğinin verdiği bilgi üzerine ahırda olan kundaktaki bebeği bulup ziyaret etmiştir⁶⁹. İsa'nın doğum yeri olarak farklı rivâyetler mevcut olup, ortada olan ihtilafı gidermek yani mekân bilgisini uzlaştırmak istencesine Yahuda İncili Beytlehem'e ek olarak "İsa her ne kadar Beytlehem'de doğdu ise de Nasara'da büyüdü" şeklinde kaydetmiştir⁷⁰.

Matta İncili bölüm ikide⁷¹ İsa Mesih'in doğum olayı daha ütöpik ve mucizeler ile mezc edilmiştir. Mekân olarak Luka İncili ile aynı bilgi Mattada kaydedilmiştir. İsa Mesih, Roma İmparatorluğunun atadığı Yahudiye Kralı Herodes (Hirodes) döneminde doğmuştur⁷². Doğudan Yerusâlim'e gelen müneccimler Kral Herodes'e gelip "Yahudilerin kralı olarak doğan çocuğun nerede" olduğunu sorarlar. Doğuda çocuğun yıldızını gördüklerini ve ona tapınmaya geldiklerini eklerler⁷³. Tedirgin olan Kral, çocuğun doğum bölgesini müneccimlerden öğrenmek ister. Müneccimlerden çocuğu bulduklarında kendisine haber verilmesini ister. Bilginlerini bir araya toplar ve onlardan çocuğun doğum yerinin "Beytlehem" olacağı yönünde bilgi alır⁷⁴. Müneccimler çocuğu Luka İncilinde geçtiği üzere ahırda⁷⁵ değil de bir evde bulup ziyaret ettikten ve hediyelerini takdim ettikten sonra rüyalarındaki yönlendirme gereği Kral Herodes'in huzuruna dönmek için, geldikleri yoldan farklı bir yola koyulup memleketlerine dönerler⁷⁶.

Kızgın Kral Herodes bunun üzerine Beytlehem'de iki yaş altı bütün çocukların öldürölmesini emreder⁷⁷. Kral Herodes tarafından verilen emir gereği çocukların öldürölldüğü haberi etrafta yayılınca Meryem İsa'yı, Elizabet de İsa'nın kuzeni olan Yahya'yı saklarlar⁷⁸. Melek Yusuf'a Mısır'a ailesiyle birlikte kaçmasını söyler. Yusuf Mısır'a ailesiyle birlikte gider ve Kral Herodes'in ölümüne kadar orada kalır⁷⁹. Kral

⁶⁹ Luk.2:8-20.

⁷⁰ Yah.2:14.

⁷¹ Mat.2:1-12.

⁷² Mat.2:1-2.

⁷³ Mat.2:1-2.

⁷⁴ Mat.2:5.

⁷⁵ Luk.2:6.

⁷⁶ Mat.2:9-12.

⁷⁷ Mat.2:13.

⁷⁸ Sarıkçioğlu, *Diğer İnciller*, Yak.22:1-3.

⁷⁹ Mat.2:13-14.

Herodes'in ölümü üzerine Melek Yusuf'a İsa'yı öldürmek isteyenlerin öldüğünü ve İsrail'e dönmesini söyler⁸⁰.

İncillerden alınan tüm bilgi ve rivâyetler Matta ve Luka İncillerinde geçmekle beraber, bilgiler farklı olsa da birbirine alternatiftir denilebilir. Luka İncilinde çobanlar geçmesi Matta İncilinde Müneccimler geçmesi ile karşılıklı olmuştur. Yani Matta İncilinde Müneccimlerin kaydedilip çobanlara yer verilmemesine karşın Luka İncili tam tersi durumun var olmasıdır. Her iki İncilde bulunan rivâyet farklılığı başka bilgi ile doldurulmuştur.⁸¹ İsa Mesih'in doğumunu anlatan daha farklı rivâyetler de vardır. Bunlar daha çok apokrif metinlerde geçmektedir⁸².

İsa Mesih'in yukarıda kaydedilen doğum hikayelerine rağmen ne zaman doğduğuna dair net bir bilgi bulunmamaktadır.⁸³ Batı kiliseleri tarafından kabul edilen 25 Aralık ilk kez 4. yüzyılda doğum günü olarak kutlanmışsa da bu konuda kiliseler arasında ihtilâf vardır. Hippolyte, III. yüzyılın başında güneş ilâhı Mithra'nın bayramı olan 25 Aralık'ı doğum günü kabul ederken İskenderiyeli Clement 19 Nisan'ı, diğerleri ise 18 Nisan'ı, 29 Mayıs'ı veya 28 Mart'ı ileri sürmüşlerdir. Doğu ve Ermeni kiliselerinde ise İsa'nın doğum günü 6 Ocak kabul edilmektedir. Ay ve gün konusunda ihtilaflar olsa da yıl konusunda genel kabul milattan önce 4. yıl olduğudur⁸⁴.

İsa Mesih'in doğumu ile ilgili bilgiler, gençliği ve otuz yaşına kadar olan yaşamına nazaran daha fazladır. Aynı bilgi çokluğu on iki yaş ile otuz yaş arasındaki yaşamıyla ilgili olarak mevcut değildir. Luka İncilinde geçen bilgi bir paragraf şeklinde olup şu şekilde anlatılmıştır:

“İsa'nın annesi babası her yıl Fısıh Bayramı'nda Yerusâlim'e giderlerdi. İsa on iki yaşına gelince, bayram geleneğine uyarak yine gittiler. Bayramdan sonra eve dönerlerken küçük İsa Yerusâlim'de kaldı. Bunu fark etmeyen annesiyle babası, çocuğun yol arkadaşlarıyla birlikte olduğunu sanarak bir günlük yol gittiler. Sonra

⁸⁰ Mat.2:19-20.

⁸¹ Mat.2:1-12; Luk.2:1-20.

⁸² Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yak.17:1-2; 18:1-2.Tischendorf Metni18:1-2, 19:1-3

⁸³ Ömer Faruk Harman, “İsâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedis* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988), s. 474.

⁸⁴ Harman, “İsâ”, s. 474-475.

O'nu akrabalar ve dostlar arasında aramaya başladılar. Üç gün sonra O'nu tapınakta buldular. Din öğretmenleri arasında oturmuş, onları dinliyor, sorular soruyordu. O'nu dinleyen herkes, zekâsına ve verdiği yanıtlara hayran kalıyordu. Annesiyle babası O'nu görünce şaşırdılar. Annesi, “Çocuğum, bize bunu niçin yaptın? Bak, babanla ben büyük kaygı içinde seni arayıp durduk” dedi. O da onlara, “Beni niçin arayıp durdunuz?” dedi. “Babam'ın evinde bulunmam gerektiğini bilmiyor muydunuz?” Ne var ki onlar ne demek istediğini anlamadılar. İsa onlarla birlikte yola çıkıp Nasıra'ya döndü. Annesi bütün bu olup bitenleri yüreğinde sakladı⁸⁵.

Ayrıca her ne kadar kilisede yaygın olarak din görevlilerinin evlilikle bağları olmamasına rağmen bazı İncillerde İsa'nın evliliğinden bahsedilir. Kilise zaten ruhbanlığı tercih edip evliliğe karşı çıkmaktadır. Kilisenin bu inancına rağmen İsa bir Yahudi'dir. Yahudi geleneğine göre genç yaşta evlenmek bir gerekliliktir. Gelenek olarak her bir Yahudi ailede iki oğul ya da bir oğul ve bir kız olmalıydı. Bundan dolayı Yahudi Rabbileri erken yaşta evlendirilirdi. İsa da bir Rabbi olduğu için o da genç yaşta evlendirilmiştir. Yahuda kabilesinden Meryem adında bir kız ile genç yaşlarında (on sekiz yaşında) evlendiği rivâyet edilmektedir. Birlikte yedi sene kadar yaşadıkları rivâyet edilir. Ancak karısının genç yaşta ölmesi üzerine İsa'nın bir daha evlenmediği rivâyet edilir. Bu olay İsa Mesih'in Kutsal görevini daha iyi yapması için Tanrı tarafından kendisine verilen bir armağan olarak yorumlanır⁸⁶.

İsa'nın bu evliliğinden ‘Barabbas’ adında “Muallimin Oğlu” olarak isimlendirilen bir çocuğunun olduğuna Nasaralılar incilinde yer verilir⁸⁷. Ama diğer incillerde bu bilgiye rastlanmamaktadır. Sarıkçıoğlu bu durumu şöyle yorumlamaktadır: “İsa Mesih'ten sonra Kudüs Cemaati'nin başına kardeşi Yakup geçmişti ki, daha sonraki dönemlerde Yakub'dan ve yeğenlerinden söz edilmesine rağmen, Barabbas'tan hiç söz edilmemesi, rivâyetin inandırıcı bulunmamasından veya cemaat içinde önemli bir varlık gösterememesinden olabilir”⁸⁸. Bazı kaynaklarda ise

⁸⁵ Luk.2:41-51.

⁸⁶ Sarıkçıoğlu, Hz. İsa, s. 59.

⁸⁷ Sarıkçıoğlu, Diğer İnciller, Nasaralılar İncili, 20.

⁸⁸ Sarıkçıoğlu, Hz. İsa, s. 59.

onun zahiri vefatından sonra, Hindistan’a göçtüğü ve orada çocuklarıyla mutlu bir hayat sürdüğü anlatılır⁸⁹.

Evliliği hakkında bilgi barındıran ve yeni keşfedilen Eski Mısır dilinde orijinal bir papirüs metninde İsa’nın Meryem Magdalena ile evlendiği rivâyetine rastlanır. Habere göre “İsa onlara dedi ki ‘Benim Karım’ ... ve “O kadın benim havarim olacak” ifadelerine rastlanır. Ancak İsa Mesih’in evliliği konusu kilise çevrelerinde ve Hristiyanlarca tartışılmaya devam etmekle birlikte resmi görüş, onun günümüz Katolik Rahipleri gibi bekar ve hiç evlenmediği yönündedir⁹⁰.

İsa hakkındaki bazı tartışmalarda, onun cinsiyetsiz olduğu iddiaları da vardır ki bu iddialar pek inandırıcı gelmemektedir. Bu iddianın mesnedi ise İsa Mesih’in şu cümlesi olmuştur: “Çünkü bende ne erkeklik ne de kadınlık (var), ama her ikisi de Mutlak içinde kamilen BİR’dir”⁹¹. Buna göre İsa Mesih’in cinsiyetsiz olduğu iddiası fiziki olarak anlaşılmamalıdır. Sonuçta fizik olarak bir erkek bedeni taşımıştır. İncil’in yukarıdaki ifadesinin sembolik tarafı daha ağır basmaktadır. Sembolik olarak İsa Mesih’te her iki cinsin varlığı olmakla beraber onun eksiksiz olduğu vurgulanmaktadır.

1.3. İSA MESİH’İN SON HAFTASI VE GÖĞE YÜKSELİŞİ

İsa Mesih’in halkın huzuruna çıkışı yani öğretilerini tebliğe başlaması vaftiz olmasıyla başlar. Rivâyete göre İsa’nın anne ve kardeşleri “Vaftizci Yahya günahların affı için vaftiz ediyor gidelim ve biz de vaftiz olalım” derler. Bu teklife karşı İsa onlara “Ben ne günah işledim ki ona gidip vaftiz olayım? Çünkü hepsi bilgisizlik ve cehalettir” der.⁹² Ancak daha sonra ikna olmuş, yaz mevsiminin ortasında onuncu ayda İsa, Celile’den Ürdün nehrine vaftiz olmaya gider. Yahya akrabası İsa’ya çok değer verir ve “benim senin tarafından vaftiz olmam gerekirken sen vaftiz için bana mı geliyorsun!” diye iltifatta bulunur. İsa da ona şimdi “tüm şeriatı yerine getirelim” diyerek kendini ona bırakır. İsa vaftiz için suyun içine batırılıp sonra su üstüne çıkınca

⁸⁹ Guido Baltes, *Jesus, der Jude, und die Missverständnisse der Christen* (Marburg an der Lahn, 2013), s. 55-56.

⁹⁰ Sarıkçıoğlu, *Hz. İsa*, s. 60.

⁹¹ Sarıkçıoğlu, *Hz. İsa*, s. 60.

⁹² Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, 2.

göğün üzerine açıldığını ve parlak bir bulutun üzerinde durduğunu, bulutun arkasında on iki nur parıltısı ve kutsal ruhun bir güvercin gibi üzerine indiğini, onu aydınlattığını görür. Yine gökten bir sesin “Bu benim sevgili oğlumdur, ondan çok hoşnudum” dediğini duyar⁹³. Hristiyan inancına göre öğretilerine başlaması İsa’nın vaftiz olmasıyla başlamıştır⁹⁴.

Yahya bu olaya şahit olur ve “Benden sonra geleceğinden bahsettiğim kişi budur, O benden öndedir ve onun icraatından sonra herkes Tanrının lütfuna kavuşacak. Çünkü şariat kısmen Musa vasıtasıyla verildi fakat rahmet ve hakikat İsa Mesih vasıtasıyla gelecektir” der. “Sen Mesih’misin?” sorusuna karşı Yahya, “Ben Mesih değilim”; “Ben dağlarda yaşayan bir vaazın sesiyim. Peygamber İşaya’nın dediği gibi kutsalın yolunu hazırlayanım” der.” Yahudi kabilelerinden Farizalıların “Sen Mesih değilsen veya ne İlyas ne de Musa’nın bahsettiği peygamber değilsen niçin vaftiz ediyorsun?” sorusuna “Ben su ile vaftiz ediyorum, ama o sizin aranızda, o benden sonra gelecek, benim önümden geçecek; ben onun çarığının bağını dahi çözmeye layık değilim” der⁹⁵. Bu olay Ürdün nehrinin öte tarafında Yahya’nın vaftiz ettiği Bethabara’da meydana gelmiştir. İsa o zaman da henüz otuz yaşındadır⁹⁶.

İsa vaftiz olduktan sonra öğretilerini karşılaştığı kişilere tebliğ eder. Köy köy, kent kent dolaşır. İlk öğretilerini yaydığı vakitlerde, sonradan on ikiler diye meşhur olacak şakirtleri olur. Gittiği her yere bu on iki şakirti de gider ve onu takip ederler. İnsanlara yasaya uymalarını söyler ve onları hüküm günü için hazırlar.

İsa Mesih öğretilerini tebliğ etmek için Kudüs’e gider ve en önemli mekân olan kutsal mabede gider. Mabede girdiğinde orada bulunan tüccar ve sarrafların tezgahlarını dağıtır, bağlı veya kafeslerde olan hayvanları salar. “Tanrı’nın mabedini ne hale getirmişler” şeklinde karşı çıkarak bu eylemi gerçekleştirir. Yahudi ileri gelenleri bu durumdan dolayı sinirlenirler. Din bilginleri mabedde fazla kargaşa çıkmaması adına İsa’yı tutuklayıp sorguya çekme işini akşam vaktinde

⁹³ Mat.3:11-16; Mar.1:9-11; Luk.3:20-22.

⁹⁴ İncil rivayetlerine rağmen Kur’an maide suresinde (110. Ayet) kutsal ruhun İsa’yı vaftizinden önce de doğumundan itibaren desteklediğini ve daima yanında olduğunu haber verir.

⁹⁵ Mar.1:6-13; Luk.3:23.

⁹⁶ Sarıkçıoğlu, *Hız. İsa*, s. 61-62.

gerçekleştirirler. Son akşam yemeğinin ardından İsa Mesih ve havarileri zeytin tepesine gider orada dinlenirler. İsa Mesih onlara uyanık kalmalarını söylemesine rağmen uyku onlara ağır basar ve uyurlar⁹⁷.

İsa'nın tutuklanması için bulunduğu yer, onikilerden Yahuda İskaryot tarafından ispiyonlanır. Din bilginleri ve askerler gelip İsa'yı tutuklarlar. Sanhedrin'e götürülüp orada Yahudi Din Bilginleri tarafından yargılanır. Rahipler, türlü entrika ve suçlamalarla onu suçlu bulur ve Vali Pilatus'un huzuruna götürürler⁹⁸.

Vali İsa'yı yargılanmasına rağmen suçsuz bulur⁹⁹. Ancak Yahudi rahipleri ve ileri gelenler buna razı olmaz. Vali Pilatus'un İsa'yı her türlü çarmıha germesi için ellerinden geleni yaparlar. Durumun fazla uzamaması için vali İsa'yı cezalandırır¹⁰⁰. Askerlerine onu kırbaçlayıp kendisine işkence ettirildikten sonra çarmıha gerilmesi emrini verir. İsa türlü türlü işkence ve hakaretlere maruz kaldıktan sonra çarmıhı yüklenir ve Golgota'ya götürülür. Orada iki ayrı isyancı suçlu ile çarmıha gerilir¹⁰¹. İncillerde o gün toplam üç kişinin çarmıha gerildiği rivâyet edilir¹⁰².

İsa'nın çarmıha gerilme olayı cuma günü gerçekleşmiştir. Ortalama altı saat çarmıhta asılı kaldıktan sonra ruhunu teslim etmiştir¹⁰³. Akşama doğru sept yasağının başlamadan İsa'yı gömmek için Yusuf, validen izin alır ve Nikodim ile beraber onu çarmıhtan indirip oraya yakın kaya bir mezara defnederler.¹⁰⁴ Aradan iki gün geçtikten sonra pazar günü İsa'nın mezarına giden kadınlar olur. Onu mezarında göremeyince telaşa kapılırlar. Orada bulunan beyazlara bürünmüş melek İsa'nın dirildiği haberini verir. Kadınlarda bu durumu diğer şakirtlere haber vermek için telaşla gittiklerinde İsa'yı karşılarında görürler. İsa Mesih yaklaşık kırk gün havarileri arasında kaldıktan sonra göğe yükselir.¹⁰⁵

⁹⁷ Mat.26; Mar.14; Luk. 21-22; Yu.17-18.

⁹⁸ Mat.26-27; Mar.14-15; Luk.22-23; Yu.18-19.

⁹⁹ Mat.27:22.

¹⁰⁰ Mat.26:59-66; Yu.10:32-33.

¹⁰¹ Mat.27:26; Mar.15:15; Yu.19:1.

¹⁰² Mat.27:38; Mar.15:27-28; Luk.23:32-33; Yu.19:18.

¹⁰³ Mat.27:50; Mar.15:37; Luk.23:46.

¹⁰⁴ Mat.27:50-64; Mar.15:42-46; Luk.23:50-54; Yu.19:38-42.

¹⁰⁵ Mat.27-28; Mar.16; Luk.24; Yu.20.

1.4. İSA MESİH'İN ÖĞRETİLERİ

İsa Mesih'in öğretileri konusunda Hristiyanlık olarak Kilise'nin dogmatik görüşleri kendilerine bırakılarak İncil rivâyetlerinden hareket edilmiştir. Öğretileri bölümünde özellikle İsa'nın vaaz ve nasihatlerinden misaller verilerek gerçek mesajı anlamaya ve vaazlarındaki örneklerle tebliğlerini göstermeye gayret edilmiştir. Bunun sebebi de genel olarak Kilise için İsa Mesih'in dünyevi hayatı ve uygulamaları pek önemli olmayıp, merkezi konumda edindiği dinin gerçek merkezi "İsa'nın ölümden dirildiğine inandıkları Tanrı oğlu", İsa'nın ölümü ve ölümden dirilişinin yorumları olmasından dolayıdır. Bu nedenle öğretilerinin neler olduğunu öğrenmek için Kilisenin yorum ve görüşleri bir kenara bırakılarak İsa Mesih'in şahsına münhasır tebliğleri ele alınmıştır.

İsa Mesih'in doğduğu toplum Yahudi bir toplumdur. Kendisi de Yahudi mabetlerinde büyüdüğü için öğretilerin çoğunu bilirdi. İçinde yetiştiği Yahudi toplumunun gelenek ve inançlarına hâkim birisi olarak İsa, başlangıçta tebliğini açıkça yapmamıştır. Gördüğü ve dolaştığı küçük-büyük tüm topluluklara öncelikle Yahudi bilginlerin yanlışlarını eleştirmek yerine, onlara ahlak, sevgi ve merhamet tarzı konular tebliğ etmiştir. İsa Mesih'i takip eden Havariler, kelimenin tam anlamıyla İsa Mesih'in uygulamalarını takip etmiş, olgun insan olma yolunda öğretilerini yerine getirmiş, ilk dönemlerden bekar kalmayı seçmiş, teslimiyeti kabul etmiş, mal mülk edinmeyi terketmiş ve toplum halinde asketik hayatı uygulamışlardır. İsa'nın onlara gösterdiği öğretiler uygulama olmaktan daha öte Hristiyan ahlakının bir parçası haline gelmiştir¹⁰⁶.

İsa Mesih, Yahudi toplum ve mabetlerinde büyüüp geldiği için Yahudi kutsal kitabını da kabul etmiş ve bu durum Hristiyanların da Yahudi kutsal kitabını kabul etmesine neden olmuş görünmektedir. İsa, Yahudi kutsal kitabından, vaazları esnasında alıntılar yapmış ve kitaptan okuduklarını halka kendisi yorumlamıştır¹⁰⁷. Ayrıca Yahudilerin mabetde toplandığı cumartesi gününde, İsa'nın da sürekli iştirak

¹⁰⁶ Hayreddin Kızıl, "Hristiyan Monastisizminin Kuruluşu (İlk Altı Asır)", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (Şubat 2010): s. 40.

¹⁰⁷ Mar.6:2; Luk.4:16-20.

ettiği aşikardır¹⁰⁸. Bu sebeplerle Hıristiyan alemi Ahdi Cedid ile birlikte Ahdi Atik'e de inanır ve yer verirler.

İsa Mesih'in vaazlarına başladığı ilk yer Celile gölü kenarında bir balıkçı köy olduğu kaydedilir¹⁰⁹. Bu bilgi Matta'ya göredir. Köyün ismi de Kefernahum olarak geçer¹¹⁰. Köy, balıkçı ve çiftçilerin yaşadığı, iklimi yumuşak ve toprağı verimli bir yerdir¹¹¹. Burada Petrus diye de anılan Simun'la kardeşi Andreas'ı (Andreya) görmüş ve ilk vaazını balıkçı olan bu iki kardeşe, göle ağ atarlarken verdiği nakledilir¹¹². Daha sonra yine balıkçı olan Zebedeus (Zebedi) oğlu Yakobus (Yakup) ve Yohanna (Yuhanna) adında balıkçı iki kardeş önceki iki balıkçı gibi İsa'yı takibe almışlardır. Ancak Yuhanna İncili ise İsa Mesih'in tebliğ görevine Yahudiye bölgesinde devam ettiğine işaret etmektedir. Bir süre daha burada insanları vaftiz ettiği rivâyet edilmektedir¹¹³. Burada Vaftizci Yahya da Salim yakınındaki Aynon'da vaftiz ediyordu¹¹⁴. İsa ve Yahya peygamberler görev ve tebliğ açısından aynı amacı yani Tanrı'nın egemenliğinin yaklaştığını insanlara bildirmekte ve bunun için tövbe etmelerini, Tanrı'nın merhametine mazhar olup kurtulacak olan insanlardan olmalarını öğütüyorlardı¹¹⁵.

İsa Mesih'in geliş gayesini kilise, Pavlus'un (Paulus) görüş ve yorumları etkisinde değerlendirmiştir¹¹⁶. İsa öğretilerini anlatırken zengin fakir gözetmeksizin tüm kesime anlatıyordu. Fakirler olduğu gibi zenginler, vergi memurları ve sinagogun ileri gelenleri gibi kesimler de mevcuttu. Bir taraftan sıkıntı çekenler olduğu gibi öbür taraftan bolluk içinde refah içinde yaşayanlar da vardı¹¹⁷. Tebaasını sadece kendisini takip etmelerini, diğer tüm amaç ve meşgalelerini bırakmalarını emrediyordu.¹¹⁸

¹⁰⁸ Mat.4:23; 9:35; 12:9; 13:54; Mar.1:21; 1:29; 1:39; 3:1; Luk.4:15; 4:44; 6:6; 13:10; Yu.6:59; 18:20.

¹⁰⁹ Mat.4:18.

¹¹⁰ Mat.4:13.

¹¹¹ Sarıkçıoğlu, *Hiz. İsa*, s.65.

¹¹² Mat.4:18.

¹¹³ Yu.3:22.

¹¹⁴ Yu.3:23.

¹¹⁵ Mat.1:1-3.

¹¹⁶ Sarıkçıoğlu, *Hiz. İsa*, s. 131.

¹¹⁷ Sarıkçıoğlu, *Hiz. İsa*, s. 66.

¹¹⁸ Luk.15:25-26.

İsa Mesih’le üç yıla yakın beraber bulunan havarileri, yaşanan her olaya karşı beraber tanık olur, karşı koyar ve çok güçlü bağlar ile beraber yaşamaya devam ederlerdi. İsa onlara, “yakınlarına karşı takınacakları tavrı” sık sık öğretilerinde açıklardı. Başkasına hâkim olmaya çalışmamalı, tatlı ve alçak gönüllü, komşusuna hizmet eden olmalı, komşusunu affetmesini bilen, yardıma muhtaç olanlara yardım eden biri olmalı. Kendisinin onları sevdiği gibi onların da diğer insanları sevmeleri gerektiğini söyleyerek hemen hemen bütün öğretilerini özetliyordu. Bu öğretiler o kadar önemliydiler ki, gerçek öğrenciler ancak bu ruh haliyle diğer insanlar tarafından tanınacaklardı.¹¹⁹ Ayrıca Kefernahum havrasında kalabalıkları etkileyen İsa’nın konuşurken sahip olduğu karizmatik otoritesi vardı. “Çünkü onlara din bilginleri gibi değil, yetkili biri gibi ders veriyordu.”¹²⁰

İsa Mesih tebliğ görevine başladığında yaş olarak kaynaklarda otuz yaşında olduğu rivâyet edilmiştir. Tebliğ hayatına başlamasının ardından kısa sürede yani ortalama üç sene gibi bir zaman dilimi geçtikten sonra çarmıha gerilip öldürüldüğü aktarılmıştır. Ancak bazı kaynaklarda göğе çekilmesi olayı 49 ya da 50 yaşlarında gerçekleştiğine dair bilgi vardır¹²¹.

1.5. İSA MESİH’İN MUCİZELERİ

İnsanlar, bir kişinin vaaz edip, kendisine itaate çağıran birine inanmaları konusunda her zaman başlangıçta çekimser davranmışlardır. Bu konuda hak payları vardır. Netice de herkes bir şeyler ortaya atıp kendisinin peygamber olduğunu iddia edebilir. Peygamber denilmesi İslami açıdan olup bir de Hristiyanlık açısından İsa Mesih’in Tanrı’nın oğlu olduğu işe katılırsa, insanların inanma konusunda daha da çekimser olacakları kaçınılmazdır. Bu doğrultuda Peygamberlik iddiasının gerçekliği temel olarak mucize gösterip göstermemesiyle ilişkilendirilmiştir. İnanmak isteyen toplum, peygamberlik iddia eden şahıstan mucizeler göstermesini talep ederler. Bunun üzerine Allah, o peygamberin eli üzerinden toplumun istediği mucizeyi gösterir. Bu sebeple mucize, insanları inanca ikna etme ve doğru yola sevketmede çok önemlidir.

¹¹⁹ Yu.13:34-35.

¹²⁰ Aslan, *Zelot*.

¹²¹ Oniki Havarî İncili, 95.

Tarih boyunca peygamberleri diğer insanlardan ayıran en önemli etken mucize olmuştur.

Ayrıca, mucize ve sihir-büyü arasındaki farkı da ortaya koymakta fayda vardır. Sihir ya da büyü insanın çeşitli ustalık ve yöntemlerle, insanların gözünü boyadığı ve istediği şekilde göstermek istediği çeşitli figüranlar olup göz yanıltmasından ibarettir. Sihri yapan insan istediği vakitte hünerlerini ortaya çıkarabilir. Ancak mucize peygamber olsa dahi Allah'ın istediği vakit müstesna hiçbir zaman gerçekleştiremez. Diğer bir fark ise mucize genelde inanmak isteyen insanların peygamberden gerçekleştirmesini istediği istek ve harikulade olaylardan ibarettir. Peygamber olan istediği vakitte elini kolunu sallaya sallaya gerçekleştiremez. Bu nedenle her peygamber tebliğ görevlerinin başlangıcında toplumları tarafından sihirbaz ve kahinlikle suçlanmışlardır¹²².

Elmalılı Hamdi Yazır, mucizeler ile Hz. İsa'nın havarileri, kendisinden "Rabbinden bizlere gökten bir sofrayı indirebilir mi?"¹²³ konusuyla ilgili tefsir bölümünde şu konuya değinmiştir: Her ne olursa olsun, bu soruda bir olağanüstü, bir mucize isteği vardır. Halbuki mucizeler gaye değil, delildir. Mümin ise medlula (delil getirilmiş olan) iman etmiştir. Bunun için mucize istemek küfrün şiarıdır. Hakk'ın gücünü deneme sevdasıdır. Bir de olağanüstü ve mucize talebinde ısrar etmek, onu umumi bir adet ve tabiat gibi tek düzeye giden bir şey saymaktır. Bu ise bir çelişkidir. İman edenin mucize isteğinde ısrar etmesi asla caiz olamayacağı gibi, mucize istiyor gibi görünmesi bile, imanında bir şüpheye işaret edeceği için edepsizliktir¹²⁴.

Hz. İsa'nın hem Kutsal Kitap'ta hem de Kur'an'da var olmuş mucizeleri ele alınmıştır. Genel itibariyle tüm kaynaklarda İsa'nın insanlara gösterdiği mucize çeşitleri aynı olmuştur. Hem İncillerde hem de Kur'an'da anlatılan mucizeler arasında farklı olanlar olsa da genel itibariyle aynı olay ve mucizeler anlatılmıştır.

Matta İncilinde geçen bir cümle, mucizelerin gösterilme nedenlerinden biri olarak özetlenebilir. İsa Mesih mucizelerle tedavi ettiği kişilere yani sağlığına kavuşan

¹²² İshak Özgel, "Tarihsel Yorum Perspektifiyle Kur'an'da Muhaliflerin Peygamberlere Tepkileri", *Felsefe&Teoloji*, 3/8 Mayıs-Ağustos (2003): s. 270-271.

¹²³ Maide, 5:112-115.

¹²⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 3; s. 365.

kişilere “mevcut şeriatın ilkelerine tabi ol” manasında telkinlerde bulunmuştur¹²⁵. İsa Mesih iyileştirdiği kişilere verdiği mesajla şu yorum çıkarılabilir: Sana bahşedilen bu nimet karşısında Tanrı’ya inan ve ona kulluk et.

Mucizeler konusunda değinilmesi gereken bir başka konu ise, İsa’nın kendisinden mucize göstermesini isteyen kişilerin konumu ve niyetleri konusudur. İsa, kendisinden mucize göstermesini isteyen kişiler Yahudi bilginleri olduğunda onlara cevap vermemiştir. Çünkü onların niyeti inanmak değil denemek, sınamaktır¹²⁶. Ancak iman etmek ve tabi olmak için mucize görmek isteyen kimseler olunca İsa bu konuda onlara cevap vermiştir. Her ne kadar mucize gösterme isteğine cevap verse de insanların mucize gösterilmeden inanmamaları durumunu eleştirmiş ve bu durumdan yakınmıştır¹²⁷. Esasen İsa’nın mucize göstermesi sadece insanların kendisine iman etmesi içindir. Bu niyette olanlara mucizeler göstermiş ancak kendisini hor karşılayan, reddeden, sınamak ve iman etmeyeceklerini bildiği insanlara mucize pek göstermemiştir¹²⁸.

Kur’ân-ı Kerim’de, peygamberler ve tebliğlerinin anlatıldığı yerlerde, mucize ve nübüvvet, birbirinin destekleyicisi ve Allah’ın bir nimeti olması yönüyle, bir beraberlik arz eder. Hz. İsa, hayatı ve ailesi anlatılırken, mucizeleri biraz daha ön plana alınarak sunulur. Onun hayatı, babasız olarak ve ilahi nefha (üfleme) ile anne karnına düşüp doğması, oradan göğşe çekilmesi gibi hususlar hep mucizevi çizgide gerçekleşmiştir. Bu harikulade durumların anlatımı, daha ziyade Bakara, Al-i İmran, Maide ve Meryem surelerinde yoğunlaşmaktadır.

Mucizeler bölümünde İsa Mesih’in İncillerde ve Kur’ân’da genel olarak yer alan tüm mucizeleri ele alınmıştır. Mucizelerin kaydedilmesi konusunda herhangi bir sıralama takip edilmemiş ve her iki kutsal kitapta geçen mucizeler karışık bir şekilde ele alınmıştır. Bu konuda, hangi mucizenin İncil’de veya Kur’ân’da yer aldığına dair detaylı bilgi, ilgili başlık altında belirtilmiştir. Örnek olarak sofrâ mucizesi sadece Kur’ân’da geçmiştir. Bu bölümde yukarıda zikredilen hususlar çerçevesinde on başlık ele alınmıştır. Bu başlıklar sırayla “Beşikteyken Konuşması”, Çamurdan Kuş Şekline

¹²⁵ Mat.8:1-4.

¹²⁶ Mat.12:38-39.

¹²⁷ Yu.4:48.

¹²⁸ Mat.13:58.

Benzer Bir Şey Yapıp Onu Diriltmesi”, Ölüleri Diriltmesi”, “Su Üzerinde Yürümesi”, “İnsanların Yediklerini ve Sakladıklarını Bilmesi”, “Semadan Sofra İndirilmesi”, “Açlık”, “Hastalık”, “Tehlikeli Hava Koşulları” ve “Kötü Ruhlar” biçimindedir.

1.5.1. Beşikteyken Konuşması

Kur’ân’da, Hz. İsa’nın yaygın mucizelerinin başında geleni beşikte iken konuşmasıdır. Bu duruma delil olarak gösterilen âyetler birden fazla mevcuttur. Örnek olarak Al-i İmran suresinde meleklerin, Hz. Meryem’e müjdelediği çocuğun özellikleri sayılırken beşikteyken konuşması da zikredilmiştir. Şöyle ki;

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ

"Beşiğinde de yetişkinliğinde de insanlara hitap edip onlarla konuşacak, salih insanlardan olacaktır"¹²⁹.

Beşikteyken konuşmasına başka bir örnek ise Maide suresinde Allah Hz. İsa’ya, annesine ihsan buyurduğu nimetleri hatırlatıp şükretmesini emretmiş ve şöyle buyurmuştur:

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدْتُكَ بِرُوحِ
الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا

İşte o zaman Allah şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene lutfettiğim nimetleri hatırla! Seni Rûhulkudüs’le (Cebrail) desteklemiştim de hem beşikte iken hem de yetişkin halinde insanlarla konuşuyordun"¹³⁰.

Son olarak Kur’ân’da İsa’nın bebek iken beşikte konuştuğuna dair âyet Meryem suresinde ele alınmaktadır. Hz. Meryem’in ilahi emir ve takdiri doğrultusunda Allah indinden Ruh’u (Cebrail) gönderip hayat nefhasını üflemesiyle hamile kalıp Hz. İsa’yı dünyaya getirmesi, sonrasında karşılaşmış olduğu sıkıntılar ve bu sıkıntılara göstermiş olduğu sabır ve tevekkül anlatılmıştır. Bu âyetler, daha önce aktarılan Al-i İmran ve Maide surelerindeki mucizeyle alakalı âyetleri daha tafsilatlı

¹²⁹ Al-i İmran, 3:46.

¹³⁰ Maide, 5:110.

bir şekilde açıklar. Çünkü bu surede Hz. İsa'nın beşikte iken konuşturulduğu ve neler söylediği açıkça bildirilmiştir. Âyetlerin mealı şu şekildedir:

Kitapta Meryem'i de okuyup an. Hani o, evinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti. Onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, ona ruhumuzu gönderdik; ruh ona tam bir insan şeklinde göründü. Meryem, "Beni senden koruması için çok esirgeyici olan Allah'a sığınıyorum! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma)" dedi. Melek, "Ben ancak sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamak için rabbın tarafından gönderilmiş bir elçiyim" dedi. Meryem, "Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği halde nasıl çocuğum olur?" dedi. Melek cevap verdi: "Orası öyle; ancak rabbın buyurdu ki: O bana kolaydır. Biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, kararlaştırılmış bir iştir. "Derken Meryem ona hamile kaldı, işte bu sebeple karnında bebeği ile uzak bir yere çekildi. Sonra doğum sancısı onu bir hurma ağacının dibine getirdi. Meryem, "Keşke bundan önce ölseymdim de unutulup gitseydim!" dedi. Aşağısından biri ona şöyle seslendi: "Tasalanma! Rabbın senin altında bir su kaynağı yaratmıştır. (Şu) hurma ağacını da kendine doğru silkele ki, üzerine taze, -olgun hurma -dökülsün. Ye iç, gözün aydın olsun! İnsanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok esirgeyici olan Allah'a adakta bulundum; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım. Sonra çocuğu kucagina alarak topluluğuna getirdi. Dediler ki: "Ey Meryem! Gerçekten sen çirkin bir şey yaptın! Ey Harun'un kız kardeşi! Baban kötü bir adam, annen de iffetsiz değildi." Bunun üzerine Meryem çocuğu işaret etti. "Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?" dediler. Cevabı çocuk verdi: "Ben Allah'ın kuluyum; O bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, o beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı, zekâtı ve anneme saygılı olmayı emretti; beni zorba ve isyankâr yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim gün esenlik benimle olacaktır"¹³¹.

Yukarıda zikredilen âyetler, Kur'ân'ın farklı surelerinde yer alıp Hz. İsa'nın beşikte iken konuşmasına yani gündelik hayatta gerçekleşmesi normal olarak mümkün olmayan bir duruma kanıt olarak getirilmiştir. Bahsi geçen âyetler Hz. İsa ve annesi

¹³¹ Meryem, 19:16-33.

için dikkat çeken başka konuları da açıklamıştır. Ancak ilgili bölümlerde o âyetler delil olarak tekrar getirileceği için sadece beşikte iken konuşması üzerine durulmuştur.

1.5.2. Çamurdan Kuş Şekline Benzer Bir Şey Yapıp Onu Diriltmesi

Kuş şeklinde çamur yapıp sonra o şekli diriltme mucizesi Kur’ân-ı Kerim’de şöyle geçmektedir:

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَٰئِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ
كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ

“Onu (İsa’yı) İsrail oğullarına resul olarak gönderecek o da onlara şöyle diyecektir: Size Rabbiniz tarafından bir mucizeyle gönderildim. Ben size çamurdan kuş şekline benzer bir şey yapar içine üflerim, o da Allah’ın izniyle hemen kuş oluverir”¹³².

İnsanın çamurdan hayvan şekli yapıp daha sonra üfleyip o şeklin gerçek hayvana dönüşüp uçuşması harikulade bir durumdur. Bu mucizenin gerçekleşmesi de sadece Allah’ın izni ile olmuş ve bu şekilde Allah, elçisini insanlara doğru yolu tebliğ etsin ve insanlarda elçisine inansın diye bu ve benzeri mucizeleri elçisinin eli üzerinde göstermiştir. Âyetle ilgili *Beydavi*, tefsirinde “Bi iznillah” (Allah’ın izniyle) deyişi, kuş suretindeki çamura hayat verilmesinin Hz. İsa’dan değil, Allah’tan olduğunu hatırlatmak içindir” demiştir¹³³.

1.5.3. Ölülere Diriltmesi

Hız. İsa’nın Kur’ân’da geçen mucizelerinden bir diğeri, Hız. İsa’nın Allah’ın izniyle ölü olanı diriltmesidir. Söz konusu mucizeyle beraber iki mucizesi daha aynı âyette zikredilmiştir. Bunlar da iki cilt hastalığı olup yine insan vücudu ile ilgili olduğu için çalışmada tek başlık altında zikredilmiştir. İlk doğduğundan beri âmâ olanı (körlük) ve abrası (cilt hastalığı) iyileştirmesi de Kur’ân’da geçen mucizelerindendir. Hız. İsa’nın elinde zuhur eden mucizelerden olan bu iki harikulade olayı gösteren ifadeler, zikredilen âyet-i kerimenin devamında şu şekilde geçmektedir:

¹³² Al-i İmran, 3:49..

¹³³ Beydavi, *Beydavi*, 2013, s. 380.

وَأُتْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَأُخِي الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ

“... Keza ben anadan doğma amayı ve abrası iyileştirir, hatta Allah’ın izniyle ölüleri diriltirim”¹³⁴. Bu anlamı ifade eden başka bir âyet ise Maide suresinde geçmektedir ki şöyledir:

وَتُتْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَى بِإِذْنِي

“Sen Benim iznimle anadan doğma âmanın gözünü açıyor, abrası da iyileştiriordun. Düşün ki sen benim iznimle ölüleri kabirden diri olarak çıkarıyordun”¹³⁵.

İsa Mesih’in ölüleri diriltmesi olayı Kutsal Kitapta şu bölümlerde ele alınmıştır: “Ölüm hiçbir insanın yenemediği bir düşmandır, dolayısıyla “son düşman” diye adlandırılmıştır¹³⁶. Fakat İsa ölüleri diriltti. Dul bir kadına ölen genç oğlunu, kederli bir ana babaya da kızlarını geri verdi. İsa’nın diriltme mucizelerinden en çarpıcı olanı da yaklaşık dört gündür ölü olmasına rağmen, yasını tutan büyük bir kalabalığın önünde sevgili dostu Lazar’ı diriltmesiydi! İsa’nın en amansız düşmanları bile bu mucizeyi gerçekleştirdiğini inkâr edemediler¹³⁷.

İsa’nın ölü olanları diriltmesi mucizesi yukarıdaki delillerden anlaşıldığı üzere hem Kur’ân’da hem de İncillerde yer almaktadır. Bu mucize kutsal kitaplarda yer almakta ancak iki kutsal kitabın konuyu ele alma biçimleri farklılık arz etmektedir. İnciller genel olarak İsa’nın ölüleri diriltmesi mucizelerini “Tanrı’nın izni ile gerçekleşti” şeklinde ele almazlar. Bu, daha sonraki dönemlerde İsa’nın tanrılaştırılması olayı ile yakından ilgilidir. İsa da Tanrı’nın vücut bulmuş şekli olarak kabul edildiği için bu mucize ve diğer mucizelerin gerçekleştiricisi kabul edilmektedir. Ama Kur’ân’da ise durum farklı olup ister Hz. İsa ister diğer peygamberler olsun, mucizeleri onların üzerinden gerçekleştiren sadece Allah’tır. Zaten Kur’ân şu mesajı vermektedir: Hz. İsa diğer peygamberler gibi bir peygamberdir Tanrı değildir¹³⁸.

¹³⁴ Al-i İmran, 3:49.

¹³⁵ Maide, 5:110.

¹³⁶ 1.Ko.15:26.

¹³⁷ Yu.11:38-48; 12:9-11.

¹³⁸ Maide, 5:75.

1.5.4. Su Üzerinde Yürümesi

İsa Mesih'in insanlara gösterdiği mucizelerinden biri de su üzerinde yürümesi olup, bu mucize Hristiyan camiası inancına münhasırdır. İslam inancında bu mucizeye rastlanmamaktadır. Olayın gerçekleşmesi özetle şu şekildedir: Bir defasında, İsa öğrencilerine, tekneye binip kendisinden önce karşı yakaya geçmelerini söylemişti. Bunun sebebi halkı evlerine göndermesiydi. Halkı gönderdikten sonra dua etmek için tek başına dağa çıkmıştı. Akşam olduğunda orada yalnızdı. O sırada tekne kıyıdan bir hayli uzakta dalgalarla boğuşuyordu. Çünkü rüzgâr karşı yönden esiyordu. Sabaha karşı İsa, gölün üstünde yürüyerek onlara yaklaşıyordu. Öğrenciler, O'nun gölün üstünde yürüdüğünü görünce dehşete kapıldılar. “Bu bir hayalet!” diyerek korkuyla bağıştılar. Ama İsa hemen onlara seslenerek, “Cesur olun, benim, korkmayın!” demişti¹³⁹. Bu mucize Kanonik incillerde ayrı ayrı zikredilmiştir. Markos bölümünde daha detaylı olarak ele alınmıştır¹⁴⁰.

1.5.5. İnsanların Yediklerini ve Sakladıklarını Bilmesi

Allah'ın izniyle gayb aleminden bilgileri öğrenmesi peygamberlerin mucizelerinden biri olmuştur. Buna örnek olarak bizzat Hz. İsa'nın mucizelerinden biri İsa'nın kendi ifadeleriyle Ali İmran suresinde geçmektedir. Şöyle ki:

وَأَنبِئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ

“...Evinizde ne yediğinizi ve biriktirip sakladıklarınızı da bilirim”¹⁴¹.

Hiz. İsa, insanlara dün yediklerini, yarın için ne sakladıklarını haber vermiş, insanların kendilerinden başka hiç kimsenin bilmediğini sandıkları hususlarda, Hiz. İsa'dan haber almaları karşısında, her şeyi işiten ve gören yüce bir kudreti (Allah) anlama ve tanıma konusunda zihinlerinde bir yol açmışlardır. Çünkü gayb aleminin bilgisi ancak Allah'ın izniyle bilinebilir.

¹³⁹ Mat.14:22-27; Yu.6:16-21.

¹⁴⁰ Mar.6:45-50.

¹⁴¹ Al-i İmran, 3:49.

1.5.6. Semadan Sofra İndirilmesi

Hız. İsa'nın mucizelerinden olan gökten sofranın inmesi, Kur'an'ı Kerim'de adının da verildiği Maide (sofra) suresinde zikredilmektedir. Havarilerin Hız. İsa'dan, imanlarının pekişmesi için Allah'ın gökten bir sofranın indirilmesini talep etmeleri ve Hız. İsa'nın da dua etmesi neticesinde bu sofranın indirileceği bildirilmiştir. Olayı özetleyen âyet şöyledir:

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً
مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ
قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَّقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ
الشَّاهِدِينَ

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا
لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ
قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنْزِلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا
مِنَ الْعَالَمِينَ

Havârilere “Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofranın indirebilir mi?” diye sormuşlardı. O şöyle cevap verdi: “Eğer iman etmiş kimseler iseniz Allah’a saygılı olun.”

Onlar “İstiyoruz ki ondan yiyelim, kalplerimiz güvenle dolsun, bize doğru söylediğini bilelim ve buna tanık olalım” dediler.

Meryem oğlu İsa şöyle yalvardı: “Allah’ım! Ey rabbimiz! Bize gökten öyle bir sofranın indir ki, ilk gelenimizden son gelenimize kadar bizler için bir şölen ve senden bir işaret olsun. Bizi rızıklandır, sen rızık verenlerin en hayırlısıdır.”

Allah da şöyle buyurdu: “Onu size mutlaka indireceğim; fakat bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, varlıklar âleminde hiç kimseye etmediğim azabı ona edeceğim”¹⁴².

¹⁴² Maide, 5:112-115.

1.5.7. Azıcık Yemeğin Binlerce İnsana Yetmesi (Bereket)

Azıcık yemeğin binlerce insana yetmesi mucizesi konusu, İsa Mesih'in eli üzerinden az ekmek vb yiyeceklerin binlerce kişiye yetmesinin göstergesi olan berekettir. Bu bereket hadiseleri iki farklı olayda İncillerde geçmekte olup Kur'ân'da veya hadislerde geçmemektedir. Mucizenin özeti ise şöyledir: İsa binlerce aç insanı yalnızca birkaç somun ekmek ve birkaç balıkla doyurmuştur. Her iki durumda da herkes için gerekenden çok daha fazla yiyecek sağlanmıştır.

Bereketin örneği olan beş bin kişiye birkaç ekmeğin yetip artması mucizesine geçilmeden önce İsa Mesih'in tabiilerine açlık konusunda kaygılanmayın emridir. Bu emir şöyle ki: *“Öyleyse, ‘Ne yiyeceğiz?’ ‘Ne içeceğiz?’ ya da ‘Ne giyeceğiz?’ diyerek kaygılanmayın. Uluslar hep bu şeylerin peşinden giderler. Oysa göksel Babanız bütün bunlara gereksinmeniz olduğunu bilir. Siz öncelikle O’nun egemenliğinin ve doğruluğunun ardından gidin, o zaman size bütün bunlar da verilecektir. O halde yarın için kaygılanmayın. Yarının kaygısı yarının olsun. Her günün derdi kendine yeter”*¹⁴³.

Diğer mucizevi bereket olayı ise şu şekilde derlenmiştir: “Akşama doğru öğrencileri yanına gelip, “Burası ıssız bir yer” dediler, “Vakit de geç oldu. Halkı salıver de köylere gidip kendilerine yiyecek alsınlar.” İsa, “Gitmelerine gerek yok, onlara siz yiyecek verin” dedi. Öğrenciler, “Burada beş ekmekle iki balıktan başka bir şeyimiz yok ki” dediler. İsa, “Onları buraya, bana getirin” dedi. Halka, çayıra oturmalarını buyurduktan sonra, beş ekmekle iki balığı aldı, gözlerini göğe kaldırarak şükretti; sonra ekmekleri bölüp öğrencilerine verdi, onlar da halka dağıttılar. Herkes yiyip doydu. Artakalan parçalardan on iki sepet dolusu topladılar. Yemek yiyenlerin sayısı, kadın ve çocuklar hariç, yaklaşık beş bin erkekti”¹⁴⁴.

Yukarıda yer alan her iki mucize İsa Mesih'in peygamber olduğuna, normal olmayan bir şekilde azıcık yiyeceğin binlerce kişiye yetmesi ve artması bunun mucize olduğuna delil olup İsa Mesih'in Tanrı tarafından gönderilen bir elçi olduğuna dair açık bir kanıttır.

¹⁴³ Mat.6:31-34.

¹⁴⁴ Mat.14:15-21; Luk.9:12-17; Yu.6:1-14.

1.5.8. Hastalık

İsa Mesih'in insanlara doğru yolu tebliğ etmek ve onları büyük mahkeme gününe hazırlamak için onlara en çok gösterdiği mucizelerin başında hem fiziki hem de psikolojik-ruhsal olarak rahatsız olanları iyileştirme ve sağlıklarına kavuşturma olmuştur. Mucizelerini gösterdiği en önemli konuların başında hastaları tedavi etme gelmektedir. Avam tabaka için tedavisi mümkün olmayan hastalıkları iyileştirmiştir. İsa Mesih, hastalara şifa dağıtırken onların üzerine elini koyarak iyileştirmiş,¹⁴⁵ daha sonra sağlığına kavuşanlara Tanrı'nın buyruklarını yerine getirmelerini telkin etmiştir¹⁴⁶. Hastaları iyileştirme konusunu da kimsenin görmesini istememekte ve gizli tutmaktadır¹⁴⁷. Ancak İsa her ne kadar onlara durumu kimseye anlatmamalarını tembih etse de tanık olanlar kendilerini hayrete düşüren olayları başkalarına söylemişlerdir¹⁴⁸.

İsa Mesih'in mucizelerinden olan hastalıkları iyileştirme olayları, cin ve şeytan çarpması yaşamış olanların ruhlarını arındırması gibi olaylar birden fazla örneği olduğu için İsa Mesih'in mucizeleri bölümünde tüm bunlar tek başlık altında sıralanmıştır. Konu bütünlüğünü korumak amacıyla hem İncillerde hem de Kur'an'da geçen tedavi meselleri karışık olarak derlenmiştir. Daha önce Kur'an'ı Kerim'den verilen mucizeler arasında hastalık ile ilgili olanlar varsa konu tekrarı olmadan sadece âyet ve surenin kaynağı verilip diğer bölümlere geçilmiştir. Bu hususlar dikkate alınarak konu sırasıyla "Anadan Doğma Körler", "Cüzzamlı Hastalar", "Felçli İnsanlar", "Eli Sakat Olanlar", "On İki Yıldır Kanaması Olan Kadın", "Ateşi Yükselenler", "Sağır ve Dilsizler" şeklindeki başlıklar altında ele alınmıştır. Hz. İsa'nın fiziksel ve manevi hastalıkları insanlardan giderdiği örnekler sıralanmıştır.

1.5.8.1. Anadan Doğma Körler

Kur'an'da bu mucize şöyle geçmektedir: "Keza ben anadan doğma âmâyı ve abrası (cüzzam) iyileştiririm¹⁴⁹."

¹⁴⁵ Luk.4:40.

¹⁴⁶ Mat.8:1-4.

¹⁴⁷ Mat.8:4; Mar.1:44.

¹⁴⁸ Mar.7:36-37.

¹⁴⁹ Ali İmran, 3:49.

İncillerde ise bu olay farklı bölümlerde geçmektedir¹⁵⁰. Bazen İsa Mesih'in sadece ellerini kör olanların gözleri üzerinde mesh şeklinde yukarıdan aşağıya gezdirmiş¹⁵¹ bazen de yere tükürüp, tükürüğünü toprak ile çamur haline getirip kör olanların gözlerine sürerek onları hastalıklarından kurtarmış ve o hastalar da artık görmeye başlamışlardır¹⁵².

1.5.8.2. Cüzzamlı Hastalar

Kur'an'da bu mucize şöyle geçmektedir: “Keza ben anadan doğma amayı ve abrası (cüzzam) iyileştiririm¹⁵³.”

İncillerde cüzzamlı kişileri iyileştirme olayı Markos İncilinde ve Luka İncilinde rivâyet edilmektedir. İsa Mesih'in yanına cüzzamlı birisinin gelmesi ve İsa'dan kendisini “Sen istersen temizleyebileceğini” (şifa verip hastalıktan kurtaracağını) söylemesi üzerine İsa Mesih onu görüp ona acıyıp ve yüreği sızlamasından sonra ona dokunmuş ve o adam da hastalıktan kurtulmuştur¹⁵⁴. Luka bölümünde geçen başka bir hadise de bu minvaldedir¹⁵⁵. İsa tüm bu hastaları iyileştirdiğinde ve insanlara mucizeler gösterdiğinde, onları harikulade durumlarla karşılaştırdığında genellikle onlara bu durumu kimseye söylememelerini ve anlatmamalarını istemiştir¹⁵⁶.

1.5.8.3. Felçli İnsanlar

Felçlileri iyileştirme mucizeleri İncil bölümlerinde geçmektedir. Kur'an'da bununla ilgili herhangi bir âyet yoktur. Felçli olan insanları tedavi etme şekli, onlara dokunma, mesh etme ve temas etmekle olmamış hasta olanlara emir şeklinde hitap etmekle olmuştur¹⁵⁷. Hitap şekline örnek olarak Matta incilinin 9. bölümünde “günahın bağışlandı” şeklinde sözlü olmuştur. Günahların bağışlanması sözü ise şifa

¹⁵⁰ Mat.9:27-31; 20:30-34; Mar.10:47-52; Luk.18:35-43.

¹⁵¹ Mat.9:27-31.

¹⁵² Yu.9:1-11.

¹⁵³ Ali İmran, 3:49.

¹⁵⁴ Mar.1:40-45..

¹⁵⁵ Luk.5:12-15; 17:11-14.

¹⁵⁶ Mat.8:4; 9:30-31; Mar.1:44.

¹⁵⁷ Mat.8:5-13.

buldun, iyileştin anlamındaydı ki sadece bu bölümde değil farklı İncil bölümlerinde de geçmektedir¹⁵⁸.

İsa'nın Kudüs'e gidişinde Beytasta denilen beş eyvanlı bir bölümden söz edilir. Yine orada felçli insanların olduğu ve yaklaşık 38 yıldır felçli birinin bulunduğu rivâyet edilir. Cumartesi (sept) gününde o felçli insanı iyileştirdiği de kaynaklar arasındadır. Bu durum yine "Kalk döşeğini topla ve yürü" şeklinde sözlü emir şeklinde gerçekleşmiştir¹⁵⁹.

1.5.8.4. Eli Sakat Olanlar

İsa Mesih'in hastalıkları iyileştirme konusunda insanlara gösterdiği mucizelerinden başka bir tanesi de eli sakat olanları bu illetten kurtarmasıdır. Ancak bu defa İsa insanları hastalıklarından kurtardığı gün Cumartesi yani sept günü yasağına denk düşmüştür. Bu durumu kendileri için bir propagandaya dönüştürmek isteyenler olmuş ve halk arasında İsa'ya karşı çıkmışlardır. Oradakiler İsa'ya "Şabat Günü bir hastayı iyileştirmek Kutsal Yasa'ya uygun mudur?" diye sorarak onu suçlamaya başlamışlardır¹⁶⁰.

Sept gününde insanları hastalıktan kurtarma eylemini protesto ederek İsa Mesih için suç şeklinde ortalığı yaygaraya veren topluluğa İsa Mesih "Birinizin koyunu sept günü çukura düşse, onu kurtarırsınız" demiş ve insanın koyundan daha değerli olduğunu söyleyerek hastaları iyileştirmenin de sept gününde yasak olmadığını ifade etmiştir. Bu durumdan sonra eli sakat olan adama İsa Mesih "elini uzat" demiştir. Adam elini uzatmış ve sadece elini uzatarak şifa bulmuştur¹⁶¹. Bu olay sadece İncillerde bulunur ve Kur'an'da bulunmamaktadır.

1.5.8.5. On İki Yıldır Kanaması Olan Kadın

İncillerde yer alan ve Kur'an'da olmayan, hastalıkları iyileştirme konusunda gösterdiği mucizelerinden biri de on iki yıldır kanaması olan bir kadının sadece İsa Mesih'in elbisesine dokunarak şifa bulması olayıdır. Kadın içinden "İsa'nın elbisesine

¹⁵⁸ Mat.9:2-8; Mar.2:3-12; Luk.5:18-20..

¹⁵⁹ Yu.5:1-9.

¹⁶⁰ Mat.12:9-10.

¹⁶¹ Mat.12:9-16; Mar.3:1-5; Luk.6:6-10.

dokunsam, iyileşirim” düşüncesinde bulunmuştur. Bu düşüncesi konusunda tam inanç sahibi olması ve İsa Mesih’e inanmasının ardından İsa Mesih ona “cesur ol kızım” diye telkinde bulunup cesaret vermiştir. Kalabalıkların arkasından gelen kadın İsa’ya yetişmiş ve elbisesine dokunmuştur. Kadın İsa’nın elbisesine dokunduktan sonra on iki yıl devam eden hastalığından kurtulmuştur¹⁶².

1.5.8.6. Ateşi Yükselenler

İsa Mesih’in hastalıkları iyileştirme konusunda gösterdiği mucizelerden bir diğeri, havale geçirecek derecede ateşi yükselen kişileri iyileştirmesidir. İsa Mesih, tebliğ faaliyetlerinde bulunurken havarilerinden olan Petrus’un evine gelmiş ve Petrus’un kaynanasının ateşler içinde yattığını görmüştür. Kadının eline dokunmuş ve bu temasıyla kadın şifa bulmuştur. Hasta kadın iyileştikten sonra İsa Mesih’e hizmet etmeye başlamıştır¹⁶³. Bu mucize sadece İncillerde geçmekte Kur’ân’da bulunmamaktadır.

1.5.8.7. Sağır ve Dilsizler

İsa, tebliğ için kentleri ve köyleri geziyordu. Civar bölgeleri gezdikten bir müddet sonra tekrar Celile gölüne gelmişti. İnsanlar onun şifa dağıtan birisi olarak duydukları ve buna şahit olma niyetleriyle ona şifa bulması için sağır ve dili tutulmuş bir adam getirdiler. Bunun üzerine İsa önce parmaklarını hasta olanın kulağına soktu, daha sonra tükürüp onun diline parmağıyla dokundu. Göğesini bakıp “açıl” dedi ve sağır ve lal adamın kulakları duymaya, düzgün bir şekilde konuşmaya başladı. Bu mucize ile tedavi şekli sadece Markos İncilinde geçmektedir¹⁶⁴.

İsa Mesih tebliğ görevinde bulunduğu süre boyunca gittiği ve dolaştığı her yerde insanlardan hastalıklarını ve belalarını kaldırmak ile insanların dikkatlerini çekmiştir. Ayrıca yaşadığı dönemde İsa, insanlardaki “her türlü hastalık ve illeti” gidermiş ve onları iyileştirmiştir¹⁶⁵. Çoğu durumda da bunu kimseye söylememelerini

¹⁶² Mat.9:20-22; Mar.5:24-34.

¹⁶³ Mat.8:14-15; Mar.1:30-31; 7:25-30; Luk.4:38-39.

¹⁶⁴ Mar.7:32-35.

¹⁶⁵ Mat.4:23.

tembih etmiş¹⁶⁶ ancak halk gördükleri harikulade mucizeleri ve başlarından geçenleri hemen çevrelerine anlatmışlardır.

1.5.9. Tehlikeli Hava Koşulları

İsa Mesih yaşadığı süre zarfında insanlara gösterdiği başka bir mucize de meydana gelen hava koşullarında etkisinin olmasıydı. Örnek olarak İncillerde fırtınaya sakin olması gerektiği yönünde emir vermiş ve daha sonra hava normal seyrine dönüp fırtına ortadan yok olmuştur. Olay şu şekilde gerçekleşmiştir: İsa ve öğrencileri Celile gölünün karşı kıyısına tekneyle geçerken şiddetli bir fırtına kopmuştur. Öğrencileri dehşete kapılmıştır. İsa ise sadece fırtınaya bakmış ve “Dur! Sakin ol!” demiştir. Bunun üzerine ortalık durgun ve sessiz hale gelmiştir¹⁶⁷.

1.5.10. Kötü Ruhlar

Kötü ruhlar, insanlara yarar ve zarar verme konusunda insanlardan çok daha güçlü ve etkilidir. Tanrı’nın düşmanı olan bu zalim varlıkların pençesine düşmüş çok sayıdaki insanın onlardan kurtulmaya gücü yetmeyebilir. Ancak İsa Mesih döneminde, ona temizlenip iyileşmek için başvuruda bulunan pek çok kişi, İsa Mesih’in bu kötü ruhları kovmasıyla ve kötü ruhların kurbanı durumundaki insanları onların ellerinden kurtarmakla özgürlüklerine kavuşturmuştur. İsa bu ruhlardan korkmaz. Tam tersi, onlar İsa’dan korkar, çünkü o ruhlar İsa’nın yetkisini biliyorlardı.

İncillerde İsa’nın insanları cin veya kötü ruhlardan iyileştirmesi konusunda iki adamın kurtulma olayı rivâyet edilir. Cinlerin o iki kişinin bedenlerine girip onlara hâkim olduğu ve daha sonra İsa’nın emriyle o bedenlerden çıktıkları rivâyeti mevcuttur¹⁶⁸. Diğer bir örnek ise kör, dilsiz ve cin çarpmış birinin o durumdan kurtarıldığı ve daha sonra sağlıklı olduğu rivâyeti geçmektedir¹⁶⁹.

Tüm bu mucizeleri Tanrı’nın İsa Mesih’in eli üzerinden gerçekleştirmesinin, İsa Mesih’in bütün bu mucizeleri meydana getirmesinin, yardım ettiği bu insanların

¹⁶⁶ Mat.8:4; 9:30-31; Mar.1:44..

¹⁶⁷ Mat.8:18, 23-27; Mar.4:35-41; Luk.8:22-25.

¹⁶⁸ Mat.8:28-34.

¹⁶⁹ Mat.12:22-37.

hepsi eninde sonunda ölümün kurbanı olsa dahi bir sebebi vardı. İsa'nın mucizelerinin kalıcı bir yararı vardır. Bunlar, Kral Mesih'in yönetimi hakkında peygamberler tarafından bildirilmiş heyecan verici vaatlerin gerçekleşeceğine dair kesin bir kanıt oluşturmuştur. Tanrı, İsa Mesih'i mucizelerle destekleyip, onun Tanrının elçisi olduğuna insanların inançlarını bu şekilde sağlamlaştırmıştır.



İKİNCİ BÖLÜM

İNCİLLERE GÖRE İSA MESİH'İN ÇARMIHI VE ÖLÜMÜ

İsa Peygamberin çarmıha gerilmesi ve ölümü konusunda zihinleri kurcalayan sorular olsa da Kilise bu soruları genel olarak öne çıkarmaz. Çünkü İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğu için yaptıklarına herhangi bir sebep aramak uygun olmaz. Mutlak itaat bunu gerektirir. Ancak bu konuda Tarihsel İsa araştırmacıları İsa Mesih'in son haftasında Kudüs'e gitmesinin nedenleri konusunda fikir yürütmüşlerdir. Ancak bu konuda açık ve kesin bir yorum üretememişlerdir. Roloff bu durum için şu açıklamaları yapmıştır: "İsa Mesih, neden Kudüs'e gitti?" sorusu pek sorulmaz. Bu duruma, Hristiyanlar tarafından sebep dahi aranmaz. İsa'nın yaptığı her hareket 'Mesih' olduğu sıfatıyla özdeşleştirildiği için sadece 'iman etme' karşılığında bulunurlar. Bu durumu bazı tarihsel İsa araştırmacıları şu şekilde ifade etmişlerdir¹⁷⁰: "Eğer İsa, Tanrı'nın yaklaşmakta olduğu hükümlanlığı müjdesini tüm İsrail'e duyurmak üzere yola çıkmışsa ve eskatolojik nedenlerle Tanrı'nın halkının bir araya toplanmasını başlatacak Mesih görevinin sorumlusuysa, Kudüs'e yolculuk bu görevin son aşamasıdır. Kudüs, dünyaya yayılmış Yahudilerin dini merkezi ve İsrail'in kutsal kentidir; kutsal tapınak oradadır hem şehir hem de tapınak ile zamanın eskatoloji beklentileri birbirine bağlıdır."

İsa Mesih, Kudüs'e gitmeden ölümünün orada gerçekleşeceğini bildiği halde oraya gitmesi konusu tartışmalı olmakla beraber bu sorunun cevabı tüm kaynaklar analiz edilse bile yanıtı kalacağı anlaşılmaktadır. Ancak İncil geleneği onun Kudüs'te neler ile karşılaşacağını daha önceden haber verdiğini rivâyet etmektedir¹⁷¹. Bu rivâyetlerin gerçek olması doğru olduğu gibi İncilleri yazanların yaşanan olayları çoktan vuku bulduktan sonra ilave ettikleri de muhtemeldir. Yine bu dönemde, yazılı kaynaklardan bağımsız olarak şifahi gelenek de dikkate alınmalıdır¹⁷². Her ne kadar İsa Mesih'in Celile'deki faaliyetleri Yahudi din bilginlerinin öfkesini kendisine

¹⁷⁰ Roloff, *Nasıralı İsa*, s. 103.

¹⁷¹ Mar.8:31, 9:31, 10:33-35.

¹⁷² M.Hans Lietzmann, *Eski Kilise Tarihi* (Konya: Litera Türk academia, 2016); Aslan, *Zelot*, s. 32-34.

yöneltmiş ve bu kesimin Kudüs'te kendisine düşmanlık edecekleri ihtimali olsa da hayatını feda etme niyeti ile Kudüs'e gittiği kabul edilemez.

İncellere göre İsa Mesih'in çarmıha gerilmesi ve ölümü hakkında yukarıda zikredilen hususlar dikkate alınarak konu "İsa Mesih'i Çarmıhı Hazırlayan Olaylar", "Çarmıh Öncesinde Kudüs'te İsa Mesih", "İsa Mesih'in Çarmıhı", "İsa Mesih'in Ölümü", "İsa Mesih'in Kabre Konulması" ve "İsa Mesih'in Dirilişi" başlıkları altında işlenmiştir.

2.1. İSA MESİH'İ ÇARMIHA HAZIRLAYAN OLAYLAR

İsa Mesih hakkında Hristiyan kaynaklarına baktığımızda beş İncil onun akıbeti ile ilgili bilgiler sunmaktadır. Bunlar Markos, Matta, Luka ve Yuhanna'dan oluşan kanonik İnciller ve apokrif Petrus İncili'dir. Bu beş İncil incelendiğinde akıbetiyle ilgili bilgilerin aslında tek kaynağa ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu tek kaynak da bu İncillerden olabileceği gibi mevcut olmayan hipotetik/farazi bir kaynak da olabilir¹⁷³. Bu bağlamda en fazla dikkat çeken husus, İnciller arası görüş birliğinin Markos İncili'nin sona erdiği yerde son bulmasıdır. Bilindiği üzere Markos İncili ilk incil olduğundan, ondan sonra yazılan Matta ve Luka İncilleri onu kaynak olarak kullanmışlardır. Bu nedenle bu İncil'den yapılan nakillerde tüm İnciller görüş birliği içindedir¹⁷⁴.

Söz konusu çarmıh ve İsa'nın ölümü olunca bilinen ve akıllara kazınan "Çile Haftası" kavramı karşımıza çıkmaktadır. Hristiyan alemi İsa'nın Çarmıha gerilmesini ve ölümünü kendi inanç merkezlerinde oturttukları için bu duruma özel başlık ortaya koymuşlardır. Bu çile haftası, İsa'nın insanlar (Yahudi ve Romalı) tarafından çektiği eziyet ve zulmün ifade edilmesi için Hristiyan din adamları tarafından özellikle öne çıkarılmıştır. Ayrıca dindar Hristiyanlar bu anlamı başka şekilde yorumlamış ve "Çile Haftası İsa'nın insanlar için çektiği eziyet ve cefaları ifade eder" şeklinde ifa etmişlerdir. Ayrıca Martin Kahler, İncillerin esasında uzun girişler ihtiva eden çile

¹⁷³ Aydın, *Hiz. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 16; Aslan, *Zelot*, s. 32-35.

¹⁷⁴ Aydın, *Hiz. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 53.

rivâyetleri olduğu tezini ortaya atmıştı¹⁷⁵. Bu çile haftasında yaşanan olaylar birkaç ana başlıkta altında ele alınmıştır.

İncil araştırmacıları tarafından yapılan gözlemlerde “Çile Öyküsü” içinde bulunan ve araştırmacıların hem fikir olduğu başlıklar şu şekildedir:

1. İsa’nın Kudüs’e girmesi
2. Mabette birtakım olaylara neden olması
3. Yahudi başkahinler tarafından İsa’ya tezgahların kurulması
4. Yahuda İskaryot’un İsa’ya ihaneti
5. Son akşam yemeği
6. Petrus’un İsa’yı inkârı
7. İsa’nın Sanhedrin’e çıkarılması
8. İsa’nın Vali Pilatus’un huzuruna çıkarılması
9. İsa ile alay edilmesi
10. İsa’nın çarmıha gerilmesi ve ölümü
11. İsa’nın kaya mezara defni
12. İsa’nın mezarının boş bulunması¹⁷⁶

Yeni Ahit yazıları içerisinde dört kanonik İncil dışında bu olayların bu sıra dahilinde yer aldığı başka bir kaynak yoktur¹⁷⁷. Yukarıdaki sıralama yerine tüm başlıkları beş başlık altında toplayan araştırmacılar da olmuştur. Bultmann, çile haftası başlıklarının önce beş temel unsurdan oluştuğunu söylemiştir. Bunlar da; İsa’nın tutuklanması, yargılanması, çarmıha gerilmesi, Golgota’da idam edilmesi ve ölümüdür¹⁷⁸.

Söz konusu İncillerde geçen olaylar arasında farklar olunca, bu farklılıkların oluşma sebebi şu şekilde öne sürülmüştür: Yeni Ahit araştırmacılarına göre İncilleri yazarlar Eski Ahit’ten nakilde bulunurken, onun Yunanca versiyonunu kullanmışlardır. Çünkü İnciller, Aramice’nin hâkim olduğu bölgede değil, Yunanca

¹⁷⁵ Martin Kahler, *The So-Called Historical Jesus and the Historic Biblical Christ* (Philadelphia: Fortress Press, 1964); Aydın, *Hz. İsa’ya Ne Oldu?*, s. 54.

¹⁷⁶ Aydın, *Hz. İsa’ya Ne Oldu?*, s. 17-18.

¹⁷⁷ Aydın, *Hz. İsa’ya Ne Oldu?*, s. 53.

¹⁷⁸ Bultmann, *The History of the Synoptic Tradition* (New York: Hendrickson Pub, 1994), s. 279.

konuşan halklar arasında derlenmiştir. Hristiyanlık inancı ortaya çıktığı dönemde Hristiyanlar, İbranice metin yerine Yunanca Septuagint'i benimsemişlerdir. Yahudiler, Tanah'ın Yunan diline çevirildiği dönemi uğursuz telakki etmelerine rağmen Hristiyanlar Septuagint'e önem vermiş hatta çevirinin ilâhî ilham ile yapıldığını kabul etmişlerdir¹⁷⁹. Ayrıca Yunanca Eski Ahit tercümesi de orijinal İbrani nüshaya göre daha akıcıdır. Ancak söz konusu araştırmacılar bu iddiayı ileri sürerken İncil yazarlarının Eski Ahit'ten nakilde bulunduklarında bunu bizzat Yunanca tercümesinden değil de hafızalarında kaldığı şekliyle yaptıklarının da altını çizmektedirler. Çünkü söz konusu Yunanca tercümenin tomarları herkesin kolayca ulaşabileceği nitelikte değildi. Ayrıca Kumran'da bulunan kutsal kitap metinleriyle ilgili yazılan yorumlara göre o dönemde kutsal kitap ifadelerini iktibas etmek ve daha sonra da onları kendi orijinal bağamlarından uzaklaştırarak yeniden yazmak ve yorumlamak kabul edilebilir bir uygulamaydı¹⁸⁰. Pesher metot olarak adlandırılan bu yöntem kutsal kitabın güncelleştirilmesinin yani zamana uyarlanması bir vasıtası ve yöntemi¹⁸¹. Ayrıca İncillerdeki Çile Haftasının Eski Ahit'in Mezmurlar bölümünden alıntılandığı Hristiyan Alemi tarafından da kabul edilmektedir¹⁸².

İsa Mesih, Paskalya'dan önceki günlerde, başına gelecek tuzaklardan haberi olmasına rağmen tüm öğretilerini yaymaya devam ediyordu¹⁸³. Mabetteki baş haham ve din bilginleri tarafından yargılanıp çarmıha gerileceği¹⁸⁴, ölüme mahkum edileceği ve öldükten üç gün sonra tekrar dirileceği konularını farklı farklı durumlarda şakirtlerine haber vermişti¹⁸⁵.

Netice olarak Sinoptik İncillerin rivâyetlerinin zamanlamasına bakılırsa, İsa Mesih Kudüs'e Fısıh gününden önceki Pazar günü gitmiş ve Fısıh Bayramı ya da Fısıh Bayramına hazırlanma günü olan Cuma gününde çarmıha gerilmiştir. İncillerin bu

¹⁷⁹ Hayreddin Kızıl, "Cemil Meriç'e Göre Kitab-ı Mukaddes", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1 (Nisan 2021): s. 474.

¹⁸⁰ Robert Walter Funk, *Honest to Jesus* (San Francisco: Harper Collins, 1996), s. 231.

¹⁸¹ Aydın, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 27-28.

¹⁸² Mez. 2, 22, 69.

¹⁸³ Mat.16:21-28; Mar.8:31-9:1; Luk.9:22-27.

¹⁸⁴ Yukarıda Baş haham ve din bilginleri tarafından çarmıha gerileceği notu verilmiştir. Rivayetlerde Roma Valisi Pontus Pilatus tarafından çarmıh emri verilmesine rağmen bu şekilde kayıt edilmesinin sebebi Çarmıha gerilmesine asıl sebep olanlar Baş Haham ve Din bilginleri olması hasebiyledir.

¹⁸⁵ Mat.16:21; 17:22-23; 20:17-19; Mar.8:31; 9:31; 10:32-33; Luk.9:22; 9:43-44; 18:31-33.

rivâyetlerine göre İsa'nın halka hitap edişi, tebliği yaklaşık dört gün sürmüş ve mekân olarak da tapınağı seçmişti. Bunun bariz nedenleri arasında “tüm hacılar oraya dua etmek ve kurban sunmak için geldiklerinden, vaaz vermek için orada mümkün olan en fazla sayıda insana ulaşabilmesi” planı yer alır¹⁸⁶. Ayrıca mekân olarak tapınağı seçmesinin sembolik bir anlamı da vardı. Yüzyıllar boyunca ibadet yeri olan ve İsrail'in merkezinde bulunan tapınağı, Tanrı'nın hükümranlığını ve Tanrı halkını birbirine yakınlaştırmak niyetiydi¹⁸⁷.

İsa, Kudüs'e gelmek için şakirtleri ile bunu konuşurken Yahudi yetkililer ise, günlerini tuzak ve entrika hazırlığı ile geçiriyorlardı. Sorun, küfür saydıkları bir şeye son vererek, yalancı peygamber yerine koydukları adamı ortadan kaldırmaktı¹⁸⁸. Olacak olayları önceden bilen İsa'ya gelince, hiç heyecanlanmadan yoluna devam ediyordu. En önemli noktalarını sona bırakarak öğretisini tamamlıyordu¹⁸⁹.

2.2. ÇARMIH ÖNCESİNDE KUDÜS'TE İSA MESİH

Sinoptik İncillerde (Matta, Markos, Luka) yer alan ve sadece Yuhanna İncilinde bulunmayan bilgilere göre İsa Mesih, havarilerine şunları söylemiştir: “İmdi kudüs'e gideceğiz. İnsanoğlu, baş hahamların ve din bilginlerinin eline teslim edilecek”¹⁹⁰.

İsa Mesih genelde tebliğini Celile bölgesinde Celile gölü çevrelerindeki yerleşim yerlerinde yapıyordu. Havra yetkililerin muhalefetleri, onu şeriatı çiğnemekle suçlamaları dolayısıyla muhafazakar Yahudiye bölgesine inmekten ve dolaşmaktan uzak duruyordu¹⁹¹.

¹⁸⁶ Josephus'un naklettiğine göre bu bayramlarda oldukça fazla sayıda Yahudi Kudüs'te toplanmaktaydı. Örneğin bir Fısıh Bayram'ında Yahudi din adamlarının gelenlere ziyafet için 255.600 kuzuyu kurban ettiği ifade edilmektedir. Eğer her on kişi için bir kuzunun boğazlandığı düşünülürse Josephus'a göre yaklaşık 2,5 milyon kişinin Kudüs'te “Fısıh Bayramı” için bir araya geldiğini söyleyebiliriz. Josephus, *The Antiquities of the Jews* (Independently published, 2021), 11:109. Sanders'a göre bu rakam biraz abartılıdır. Çünkü bu kadar kişinin o dönemde Kudüs'te bir araya gelmesi mümkün değildir. Ancak en azından Fısıh Bayram'ında 300-400 bin kişinin Kudüs'te toplanması oldukça muhtemeldir. E. P. Sanders, *The Historical Figure of Jesus* (London: Penguin Books, 1993), s. 250; Aydın, Hz. İsa'ya Ne Oldu?, s. 20.

¹⁸⁷ Roloff, *Nasırâlı İsa*, s. 105.

¹⁸⁸ J. Jomier, *Mesih İsa'nın Yaşamı*, s. 126.

¹⁸⁹ J. Jomier, *Mesih İsa'nın Yaşamı*, s. 126.

¹⁹⁰ Mat.20:17-19; Mar.10:32-32; Luk.8:31-34.

¹⁹¹ Sarıkçıoğlu, Hz. İsa, s. 107.

Yahudilerin Çardak Bayramı yaklaştığından dolayı İsa'nın kardeşleri O'na, *“Buradan ayrıl, Yahudiye'ye git, öğrencilerin de yaptığın işi görsünler. Çünkü kendini açıkça tanıtmak isteyen bir kimse yaptıklarını gizlemez. Madem ki bu şeyleri yapıyorsun, kendini dünyaya göster!”* diyorlardı¹⁹². Çünkü İsa bayrama katılmayı pek istemiyordu. Ayrıca kardeşlerinin ona bu şekilde söylemesinin sebebi, İsa'ya pek inanmamaları şeklinde de yorumlanmıştır¹⁹³. Kardeşleri bayramı kutlamaya gidince, oda gizli bir şekilde bayrama gidenlerin aralarına karıştı¹⁹⁴. Bayrama gidenlerin arasında, İsa hakkında çeşitli sözler söyleniyor, bazıları “İyi adamdır!”, derken bazıları da “Tam tersine, halkı saptırıyor!” diyorlardı. İnsanlar bu sözleri sarf ederken de gizli bir şekilde dile getiriyorlardı. Yahudilerden korktukları için bu durumu gizliyorlardı¹⁹⁵.

Bayramın yarısı geçmiş, İsa Yahudiye'ye, tapınağa gidip vaaz vermeye başlamıştı. Kaynaklarda bu ziyaretin tebliğe başlamasının kaçınıcı yılında veya ayında olduğu belli değildir¹⁹⁶. Onu dinleyenler, İsa hakkında hayranlıkla “Bu adam hiçbir öğrenim görmediği halde, nasıl bu kadar bilgili olabilir?” diyorlardı. Buna karşılık İsa onlara, “Benim öğrettiklerim benim değil, beni gönderenindir,” diyerek kendiliğinden konuşmadığını, peygamberliğini ima ediyordu. Kötü düşünen bazıları da “Cin çarpmış seni!” diyordu¹⁹⁷.

Eriha yakınlarında İsa'nın peşine aleyhinde gizlice çalışan Samiri bir kitap bilgini takılmıştı. İsa ile diyalogu olmuş,¹⁹⁸ Yahuda ise onun İsa'ya sempati duyan herhangi bir kitap bilgini olduğunu zannetmişti. Niyeti kötü olduğu konusunda İsa öğrencisi Yahuda'yı uyarmamıştı. Bunun sebebi İsa Mesih, çoğu olayda başına neyin ve ne zaman geleceğini bildiği için hiçbir olaya müdahale etmediği ve “benim günüm gelmeden bana hiç kimse zarar veremez” şeklinde düşündüğü doğrultusunda yorumlanmıştır. Paskalya'dan altı gün önce İsa Mesih ve arkadaşları Yeruslaim'e

¹⁹² Yu.7:1-4.

¹⁹³ Yu.7:5.

¹⁹⁴ Yu.7:10-11.

¹⁹⁵ Yu.7:12-12..

¹⁹⁶ Sarıkçioğlu, Hz. İsa, s. 108.

¹⁹⁷ Yu.7:14-20.

¹⁹⁸ Luk.10:25-37.

yaklaşmışlardı. Oraya yakın Beytanya’da cüzzamlı Simun’un evinde yemek için davet edilmişlerdi¹⁹⁹.

Yukarıdaki İncillerden alınan tarihsel bilgiler ve bu bilgilerin daha detaylı anlaşılması için İsa Mesih’in çarmıha gerilme sebebini anlamak üzere gerekli araştırmalar yapılmıştır. Söz konusu araştırmalar hususunda İsa Mesih’in çarmıh öncesinde Kudüs’teki olayları konusu “Bentanya’da Kalması ve Kudüs’e Girişi”, “Satıcıları Mabetten Kovması ve Fısıh’ı Kutlama Hazırlığı”, “Son Akşam Yemeği ve Ayak Yıkama”, “Veda Konuşması ve Şakirtleri Geleceğe Hazırlaması” “Rahip Kayafas (Kayafa) Önünde Sorgulanması” ve “Vali Pilatus’un Huzurunda Sorgulanması” başlıkları altında işlenmiştir.

2.2.1. Bentanya’da Kalması ve Kudüs’e Girişi

İsa Mesih, Fısıh Bayramından altı gün önce ölümden uyandırdığı Lazar’ın²⁰⁰ bulunduğu Beytanya’ya gelmişti²⁰¹. Meryem Magdalena, İsa’ya bir kadının getirdiği, çok değerli saf Hint sümbül yağından yarım litre kadar getirerek İsa’nın ayaklarına sürmüş ve saçlarıyla ayaklarını silmişti. Yahuda İskariot, “Bu yağ neden üç yüz dinara satılıp parası yoksullara verilmedi!” demiş, İsa, “kadını rahat bırak! Bunu benim gömüleceğim gün için saklasın. Yoksullar her zaman aranızdadır, ama ben her zaman aranızda olmayacağım!” diyerek şakirtlerin arasındaki gergin havayı dindirmişti²⁰². Yahuda İskariot’un cemaatin masraflarını karşılayabilme niyeti ve sorumluluk endişesi ile söylediği bu söz daha sonraları onun aleyhinde kullanılmıştı. Neticede o şakirtlerin kesesi olarak biliniyordu. Bu olay için bazı İncil yorumcuları Yahuda İskariot hakkında “O İsa’nın Mesihliğini ve uluhiyetini kabul etmiyor, hainliğini ilk başlardan beri belli ediyordu” şeklinde yorumlamışlardır²⁰³. Hiçbir zaman herhangi bir kişiyi arzusu dışında kendisini takibe zorlamış olmayan İsa, Yahuda’yı alıkoymak için hiçbir müdahalede bulunmamıştı²⁰⁴.

¹⁹⁹ Mat.6:19; Mar. 14:3-9; Yu.12:1-8.

²⁰⁰ Sarıkçıoğlu, *Hız. İsa*, s. 109.

²⁰¹ Yu.12:1-8; Mar.14:1-11; Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yah.18:1-7..

²⁰² Yu.12:1-8; Mar.14:1-11; Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yah.18:1-7.

²⁰³ Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yah.18:1-7; Mar.14:4-5.

²⁰⁴ J. Jomier, *Mesih İsa’nın Yaşamı*, s. 127.

Kafile Yeruslm yakınlarındaki Zeytin Dağı yamacında kurulu Beytfaci köyüne yaklaşınca iki öğrencisini “karşınızdaki köye gidin, orada bağılı bir dişi eşek ve yanında sıpa bulacak ve onları çözüp bana getireceksiniz. Size bir şey diyen olursa ‘Muallimin bunlara ihtiyacı var, hemen geri gönderecek’ dersiniz” diyerek onları önden gönderdi²⁰⁵. Öğrenciler kendilerine denileni yaptı, eşek ve sıpasını getirip üzerilerine elbiselerini yaydılar. İsa Mesih sıpaya bindi. Millet onu takip ediyor ve koro halinde şu övgü cümlelerini haykırıyorlardı:

Davut oğlu’na Hozanna!

Rabbin adıyla gelene övgüler olsun,

*En yücelerde Hozanna!*²⁰⁶

İsa Mesih kente girdiğı zaman bütün halk, “Bu kimdir?” diye sormaya başladılar. Kalabalık “Bu, Celile’nin Nasıra Kenti’nden Peyamber İsa’dır” diyordu²⁰⁷.

İsa Mesih’in eşek üzerinde Kudüs’e girmesi olayına uygun olarak Sanders şunları aktarmaktadır: İsa kendisini açıkça kral olarak deklare etmiş, onu karşılayan taraftarları da alkışlayıp sevgi göstererek onun krallığını onayladıklarını göstermek istemiştir²⁰⁸. Bu yorumun da Sinoptik incillerden kaynaklandığı görölmektedir²⁰⁹.

Daha sonra İsa tapınağı gitmişti. Halkın çoğı, bu olağanüstü galeyanın etkisi altında kalmıştı. Ancak orada Yahudi din bilginlerinin varlığı ortaya bir çeşit soğukluk getiriyordu. Halk, kırlarda olduğı durumdan daha az serbest şekilde gösteri yapmaya devam ediyordu. Çünkü din bilginleri olanları gördüklerinde öfkelenmişlerdi. “İsa’ya ‘bu olanlar da ne demek? ne söylediklerini duymuyor musun?’ diye sormuştu. İsa ise ‘duyuyorum’ demiş ve ‘Siz şu sözü okumadınız mı?’ ‘Küçük çocukların ve emziktekilerin dudaklarından kendine övgüler döktürdün’ karşılığını vermiştir²¹⁰.” Diğer İncillerden farklı olarak Markos ve Luka İncillerinde ise şu ifadeler

²⁰⁵ Mat.21:1-3; Mar. 11:1-4; Luk.19:28-31; Yu.12:12-19.

²⁰⁶ Mat.21:6-9; Mar.11:6-10; Luk.19:35-38.

²⁰⁷ Mat.21:1-11; Mar.11:1-12; Luk.19:28-40; Yu.12:12-19; Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yah.17:2-8.

²⁰⁸ E. P. Sanders, *The Historical Figure of Jesus*, s. 254.

²⁰⁹ Mar.11:10; Mat.21:9; Luk.19:38.

²¹⁰ Mat.21:15-16.

geçmektedir: “Sinirlenen Ferisiler İsa’ya “Muallim, öğrencilerini sustur!” diye uyarıda bulunmuş, ancak İsa “Size şunu söyleyeyim, bunlar susacak olsa, taşlar bağıracaktır!” diye²¹¹ büyük bir cesaretle karşılık vermiştir²¹².

Yahudiler Mesih bekliyordular. Çünkü onlarda kurulacak bir krallığı beklemekteydiler. Gökten Mesih geldiğinde Yahudileri kurtaracak, bozulan düzeni yeniden kuracak, dünyayı adaletle dolduracak ilahi bir temsilci ve yalnız Yahudileri kurtaracak Davud soyundan gelecekti²¹³. Ancak İsa kendisini onlara Mesih olarak tanıtmaya rağmen İsa Mesih’e karşı çıkıyorlardı. Çünkü İsa onların gelenek ve çıkarlarına karşı çıkıyordu.

2.2.2. Satıcıları Mabette Kovması ve Fısıh’ı Kutlama Hazırlığı

İsa Mesih, Kudüs mabedine girince dış avluda büyük-küçük baş ve kanatlı kurbanlık hayvan satıcılarını ve para bozan sarrafları gördü. Bu kimseler genelde Yahudi olmayanlardı²¹⁴. Bu durum karşısında İsa, hışımla onların sehpaalarını, masalarını ve tezgahlarını devirdi. Hayvanlarını sepetlerinden ve kapatıldıkları yerlerden serbest bıraktı. İsa onlara “Benim evime dua evi denecek” diye yazılmıştır. Ama siz burayı haydut inine çevirdiniz!” dedi²¹⁵.

Aslında satıcılar ya da başka bir isimlendirme ile para babalarının Mabette önemli görevleri vardır. Ödeme yapabilmeniz için, kabul edilmeyen yabancı paralarını, tapınak yetkilileri tarafından kabul edilen tek para birimine, şekele çevirirlerdi. Para bozucuları ayrıca mabedin içi ve etrafında olan tüm debdebe ve merasimin korunması için yetişkin tüm erkeklerin ödemek zorunda oldukları yarım

²¹¹Luk.19:39-40; Mar.11:9-10.

²¹² Yukarıdaki iki rivayete ek olarak Luka 19:41-44’de zıtlık oluşturan başka rivayete yer verir. İsa’nın Yeruslüm’e yaklaştığında kenti görüp ağladığı başka bir rivayette Markos 11:11’de ise İsa mabede varınca geç olduğu için şakirtleriyle Beytanya’ya geri döndüğü rivayet edilmektedir. Rivayetlerde görünen büyük çelişkiyi Pavlus daha sonraları farklı yorumlarla, inanç haline getirerek, kendinin kurban edilmesi gerektiği şuuruyla, bilerek ölüme yürüdüğü, ezeli günahı kaldırmak için kendini kurban ettiği yorumlarını ortaya koymuş; çelişkilerden kurtulmaya çalışmıştır. Sarıkçıoğlu, *Hiz. İsa*, s. 111.

²¹³ M. Hadi Tezokur, *Yahudilikte İbadet ve İnanç Esasları* (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992), s. 139.

²¹⁴ Sarıkçıoğlu, *Hiz. İsa*, s. 112.

²¹⁵Mat.21:12-13; Mar.11:15; Luk.19:45; Yu.2:12-16..

şekellik tapınak vergisini de tahsil ederlerdi²¹⁶. Tarihsel İsa Araştırmacılarına göre İsa'nın yaptığı bu eylemin sembolik bir anlamı vardı. “Mabed bölgesi çok büyük olduğundan ve İsa'nın tüm orada bulunan her şeyi kontrol etmesinin imkanı olmadığından sadece ibadet dışı yapılan eylemlere karşı çıkıp bu tür eylemleri tasvip etmediğini orada bulunan insanlara göstermesi” şeklinde yorumlamışlardır²¹⁷.

İsa'nın bu tavrı Yahudi din bilginlerini ve hahamları kızdırmıştı. Sadece dini inanç bakımından değil aynı zamanda ekonomik olarak da tapınağın geleneğine karşı çıkmıştı. Neticede mabede girmek herkes için yasal bir durumdu. Yahudi olmayanların mabede girmeyeceğine dair hukuki bir engel yoktu²¹⁸. Ayrıca dış avluda ticaret işlerini yapanlar, tapınağın içindeki kült faaliyetlerini engellemiyorlardı, hatta bu dini hareketliliğin devamı için orada bulunmaları kesinlikle gerekiyordu, çünkü kurbanlık hayvan tedarikini ve tapınak vergisinin ödenebilmesini kolaylaştırıyorlardı²¹⁹.

İsa tapınağındaki eylemi ile rahip ve din bilginlerini kendisine düşman etmiş ve onları İsa'yı yok etmek için bir nebze çeşitli yollara başvurmaya sevk etmişti²²⁰. Bu eylemden sonra Yahudi ileri gelenler, İsa'yı ortadan kaldırmak için çeşitli yollara başvurmuş, aralarında olan iyi ilişkiler sayesinde Roma'yı da kendilerine taraftar etme konusunda fazla zorluk çekmemişlerdi. Ancak tek engel taktiksel nitelikteydi. Kudüs'te İsa Mesih'e inananların sayısı hayli fazla olduğu ve Fısıh Bayramı için gelen hacıların zihinlerinde kötü bir hatıra bırakmamak için İsa'yı halkın arasında tutuklamak uygun değildi. Bu işi kolaylaştıran havarilerden Yahuda İskariyot, Yahudi ileri gelenlerinin İsa'yı halktan uzakta bir yerde rahatlıkla yakalama fırsatını onlara verecekti²²¹. Yahuda'nın bunu neden yaptığı büyük ihtimalle sonsuza dek bilinmeyecektir²²².

Ertesi gün tekrar tapınağa geldi. Tebliğ ve öğretilerini yaymaya devam ediyordu. Din bilginleri ise onu ortadan kaldırmak için bir neden aramaktaydılar. Halkın orada

²¹⁶ Aslan, *Zelot*, s. 46.

²¹⁷ Funk, *Honest to Jesus*, s. 229; Aydın, *Hiz. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 25.

²¹⁸ Mar.11:18.

²¹⁹ Roloff, *Nasırâhı İsa*, s. 106.

²²⁰ Mar.11:18.

²²¹ Mar.14:2,30.

²²² Roloff, *Nasırâhı İsa*, s. 107.

bulunması ise kendilerine bir engeldi. Din Bilgileri ona hangi yetki adına bütün bu işleri yaptığını sorarak, kendilerine anlatmasını istediler. Bilginlerin niyeti o zaman apaçık ortadaydı ve düşmancaydı. İsa onlara cevap vermek yerine, bilginlerin niyetini ortaya çıkarmak için onlara soru sorma taktiği ile yaklaşmıştı²²³. Şöyle bir soru sordu: “Yahya’nın vaftiz etme yetkisi nereden geldi, Tanrı’dan mı yoksa insanlardan mı? Bana cevap verin!” dedi. Bilginler İsa’ya cevap vermediler. Bu soru üzerine aralarında tartışma çıktı. Vaftiz etme yetkisi Tanrı’dan dersek, ‘Öyleyse ona niçin iman etmediniz?’ diyecek. Yok şâyet ‘insanlardan’ dersek” halkın tepkisinden korkuyorlardı. Çünkü herkes Yahya’yı peygamber sayıyordu. Cevap olarak ise İsa’ya “bilmiyoruz” dediler²²⁴.

Bu tartışmalar Romalı idareciler gözünde ise idamı gerektiren suçlar olarak kabul ediliyordu²²⁵. Toplum, çıkan huzursuzluk ve tartışmalardan rahatsız olmuştu. Çünkü daha önce ve daha sonraki zamanlarda bu tür olayları çıkartanları tutuklayıp idam etmişlerdi²²⁶. Yahudilerin dik kafalılığını yüzlerine vurarak, peygamberlere karşı takındıkları tavrın cezalandırılacağını, ayrıcalıklarının da başkalarına verileceğini bildirmek onlar için çok ağır bir darbeydi²²⁷.

2.2.3. Son Akşam Yemeği ve Ayak Yıkama

İsa Mesih’in “kurban olarak sunulduğu gece” olan Son Akşam Yemeği’nin anısı, İsa hakkındaki en temel içeriklerden biridir. Ancak bu yemeğin Fısıh yemeği olup olmadığı tartışmalıdır²²⁸. Son akşam yemeği diğer bir ismiyle Evharistiya, Hristiyanlıkta görünmez lütufların verildiği görünür işaretleri bulunan ayinler şeklinde öz olarak ifade edilen sakramentlerden birisidir. Hatta Hristiyan teolojisiyle yakın ilişkisi nedeniyle Hristiyanlık tarihinde sakramentler fikrinin gelişimi

²²³ Üslub-i Hakim: Arap dili ve edebiyatında Muhataba beklemediği bir karşılıkla mukabelede bulunma anlamında edebiyat terimi Üslûbü’l-hakîm, muhatabın baskısından kurtulmak veya espri ve nükte yapmak amacıyla başvurulmuş bir anlatım şeklidir İsmail Durmuş, “Üslûb-I Hâkîm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988).

²²⁴ Mat.21:23-27; Mar.11:27-33..

²²⁵ Sarıkçıoğlu, *Hiz. İsa*, s. 113.

²²⁶ Aslan, *Zelot*, s. 214-215.

²²⁷ J. Jomier, *Masih İsa’nın Yaşamı*, s. 131.

²²⁸ Roloff, *Nasırâlı İsa*, s. 108.

Evharistiyayla başlayıp onun üzerinden yürümüştür²²⁹. Ayrıca evharistiya bütün sırları, ayinleri kendine bağlamış merkezi bir role sahiptir²³⁰.

Sakramentleri başka bir açıdan İsa Mesih'te bir olmak veya Hristiyan olmak ve Mesih'te öylece yaşamak diye tanımlamak da mümkündür. Buna göre vaftizle giriş yapan inanan bir Hristiyan için Evharistiya zirvedir ve sürekli tekrarlanarak zirvede kalmaktır. Dolayısıyla Evharistiyanın temel anlamı, İsa Mesih ve Kilisesinin bir olmasıdır. Hristiyan, yani Mesihçi olmayı vurgulayan bu anlam Evharistiyanın Mesih öğretisiyle ilişkisini ifade eder²³¹. Evharistiya veya diğer adı ile fışh bayramının en büyük özelliği bu bayramın süresi içerisinde mayalı ekmek yenmemesidir ki bunun için bu bayrama hamursuz bayramı adı verilmiştir. Bu maya yasağı yalnız ekmek için değil bütün besin maddeleri içindir²³².

Bu akşam yemeğinin ve yaşanan olayların rivâyetleri şu şekildedir: İsa ve şakirtleri, Yerusâlim'de artık rahat değillerdi. Daha önce öğretilerini yaydığı vakitteki sükûnet, yerini tartışmalara ve öldürülmesi için komplolara bırakmıştı. Başkâhinler ve ihtiyar heyeti onun tutuklanmasına ve idam edilmesine karar vermişlerdi. Rahip Kayafa asayîşi ve düzenin bozulmaması için Roma ile iş birliği içinde olan başrahipti. Roma aleyhine en ufak çapta isyan hareketinin teşebbüsüne izin vermeyen ve başrahiplik görevini en uzun süre yürüten kişiydi. Bu konuda Kudüs'te hiç kimseye taviz vermiyordu²³³. Tutuklama ve idam kararını, İsa'nın taraftarlarından sakınmak ve Fışh bayramından önce bitirmek maksadıyla çabuk davranmaya karar verdiler.

İsa, Fışh bayramı öncesinde iki öğrencisi Petrus ve Andreas'ı kaldıkları evin yukarı odasını düzenlemeleri için Beytanya'ya göndermişti. Orada on iki öğrencisi ile yemek yemek, bayram için lazım olan şeyleri almak ve onlarla bayramı kutlamak istiyordu²³⁴. Akşam olduğunda toplandılar ve yemeğe oturdular. Havariler kendi

²²⁹ Canan Seyfeli, "Evharistiyada İsa Mesih: Sembol Ve/Veya Gerçek", *Dicle İlahiyat Dergisi*, 1 (2022): s. 49.

²³⁰ Canan Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler* (Konya: Çizgi Kitabevi, t.y.), s. 258-259.

²³¹ Seyfeli, "Evharistiyada İsa Mesi", s. 49.

²³² Tezokur, *Yahudilikte İbadet ve İnanç Esasları*, s. 225.

²³³ Daniel-Rops, *Jesus in His Time* (London: Eyre&Spottiswoode, 1945), s. 121-129; E. P. Sanders, *The Historical Figure of Jesus*, s. 265-266; Simon Legasse, *The Trial of Jesus* (London: SCM Press, 1997), s. 23-25; Aydın, *Hiz. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 33-34.

²³⁴ Sarıkcıoğlu, *Hiz. İsa*, s. 113; Oniki Havari İncili.71:12.

aralarında fısıldaşmaya başladı. Gün içerisinde meydana gelen mabet olaylarından korkmuşlardı. Kendilerine ve İsa'ya ne olacağını bilmiyorlardı ve bu durumu aralarında itiraf ediyorlardı. Sonunda İsa elini kaldırıp konuştu. “Bugün aranızdan biri bana ihanet edecek” dedi²³⁵. Tüm öğrenciler, İsa'nın sözlerine şaşırdılar ve her biri kendisinin söylenen kişi olmayacağını itiraf ediyordu. Öğrencilerden Petrus, işaret edilenin kendisi olmayacağı güvencesini verdi. Bunun üzerine İsa Petrus'a üzüntülü bir halle baktı ve şöyle dedi “Sana söylüyorum, henüz bu gece horoz ikinci defa öterken beni üç defa inkâr edeceksin” dedi²³⁶. Buna karşılık Petrus üzüntüyle: “Bu olursa ben seninle ölürüm” dedi²³⁷.

İsa daha sonra Fısıh yemeği merasimine başladı. Yemek, ev sahibi olarak peygamberin her zamanki gibi rızıkları ve armağanları nedeniyle Tanrı'yı yücelten şükran duasıyla başlayıp, misafirler arasında ekmeğin kırılması ve dağıtılmasıyla devam etmişti. Ama bu eyleme eşlik eden sözleriyle yeni ve alışılmadık bir yorum ilave etti: “kırılan ve dağıtılan ekmeğin onun “bedenidir” (bu da Aramice ve Yunanca anlamlarıyla, kendi “mevcudiyeti” ve “kişiliği” anlamına gelir)²³⁸. Acı otu, ekmeği ve şarabı eline aldı, İsrail oğullarının Mısır'dan çıkış olayını canlandırmak istiyordu. Elini kaldırdı. Şakirtler bu Huruç olayının güncelleştirilmesinin sadece bir hatırası olmadığını hissediyorlardı, çünkü bütün Yahudiler Fısıh yemeğinde Tanrı'nın kendileriyle birlikte olduğuna inanırlar²³⁹. Hristiyan inancına göre kahin (ayini idare eden papaz veya piskopos) kapalı perdeler ardında sunakta ekmek ve şarabı yükseğe kaldırarak kutsama formülünü söylediğinde Tanrı Kutsal Ruh'uyla iner ve gizemli bir şekilde lütfunu yerleştirir, böylece dönüşüm gerçekleşir²⁴⁰.

İsa gözlerini açıp mayasız ekmeği kaldırdı ve “Alın yiyin, bu benim sizin uğrunuza feda edilen bedenimdir, beni anmak için böyle yapın” dedi²⁴¹. Her bir şakirt ekmekten aldı ve yedi. Daha sonra ise İsa, kâseyi kaldırdı ve “Bu benim pek çokları adına günahlarının bağışlanması için dökülecek kanımdır. Bunu benim için koruyun”

²³⁵ Mat.26:20-25; Mar.14:17-21; Luk.22, 14:21-23.

²³⁶ Mat.26:33-35; Mar.14:30; Luk.22:34; Yu.13:36-38..

²³⁷ Mat.26:35; Mar.14:31.

²³⁸ Roloff, *Nasıralı İsa*, s. 109.

²³⁹ Sarıkçıoğlu, *Hız. İsa*, s. 114.

²⁴⁰ Seyfeli, “Evharistiyada İsa Mesi”, s. 50.

²⁴¹ Mat.26:26; Luk.22:19.

dedi²⁴². Şakirtler İsa'nın ölümünün yakın olduğunu anlayıp korkarak, sırayla şaraptan içtiler. Ekmekten yiyip, şaraptan içmek, o geceki mistik yemeğe katılmak, öğrenciler için kurtarıcılarıyla yakinen birleşmek, O'nun kurbanının hak edeceği af ve barış lütfunu elde etmektir²⁴³. İsa onlara şöyle demişti: “Bunu beni anmak için yapınız”²⁴⁴.

O gece yapılan bu ayinin biçimlendirilmiş özgün hali şu şekildedir:

Bu benim vücudum!

Bu benim birçoğu için bağ olan kanım!

Tanrı'nın hükümlerinde asma bağından tekrar içeceğim.

Fısıh Bayramı yemeğinin nişaneleri altında üç tema, birbiriyle bağlantılıdır: İsa Mesih'in ölümü, Tanrı'nın hükümleri ve havarilerin kardeşliğidir. İsa Mesih yemeğin sonunda kadeh sözleriyle hayatının anlamını ortaya koyuyor: tüm havarilerinin içtiği kadeh onun kanındandır, yani yaklaşan ölümle son bulacak yaşamının tescillediği bağın timsalidir. Bu bağ Tanrı'nın varlığını sürdürmelerine yardım ettiği halkına yakınlığına dair bir sözüdür. Tanrı geçmişte İsrail'le kurduğu bağı nasıl kanla tasdiklediyse²⁴⁵ şimdi de İsa Mesih'in ölümü aynı işlevi görmektedir²⁴⁶. İman ile akıl arasındaki çelişki, bir tarafta İsa Mesih'in "bu benim bedenimdir" şeklindeki sözünün bulunmasıyla ortaya çıkar. Bu söz, inananlar için Tanrı'nın değiştirilemez ve reddedilemez bir ifadesidir²⁴⁷.

Yemek yemeleri devam ediyordu. İsa on ikilerden birinin kendisini ele vereceğini söyledi. Öğrenciler, kimden söz ettiğini merak ederek birbirlerine baktılar. Öğrencilerinden biri İsa'nın göğsüne yaslanmıştı. İsa onu severdi. Simun Petrus bu öğrenciye, kimden söz ettiğini İsa'ya sorması için işaret etti. O da İsa'nın göğsüne yaslanmış durumda, “Ya Rab, kimdir o?” diye sordu. İsa, “Lokmayı sahana batırıp kime verirsem odur” diye yanıtladı. Sonra lokmayı batırıp Simun İskariot'un oğlu

²⁴² Mat.26:28; Luk.22:20.

²⁴³ J. Jomier, *Mesih İsa'nın Yaşamı*, s. 147.

²⁴⁴ Luk.22:19.

²⁴⁵ Çık.24:8.

²⁴⁶ Roloff, *Nasırlı İsa*, s. 109-110.

²⁴⁷ Seyfeli, “Evharistiyada İsa Mesi”, s. 48.

Yahuda'ya verdi. Yahuda lokmayı alır almaz Şeytan onun içine girdi. İsa da ona, “Yapacağını tez yap!” dedi²⁴⁸. Yahuda İskaryot hiç belli etmeden salondan ayrıldı. Onikilerin kasaları olduğundan diğerleri Yahuda'nın bir şey satın alacağını ya da sadaka vermeye gittiğini düşünüyorlardı. İşin gerçeği ise o geceki tutuklama işini hazırlamaya gidiyordu²⁴⁹.

Yahuda İskariot adlı havarinin ihaneti konusunda incillerde iki tür rivâyet bulunmaktadır. Bazı rivâyetler baştan beri Yahuda İskariot'un, İsa'nın mesih olmadığına ve peygamberliğine inanmadığını dile getirirler²⁵⁰. Diğer bazı rivâyetlerde ise “Yahuda'nın amacı İsa'yı ele vermek değil de onunla iletişime geçen din bilginini İsa ile tanıştırp böylece kurtuluşa ermesi için buluştuğu, daha sonra ise din bilgini tarafından kandırıldığı”²⁵¹ şeklinde rivâyetler olmuştur.

Şakirtler şarap kadehinden içtikten sonra İsa, masadan kalktı ve abâsını çıkarıp beline bir havlu doladı. Su alıp öğrencilerinin ayaklarını yıkamaya başladı. Normalde bu yaptığı iş, köle ve uşakların işiydi. Ayakları yıkanan Petrus buna engel olmak istese de İsa onu yatıştırdı ve “Seni yıkamazsam yanımda yerin olmaz” dedi. Onların ayaklarını yıkadıktan sonra abasını giyip tekrar yerine oturdu²⁵². İsa Mesih ve Havariler yaptıkları duadan sonra Zeytin Dağına doğru yürüdüler²⁵³.

2.2.4. Veda Konuşması ve Şakirtleri Geleceğe Hazırlaması

Yemekten sonra İsa ile on birler dualar ve ilahiler okuduktan sonra yemek odasından çıkıp gittiler²⁵⁴. Kentin surları boyunca ilerleyerek, her tarafı zeytin ağaçlarıyla dolu Kidron Vadisi'ne girmişlerdi. İşte burada Getsemani denilen yerde konaklayıp uyumak niyetindeydiler²⁵⁵. Getsemani, zeytinlikler tepesinin aşağısında bir yerdi. Kelime Aramice'den alınma bir kelimedir. Anlamı da “zeytin yağı sıkma yeri

²⁴⁸ Mat.26:23-25; Mar.14:18-21; Luk.22:21-21; Yu.13:21-27.

²⁴⁹ Yu.13:28-30.

²⁵⁰ Mat.26:1-5,14-15; Mar.14:1-2,10-11; Luk.22:1-6; Yu.11:45-53.

²⁵¹ Mar.14:12-25; Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller*, Yah.20:1-23; Sarıkçıoğlu, *Hz. İsa*, Oniki Havari İncili.75:1-18.

²⁵² Yu.13:4-15.

²⁵³ Mat.26:30; Mar.14:26.

²⁵⁴ Mat.26:30; Mar.14:26.

²⁵⁵ Yu.18:1..

veya zeytin yağı presi”dir²⁵⁶. İsa’nın havarileri, bu mekânda sık sık konaklamış olduklarından bu yeri gâyet iyi biliyorlardı. Oraya varır varmaz hepsi de gece hazırlığını yapmaya başladılar. Ancak İsa’nın uyumaya niyeti yoktu. Kendisiyle beraber Petrus ile Zebedi’nin iki oğluyla beraber ileriye gitti. Kendisi dua etmek için biraz uzaklaştı²⁵⁷.

O kadar sevmiş olduğu bu adamlardan yana bir dayanak, bir teselli bekliyorsa da onlar, efendilerinin sıkıntısını anlamayarak, büyük bir saflıkla uykuya daldılar²⁵⁸. İsa onlara iki defa güvenmek istedi. Onlara “Uyanık durup dua edin ki ayartılmayasınız. Ruh isteklidir, ama beden güçsüzdür”dedi²⁵⁹. Ancak her defasında uyku onlara galip geldi²⁶⁰.

Rivâyet edilen bilgilere göre, İsa gün ve saatlerinin azaldığını hissettiği için sakirtleriyle beraber Getsemane avlusunda otururken onları gelecek günlerde yaşayacakları güçlüklerle karşı hazırlamak ve teselli etmek için onlarla konuşmaya başlamış ve onlara şu tavsiyelerde bulunmuştur: “Kalplerinizi hüznlendirmeyin, siz Tanrı’ya ve bana inanıyorsunuz. Baba’nın evinde pek çok ikametgahlar vardır. Öyle olmasaydı, size bir yer hazırlamaya gidiyorum derdim. Ben gidersem ve bir yer hazırlarsam, tekrar geleceğim ve sizi yanıma alacağım, ben nerede isem, siz orada olacaksınız”²⁶¹. İsa biraz ilerledi, yüz üstü yere kapanıp dua etmeye başladı. “Baba! Mümkünse bu kâse benden uzaklaştırılsın. Yine de benim değil, senin istediğin olsun.”²⁶²dedi. İsa üzüntüden ezilmiş fakat kendine hâkim olarak ayağa kalkmıştı²⁶³.

Konakladıkları yere yaklaşan bazı kimseler vardı. Ellerindeki meşalelerin ölgün ışıkları zeytin ağaçlarının dallarını ve gövdelerini aydınlatıyordu. Yahuda efendisini tutuklamaya gelenlere önderlik ediyordu. İsa’yı askerlere göstermek maksadıyla

²⁵⁶ Bruce M. Metzger Coogan Michael David, “The Oxford Companion to the Bible” (Oxford University Press, 1993), s. 253.

²⁵⁷ Mat.26:36-39; Ma.14:32-36; Luk.22:40-44.

²⁵⁸ J. Jomier, *Mesih İsa’nın Yaşamı*, s. 151; Mat.26:39.

²⁵⁹ Mat.26:41.

²⁶⁰ Mat.26:40-41; Mar.14:37-38; Luk.22 :45-46.

²⁶¹ Sarıkçıoğlu, *Hız. İsa*, s. 115-116; Oniki Ha. 72:3.

²⁶² Mat.26:39.

²⁶³ Mat.26:39; Mar.14:35-36; Luk.22:41-42.

İsa'ya yaklaştı ve onu öptü²⁶⁴. Askerler ise İsa'yı tutukladılar²⁶⁵. Bir an için ortalık karıştı. Karşı koymak isteyen olduysa da İsa derhal engel oldu. Öğrencilerin hepsi darmadağın olmuş ve ortalıktan kaçıyorlardı. Fakat Petrus ile Yuhanna efendilerini izlemeye kararlı olduklarından, onun için ne yapabileceklerini düşünmek üzere biraz ötede duraklamışlardı²⁶⁶. Sonunda İsa Mesih tutuklanarak kente, kendisini bekleyen şikâyetçilerinin yanına götürüldü²⁶⁷.

Çeşitli İncil rivâyetlerinde son akşam yemeğinden sonraki olaylar farklı şekillerde nakledilmektedir. Rivâyete göre olacakların farkında olan İsa tutuklanacağını biliyordu. Havarilerini kuşanmaları konusunda uyarmıştı. Bundan dolayı, tavsiyesi üzerine Getsemane'de karanlıkta gizlendiler. Bilenmiş kılıç ve bıçaklar kuşandılar. Yapılan tüm bu hazırlıklar karşılık vermek içindi. Onu arayan kalabalık, onu nerede bulacaklarını biliyordu. Onu karanlıkta dahi tanıyacak saf bir tipte bulmuşlardı. Ama İsa ve öğrencileri tutuklanmak istemiyorlardı. Yahudi ileri gelenleri ve askerler geldiklerinde şakirtler karşı çıkmış ve İsa'yı almamaları için direnmişlerdi. Hatta biri kılıcını çıkarıp Başrahabin askerlerinden birinin kulağını kesmiş, İsa da mucizevi bir şekilde sonradan kulağını tedavi etmişti²⁶⁸. Sonuç olarak İsa'yı tutuklamaya gelen ekibin kalabalık oluşu, onları durdurmaya sevk etmişti²⁶⁹.

İncillere göre Yahuda'nın, efendisinin yerini ispiyonlamasından sonra sonunun ne olduğu konusunda iki farklı şekilde rivâyetlere yer verilmektedir. Markos İncilini kaynak alarak yazılan Matta İncilinde, Yahuda'nın İsa'yı ele verdikten sonra yaptığından pişman olduğu ve kendini öldürdüğü bilgisi geçmektedir. Yahuda, efendisi İsa'yı düşmanlarına 30 gümüş sikke bedelinde teslim ettikten sonra o paraları başkahine geri vermiş ve sonrasında kendini asmıştır²⁷⁰. Elçilerin İşlerinde ise Luka olayı şöyle anlatır: Yahuda, İsa'yı ele vermesi karşılığında aldığı parayla bir arazi satın alır ve bu araziyi aldıktan sonra yere düşüp karnı yarılr ve bağırsakları dışarı çıkıp

²⁶⁴ Mat.26:48-49; Mar.14:44-45.

²⁶⁵ Mat.26:50; Mar.14:46.

²⁶⁶ Mat.26:58; Mar.14:54; Luk.22:54.

²⁶⁷ Mat.26:57; Mar.14:53; Luk.22:54; Yu.18:12-14.

²⁶⁸ Mar.14:47.

²⁶⁹ Mar.14:43-50; Mat.26:47-56; Luk.22:47-53; Yu.18:3-12.

²⁷⁰ Mat.27:3-10; 2.Sa.17:5-19,23.

dökülür²⁷¹. Bu rivâyetlerin kaynağı olarak, İncil derleyicilerin Eski Ahit'ten esinlenerek İncillerine olayın tasvirini dahil ettikleri görülmektedir²⁷².

2.2.5. Rahip Kayafas (Kayafa) Önünde Sorgulanması

Rahip Kayafa'nın zamanında, başkâhin aynı zamanda Yahudilerin siyasi lideriydi²⁷³. Onunla birlikte resmi olmayan başka bir siyasi lider daha vardı, o da Hanna idi. Halk için Hanna, otoritesi oldukça önemli, onun söyledikleri Tanrı mesajı kadar değerliydi. Yönetim sadece Yahudi başkahinin elinde değildi. Yahudileri esaret altına alması ve yönetim konusunda da gerçek yetki sahibi Romalılar vardı.

Romalılar, Yahudileri kontrol etmek istiyorsa önce Tapınağı yani Mabedi kontrol etmeli ve Mabedi yönetmek istiyorsa başkahini kontrol etmeliydi. Romalılar ülkeyi ele geçirince İsrail halkının yaşadığı bölgeyi Suriye'nin bir eyaleti yapıp başına da kukla bir hükümet getirmişlerdi. İktidara gelen Herodes mutlak bir yönetim kurarak sanhedrin üyelerinden 45 kişiyi idam ettirmiş ve Roma'nın desteğini kazanmıştı²⁷⁴. Bu sebeple Roma ilk günden beri Yahudi topraklarını ele geçirdiğinde doğrudan ya da dolaylı olarak başkahinin atama ve görevlendirme işini tekeline almıştı. Böylece mabedi yöneten başkahin Roma'nın bir memuru statüsündeydi. Roma başkahinin kutsal kıyafetlerini bile kontrolünde tutuyor, kutsal kıyafetleri sadece kutsal bayram ve özel günlerde veriyor, ayin ve törenlerin bitmesinden sonra hemen geri alıyordu²⁷⁵. Kudüs'te Roma'nın görevini yürüten ise valiydi. Valiler, yönetim tarafından atanırlardı. Vali, Yahudilerin dini işlerine pek karışmazdı. Yönetime başkaldırmadıkları sürece Yahudiler diğer bazı Roma tebaasından daha özgür bir şekilde yaşamlarını sürdürürlerdi²⁷⁶.

İsa'yı tutuklama işi halkın tepkisini çekmemek için tapınakta öğretilerini vaaz ederken veya bahçedeki satıcıları kovarken değil de geceleyin yapmaları,

²⁷¹ Elç.1:18.

²⁷² Zek.11:12-13; Aydın, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 50.

²⁷³ “İsa'yı Mahkûm Eden Başkâhin — Watchtower ONLINE KÜTÜPHANE”, erişim: 09 Ağustos 2024, <https://wol.jw.org/tr/wol/d/r22/lp-tk/2006043>.

²⁷⁴ Tezokur, *Yahudilikte İbadet ve İnanç Esasları*, s. 22-23.

²⁷⁵ Aslan, *Zelot*, s. 57.

²⁷⁶ Aslan, *Zelot*, s. 57-60.

kalabalıkların bulunmadığı zamana denk getirmeleri daha uygun olur diyedir²⁷⁷. Çünkü tutuklama sırasında halkta huzursuzluk yaratmaktan özellikle kaçınılmıştı. Tutuklama bittikten sonra havarilerin çoğu dehşet içinde vatanlarına, Celile'ye kaçmışlardı²⁷⁸. Kudüs'te Petrus, Yuhanna ve birkaç kadın kalmıştı²⁷⁹. Petrus ve Yuhanna gizli bir şekilde İsa'yı takip ediyorlardı. Kadın havariler ise kendilerine yapılacak herhangi bir zulmün ve bu yüzden korkmalarını gerektirecek bir durum olmadığının farkında idiler.

Yahudi ileri gelenlerle askerler İsa'yı tutukladıktan sonra başkahinin evine götürdüler. Dönemin Filistin'inin siyasal durumundan ötürü İsa Mesih, önce Dini Yetkililerin ardından da Roma'yı temsil eden Vali Pontus Pilatus'un huzuruna çıkarılacaktı. Onu tutuklayıp yolda götürürlerken İsa'ya türlü türlü hakaretler ediyor ve kötü davranıyorlardı²⁸⁰. Bunlara karşılık İsa sabırla davranıp sükunetle yürümeye devam ediyordu. Hahamların düşünceleri İsa'nın hiçbir şekilde hüküm yemekten kurtulmaması yönündeydi. Çünkü İsa'nın Tanrı'ya karşı küfür ettiği ispatlanırsa Yahudiler tarafından mahkum edilecek²⁸¹, yok eğer ülke yönetimine karşı halkı kışkırtmaktan dolayı suçlu bulunursa, Romalılar tarafından mahkum edilecekti²⁸².

Yuhanna ile Petrus diğer şakirtler gibi kaçmayıp İsa'yı takip etmişlerdi²⁸³. Yuhanna başkahinin tanıdıklarından olduğu için içeri girivermişti²⁸⁴. Petrus ise kapıya yakın ateşin başında ısınan adamlarla birlikte kalmıştı. Orada bulunan bazı insanlar “Onun İsa'nın ardından giden Celileli olduğunu” söylediler. O ise inkâr edip, İsa'yı tanımadığını ileri sürdü. Tam o esnada Petrus daha konuşur halde iken horoz öttü. İsa dönüp Petrus'a baktı. İşte o anda Petrus, İsa'nın kendisine söylediği “Bu gece horoz ötmeden beni üç kez İnkâr edeceksin” cümlesini hatırladı ve dışarı çıkıp kendi haline ağlamaya başladı²⁸⁵. İsa'yı gözaltında tutan adamlar, onunla alay ediyor ve onu

²⁷⁷ Mat.26:3-5.

²⁷⁸ Mar.14:50.

²⁷⁹ Mat.26:58; Mar.14:54; Luk.22:54.

²⁸⁰ Mat.26:67-68; Mar.14:65; Luk.22:63.

²⁸¹ Mar.14:53-65.

²⁸² Aydın, Hz. İsa'ya Ne Oldu?, s. 43.

²⁸³ Mat.26:58.

²⁸⁴ J. Jomier, *Masih İsa'nın Yaşamı*, s. 154.

²⁸⁵ Mat.26:69-74; Mar.14:66-72; Luk.22:60-62; Yu.18:15-18, 18:25-27.

dövüyorlardı. Gözlerini bağlayıp “Peygamberliğini göster bakalım, sana vuran kim?” diye sorup hakaret etmeye devam ediyorlardı²⁸⁶.

O gece ilk soruşturmanın çabucak yapıldığı rivâyet edilir. Bayramdan önce İsa’nın ölüm kararının verilmesi ve işin çabucak bitirilme isteği de bu aceleyi yeteri kadar açıklar²⁸⁷. Luka İncili bu oturumun gün doğunca yapıldığını rivâyet etmiştir²⁸⁸. Rahipler yargılanmanın hemen bitirilip idam kararının verilmesini istiyorlardı.

Böylece tanıklar çağrıldı. Tanıklardan ikisi İsa’nın konuşmaları arasında “tapınağı yıkıp üç gün içinde tekrar inşa etmekten söz ettiğini” söylediler. Tanıklar ve Din yetkilileri olan Hahamlar bu itiraf ile “İsa’nın tapınağa dolayısıyla da onun sunulduğu Tanrı’ya karşı büyük saygısızlık ettiği ve bunun büyük düşmanlık içerdiği” suçlamasıyla yargıladılar²⁸⁹.

Başkahin ayağa kalkıp İsa’ya,

“Hiç yanıt vermeyecek misin?” dedi. “Nedir bunların sana karşı ettiği bu tanıklıklar?”

İsa susmaya devam ediyordu. Başkahin bu sefer ona,

“Yaşayan Tanrı adına ant içmeni buyuruyorum, söyle bize, Tanrı’nın oğlu Mesih sen misin?” dedi.

İsa “söylediğin gibidir” karşılığını verdi. Sonra şu cümleleri ekledi: “Üstelik size şunu söyleyeyim, bundan sonra İnsanoğlu’nun, Kudretli olanın sağında oturduğunu ve göğün bulutları üzerinde geldiğini göreceksiniz”²⁹⁰. Bunun üzerine başkâhin giysilerini yırtarak, “Tanrı’ya küfretti!” dedi. “Artık tanıklara ne ihtiyacımız var? İşte küfrü işittiniz. Buna ne diyorsunuz? Ölümü hak etti!” diye karşılık verdi²⁹¹. Sabah

²⁸⁶ Mat.27:27-31; Mar.15:16-20; Luk.22:63-64; Yu.19:2-3.

²⁸⁷ J. Jomier, *Mesih İsa’nın Yaşamı*, s. 155.

²⁸⁸ Luk.22:66.

²⁸⁹ Mat. 26:59-63.

²⁹⁰ Mat.26:62-64.

²⁹¹ Mat.26:65-66.

olunca başkâhinler, ileri gelenler, din bilginleri ve Yüksek Kurul'un öteki üyeleri bir danışma toplantısı yaptıktan sonra İsa'yı bağladılar, götürüp Pilatus'a teslim ettiler²⁹².

Başka İncil rivâyetlerinde ise yine İsa'ya karşı muhaliflerinin yalancı tanıklar bulmaya çalıştıkları ve yalan iftiralarda bulundukları kaydedilir²⁹³. Ancak tüm sorulara karşılık İsa sessizliğini korumuştur. Sonunda başkahin "Sen Mesih misin?" sorusuna İsa şöyle cevap verir: "Eğer ben onu size söylersem, siz bana inanmayacaksınız. Aynı şekilde size sorarsam, siz ne bana cevap vereceksiniz ne de beni serbest bırakacaksınız"²⁹⁴.

Yukarıda verilen bilgilere göre İsa Mesih'in Yahudi yetkililerce yargılanması konusunda verilen bilgiler, Yahudi şeriatındaki yargılama usulüyle karşılaştırıldığında hem prosedür olarak hem de esas itibarıyla Yahudi hukukuyla çeliştiği ortaya çıkmaktadır²⁹⁵. Çünkü İnciller, İsa'nın yargılanmasının gece olduğunu belirtirler²⁹⁶. Ancak Yahudi hukukuna göre geceleyin yargılanmanın olması mümkün görünmemektedir²⁹⁷. Bununla beraber Yahudi kaynaklarında geçen hukuk kurallarına göre davada bulunan her üye birbirinden bağımsız olarak kendi kararını verir ve bu doğrultuda sırayla her üye oyunu kullanır. İncillerde geçtiği üzere ortak karar ile İsa Mesih'in çarmıha gerilerek idamına karar verilmesi tarihsel bir bilgi değildir²⁹⁸. Ayrıca tutuklanmanın sebebi İsa'nın tapındaki eylemiydi. Rahipler bu olayı tapınak kültürüne, geleneklerine yönelik tehditkar bir fiil olarak algılamışlardı. Çünkü Rahiplerin isteği eski tapınak kültürünün aralıksız devam etmesiydi. İsa'yı sorgulamanın ana merkezi de bu konuydu. Tapınağın kült ve geleneklerini eleştirmek, Yahudilikte ciddi hatta ölümle cezalandırılacak kadar ağır bir suç olarak görülüyordu²⁹⁹.

Akademik alanda Türkiye'de, yazılan tüm İnciller ve İsa Mesih hakkında birden fazla çalışmaları olan Ekrem Sarıkçıoğlu'nun bu sahne hakkında ileri sürdüğü bir tezinde şunları kaydetmiştir:

²⁹² Mar.15:1.

²⁹³ Mat.26:59-60.

²⁹⁴ Sarıkçıoğlu, *Hz. İsa*, s. 118-119; Oniki Hav.79:8.

²⁹⁵ Geza Vermes, *The Changing Faces of Jesus* (London: Penguin Books, 2000), s. 169.

²⁹⁶ Mar.14:30-53; Mat.26:31-57; Yu.18:28.

²⁹⁷ Aslan, *Zelot*, s. 226; Sarıkçıoğlu, *Hz. İsa*, s. 125.

²⁹⁸ Geza Vermes, *The Passion* (London: Penguin Books, 2005), s. 23.

²⁹⁹ Roloff, *Nasırâlı İsa*, s. 112.

Bu sahnede çok sayıda çelişki bulunmaktadır. Çünkü incillerde rivâyet edilen Sanhedrin icraatı Yahudi kanunları muhakeme usulüne uymuyor. Mişna'da açıkça açıklandığı üzere, Sanhedrin geceleyin toplanmaz. Yine Fısıh Bayramı'nda veya Şabat akşamında toplantı olmaz. Matta ve Markos'un iddia ettikleri gibi Sanhedrin geliş güzel toplanmaz. Toplantı, şahitlerin şikâyeti üzerine yapılır. Zamanın hukukuna göre İsa'nın Sanhedrium'a getirilmesi mümkün görülmüyor. Zaten incillerin yazılışı da o dönemde değil, çok sonraları oluyor. Mahkemenin Yahudi şeriatına aykırılığı bir kenara bırakılarak, Başrahibin sorusuna İsa'nın cevabının gerçek olduğunu kabul etsek dahi, isnat edilen suç ve ceza da birbirine uymuyor. Tevrat der ki, "Kim Rabbin adını aşağılarsa, ölümle cezalandırılır"³⁰⁰. Bu ceza İsa'yı "insanoğlu" diye vasseden Stefanus'un (Hav. Ta. 7, 1-60) yaşadığıdır. Stefanus, suçu için Romalı yetkililerin önüne çıkarılmamış, Yahudi Meclisinin kararıyla orada taşlanmıştır. Roma hâkimiyetinde Yahudilerin İsyancıları, suçluları idam hakkı yoktur. Dikkat edilmesi gereken, İsa'nın Yahudi inancına göre küfre girmiş ve taşlanmamış olmasıdır. O Romalılarca halkı isyana teşvik suçuyla çarmıha gerilmiştir³⁰¹.

2.2.6. Vali Pilatus'un Huzurunda Sorgulanması

Pilatus Yahudiye eyaletinin baş yargııcıydı. Bu nedenle İsa gibi Roma vatandaşı olmayan insanlar üzerinde neredeyse sınırsız yetki ve güce sahipti. Duruşma Pilatus'un Kudüs'te kaldığı süre boyunca ikamet ettiği Herodian Sarayı'nın önünde açık havada yapılmıştı³⁰².

İsa'yı tutukladıkları gecenin sabahında bütün hahamlar, din bilginleri ve halkın ileri gelenleri İsa Mesih'i çarmıh (ölüm) cezasına çarptırmak için aralarında anlaşarak Vali Pontus Pilatus'un huzuruna getirdiler. Orada bulunun halk ve din bilginleri İsa'yı suçlamışlardı. İsa ise kendisine yöneltilen hiçbir suçlamaya cevap vermedi³⁰³. Vali, İsa'nın suçsuz olduğunu anlar hatta karısının İsa'ya karışmaması için Vali'ye uyarıda

³⁰⁰ Levi.24, 16.

³⁰¹ Sarıkçioğlu, *Hiz. İsa*, s. 126.

³⁰² Aslan, *Zelot*, s. 214-215.

³⁰³ Mat.27:11-14; Mar.15:1-5.

bulunur. Valinin karısı ona “O doğru adama dokunma! Dün gece rüyamda O’nun yüzünden çok sıkıntılar çektim,” der³⁰⁴.

Vali’nin her Fısıh Bayramında çarmıha gerilecek bir mahkûmu affetmesi geleneğine istinaden Yahudiler için İsa’yı bağışlama teklifini yapar. Ancak onlar İsa yerine Barabba adlı mahkûmu affetmesini, İsa’yı da çarmıha germesini ve onun öldürülmesini isterler³⁰⁵. Bu sefer Vali, onlara İsa’ya ne yapması gerektiğini sorması üzerine tüm halk tek ağızdan “Çarmıha gerilsin” nidasıyla bağırırlar. Vali Pontus Pilatus “onun suçu nedir? Ne kötülük yaptı?” sorusuna karşılık olarak yine aynı cevabı, yani “çarmıha gerilsin” cevabını alır³⁰⁶. Pilatus üçüncü kez, “Bu adam ne kötülük yaptı ki?” “Ölüm cezasını gerektirecek hiçbir suç bulmadım O’nda. Bu nedenle O’nu dövdürüp salıvereceğim”dedi³⁰⁷. Hatta üç defa Yahudileri İsa hakkında yaptıkları suçlamalarından geri çevirmeye çalıştı.

Vali, elinden birşey gelmediğini, artık bu taşkınlığın daha fazla ileri gitmemesi için hemen hüküm vermeye karar verdi. Eline su alıp kalabalığın önünde ellerini yıkayarak “Bu masumun kanından ben sorumlu değilim, bu işe siz bakın!” diye karşılık verir. Buna karşılık halk ise “Onun kanının sorumluluğu bizim ve çocuklarımızın üzerine olsun!” cevabını verirler³⁰⁸. Vali artık kalabalığın yatışması ve kaosun oluşmaması için Barabbas adlı mahkûmu serbest bırakır ve İsa Mesih’in çarmıha germe emrini verir³⁰⁹.

Yukarıda verilen İncil rivâyetlerinde tamamen Pilatus’u temize çıkarma, suçu Yahudi bilginleri üzerine yıkma gayreti görünmektedir. Yaklaşık İsa’dan 100 sene sonra Efes’te yazılan Yuhanna incili ise artık İsa’nın ölümünden çok, onun “Tanrı Oğlu” olabileceğini iddia etmektedir. Halbuki o vali, şehrin su kemerlerinin tamirat parasını mabet kasasından almasını protesto eden Yahudi halkını, şehrin caddelerinde askerlerine kılıçtan geçirtmiş ve katletmişti. Kendisini çarmıha gönderecek Pilatus’a,

³⁰⁴ Mat.27:19.

³⁰⁵ Mat.27:21-22.

³⁰⁶ Mat.27:23.

³⁰⁷ Luk.23:22.

³⁰⁸ Mat.27:24-25.

³⁰⁹ Mat.27:26; Mar.15:15; Luk.23:23-25; Yu.19:15.

İsa da “Suçun büyüğü beni sana gönderenlerdedir”³¹⁰ diyerek onu temize çıkarmıştır³¹¹.

İsa Mesih, siyasi iktidarı gasp etmeye ve halkın ayaklanmasına sebep olmaya çalışmakla suçlandı ve bundan ötürü çarmıha gerilerek ölüme mahkum edildi. Çünkü Roma İmparatorluğunda isyancılar için yaygın ceza çarmıh cezasıydı. İsa’yı zamanın geleneğine göre çarmıh yerine giderken suçlunun önünde taşınan Titulus yazıtında “Yahudilerin Kralı” yazması suçun gerekçesi sayılıyordu. İsa önce avluda kırbaçlanır sonra çarmıha gerilmek üzere askerlerin eline teslim edilir³¹².

Mahkeme sahnesi muhtemelen İncil yazarlarının sanatçı fantezisi olabilir³¹³. İsa’nın Pilatus sonrası ağzından çıkan tek söz, acılar içinde “Tanrım, Tanrım beni niçin terk ettin?” sözüdür³¹⁴. İncillerde anlatılan, Pilatus’un onu tamamen suçsuz bulduğu, Barabba adındaki bir eşkiyanın mabetteki bir ayaklanma nedeniyle, Romalı askerler tarafından Yahudiler önünde öldürüldüğüdür. Markos, Valinin Fısıh Bayramı dolayısıyla, Yahudilere bir mahkumu affetme fırsatı verdiği, ancak rahiplere karşı çıkan İsa yerine, kalabalığın katilini serbest bırakıp muhalif vaizi çarmıha gönderdikleri bilgisini aktarmaktadır³¹⁵.

Pilatus’un düşüncesine göre, suçsuz bir Yahudi çiftçisi veya marangozunu idam ettirmesi kimseye fayda vermezdi, onun için soruyor: “O nasıl bir cinâyet işledi?” Ama kalabalıklardan gelen ses, sadece İsa’nın ölümü için “Onu çarmıha gerin!”³¹⁶ oluyordu. Fakat bu sahneye uygun Yahudi kaynaklarında Roma Valisinin bu muhakeme örneğine hiç rastlanmaz. Yahudilere kin duyan, onlarca kült rahibini aşağılayan, rahatça idam emrini veren biri için, huzursuzluk yaratan bir Yahudinin kaderi hakkında hassas düşünmesi, mantıki gelmiyor. Markos’un Yahudileri karalayan, Roma valisini kusursuz gösteren bu sahneyi anlamaya çalışırsak, Markos incilini Yahudiler için değil, kendinin de yaşadığı Roma halkı için yazmış olmalıdır.

³¹⁰ Yu.19:1-16.

³¹¹ Sarıkçıoğlu, *Hiz. İsa*, s. 123-124.

³¹² Kanonik İncillerde Vali Pontus Pilatus’un huzurunda yaşananların daha detaylı bilgileri için bkz: Mat.27:17-26; Mar.15:1-15; Luk.23:1-25; Yu.18:28-40.

³¹³ Aslan, *Zelot*, s. 225; Aydın, *Hiz. İsa’ya Ne Oldu?*, s. 57-58.

³¹⁴ Mar.15:34.

³¹⁵ Mar.15:6-14.

³¹⁶ Mar.15:1-20.

Çünkü İsa'nın hayatı ve ölüm haberleri, Yahudi isyanından ve Kudüs'ün tahribinden onlarca yıl sonra yazılmıştır³¹⁷. Taraflı eklemelerin yapıldığı bölümler İsa'nın ölüm suçunu sadece Yahudilere yükleyip Romalı valinin suçunu ya hafifletme ya da suçsuz gösterme eğilimindedir. Ayrıca İsa'nın tüm yüksek kurul üyelerinin huzurunda yargılanması, mezarının başına nöbetçiler dikilmesi gibi anlatılar da tarihsel değil, ilk Hristiyan toplumunun kendi kurgularından başka bir şey değildir³¹⁸.

2.3. İSA MESİH'İN ÇARMIHİ

Hristiyanlıkta ve teolojisinde İsa Mesih'in çarmihı merkezi konumda yer alır. İsa Mesih'in çarmihı ve ilgili olaylar Hristiyanlık tarihinde onun acısı anlamında tutku diye isimlendirilmiştir. Ayrıca İsa Mesih'in insanlığı asli günahattan çarmih ve çarmih ta acı çekmesi ve ölmesi vasıtasıyla gerçekleştiğine inanılır. Hristiyanlığın temel öğretilerini formülize eden Pavlus 1.Ko.1: 23'te çarmih ta gerilmiş Mesih'i duyurduğunu söylemiştir³¹⁹.

Çarmih konusundaki ceza kesinleşmiş ve İsa peygambere verilen çarmih cezası hemen infaz edilmiştir. Bu eylem Yahudi bilginlerinin yegâne isteğiydi³²⁰. Çünkü saltanat ve gelenekleri bir nebze olsun sallanmıştır. Kendi çıkarları ve gelenekleri karşısında bir engel haline gelen İsa Mesih onların kültüne karşı çıkmıştı. Bu durum ise onlar tarafından uygun karşılanmamıştı. İsa Mesih'in Golgota'ya³²¹ götürülüşü ve idamı konusunda İncillerdeki betimlemelerde üzücü sahneler anlatılmıştır. Neticede İsa suçsuzdur. Suçsuz olmasına rağmen Romalı askerler ve Havra destekçileri tarafından sözlü ve fiili olarak şiddete ve hakaretlere maruz kalmıştır. Orada bulunup İsa'yı uzaktan izleyen destekçileri ise üzüntü ve gözyaşları içinde durumu müşahade etmişlerdir³²².

³¹⁷ Sarıkçıoğlu, *Hiz. İsa*, s. 125-126.

³¹⁸ Aydın, *Hiz. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 50.

³¹⁹ Canan Seyfeli, “‘Mesih Sırrı’: Sakramentler Fikrinin Kutsal Kitap'taki Dayanağı (Pavlus)”, *Ortadoğu ve Göç* 11/2 (2021): 344, 348, 365.

³²⁰ Roloff, *Nasırlı İsa*, s. 113.

³²¹ Golgota, İncil'deki rivayetlere göre Kudüs surlarının hemen dışında yer alan ve İsa'nın çarmih ta gerildiği tepe veya yüksek bir bölgedir. Matta, Markos ve Yuhanna İncillerin güncel Türkçe çevirisinde “kafatası” anlamına geldiği belirtilir. Mat.27:33-34; Mar.15:22; Yu.19:17; Luk.23:33.

³²² Sarıkçıoğlu, *Hiz. İsa*, s. 126-127.

Golgota infaz yeri, şehir surlarının dışında, kuzeybatıdaydı. Burası bir taş ocağının üzerindeki kayalık bir tepedydi³²³. Sarayda Romalı askerler tarafından işkenceye tabi tutulur, kırbaçlanır ve hakaretlere maruz kalır. Saraydan çarmıha gerilecek yere kadar hakaretlere maruz kalma durumu devam eder. Bununla birlikte T şeklinde olan çarmihini kendisi asılacak yere götürür³²⁴. İsa Mesih ile birlikte Golgota'da çarmıha gerilecek iki suçlu daha vardır³²⁵. İsa'nın solunda olan Dismas (Dimas),³²⁶ sağındaki suçlu ise Gestus'dur. İsa bu iki suçlu ile birlikte öğlen saatlerinde çarmıha gerilir³²⁷.

Valinin çarmıh kararından sonra askerler tarafından kırbaçlanma ve diğer darbeler yüzünden maruz kaldığı kan kaybı sonucunda ruhunu teslim etmesi beklenmedik bir şekilde kısa sürmüştür³²⁸. Kaynaklarda ölümünün altı saatte gerçekleştiği rivâyet edilir³²⁹. Hatta İsa Mesih'in ölüp ölmediğinin anlaşılması için askerlerden birinin İsa peygamberin böğrüne mızrak ucunu sapladığı ve yara yerinden kan ve suyun aktığı³³⁰ rivâyet edilmektedir³³¹. Beklenmedik kısa bir sürede öldüğü için gelenek olan çarmıhtaki kişilerin bacaklarını kırma işlemi İsa'ya uygulanmamıştır. İsa'nın çoktan öldüğü ve buna gerek kalmadığı kararı askerler tarafından verilmiştir³³².

Ölümü esnasında üç kişinin şahit olduğu kaydedilir. Bunlar Mecdeli Meryem, küçük Yakup ve Yose'nin annesi Meryem ve Salome adındaki kadınlardır³³³. Farklı kaynaklarda bu üç kadının yine Magdalena, annesi Meryem ve Kleofas'ın karısı Meryem olduğu rivâyet edilmektedir³³⁴. Ayrıca İsa'nın ölmeden önce söylediği son

³²³ Roloff, *Nasırâlı İsa*, s. 113.

³²⁴ Mat.27:27-31; Mar.15:16-20; Yu.19:17.

³²⁵ Mat.27:38; Luk.23:39-43.

³²⁶ Dismas'ın zalim bir korsan olduğu rivayet edilmektedir. İsa çarmıha gerildiğinde onun sol tarafındaki çarmıhta yer alan Dismas, günahları için af dilediği zaman, İsa ona seslenerek cennette onunla birlikte olacağını söylemiştir. "Dismas (aziz)", *Vikipedi*, 2024, [https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dismas_\(aziz\)&oldid=32761328](https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dismas_(aziz)&oldid=32761328).

³²⁷ Mat.27:45; Mar.15:33; Luk.23:44-45.

³²⁸ Roloff, *Nasırâlı İsa*, s. 114.

³²⁹ Sarıkçioğlu, *Hiz. İsa*, s. 127.

³³⁰ Mat.27:45-55; Luk.23:26-49; Yu.19:28-35.

³³¹ Başka kaynaklarda mızrak emirini, Vali Pilatus'un İsa'nın çok çabuk ölmesine şaşırıp duruma inanması için bu emri verdiği aktarılmaktadır. Bkz, J. Jomier, *Masih İsa'nın Yaşamı*, s. 160.

³³² Sarıkçioğlu, *Hiz. İsa*, s. 128.

³³³ Mar.15:40-41.

³³⁴ Sarıkçioğlu, *Hiz. İsa*, s. 127.

sözlerini (Tanrım! Tanrım! Beni neden terk ettin?) nakleden kişilerin bu kadınlar olduğu tahmin edilmektedir³³⁵.

2.4. İSA MESİH'İN ÖLÜMÜ

İsa Mesih'in İncillerdeki yaşamı söz konusu olduğunda onun ölümü şüphesiz en önemli konu haline gelmiştir. Çünkü ölmesi ve sonrasında dirilmesi olayı kabul edilmezse Hristiyanlığın seneler boyu tüm inancı sarsılacaktır. Esasen Hristiyanlık İsa Mesih'in ölmesi ve dirilmesi üzerine bina edilmiştir³³⁶.

Söz konusu İsa'nın ölümü olduğunda, bu ölüm gerçek midir yoksa ruhani midir soruları ortaya çıkmaktadır. Tarihsel İsa araştırmacıları bu ölümün varlığını kabullenmekte ve tarih sahnelerinde İsa adlı bir şahsiyetin varlığını ve ölümünü kabul etmektedirler. Özellikle hem Hristiyan camiası hem de tarihsel olarak İsa Mesih'in ölümü ayırımının yapılmasının sebebi çağdaş tarihsel Hristiyan araştırmacıların inanç bakımından kilisenin bazı bilgi ve geleneklerini kabul etmemesinden dolayıdır. Tarihsel İsa araştırmacıları, sadece tarihi veri ve kaynakları ele aldıkları için inanç olarak verilerin ne olduğuna bakmazlar³³⁷.

İncillere göre İsa Mesih çarmıha gerilmiş ve çarmıhta ruhunu teslim etmiş ve ölmüştür. Genel Hristiyan camiası İsa'nın öldüğü konusunda müttefiktir. Kilise'nin genel kabulü onun öldüğü yönündedir³³⁸. Ayrıca Dokerizm'e göre İsa Mesih'in yerine başka biri çarmıhta öldürülmüştür. Manikililere göre Çile haftası anlatımı tarihsel temelden yoksun, salt bir alegoriden başka bir şey değildir³³⁹. Ancak İncillerde bu görüşlere dair rivâyetler bulunmamakla birlikte Kilise bu iki görüşü de kabul etmemektedir.

³³⁵ Roloff, *Nasıralı İsa*, s. 114.

³³⁶ Aydın, *Hiz. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 61-64.

³³⁷ Willi Marxsen, *The Resurrection of Jesus of Nazareth* (London: SCM Press, 1970), s. 126; Jürgen Moltmann, *Theology of Hope* (London: SCM Press, 1976), s. 165; Aydın, *Hiz. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 61-64.

³³⁸ Mat.27:45-56; Mar.15:33-41; Luk.23:44-49; Yu.19:28-30.

³³⁹ J. Jomier, *Masih İsa'nın Yaşamı*, s. 152.

2.5. İSA MESİH'İN KABRE KONULMASI

Yahudi Meclisinden İsa Peygambere yakın ve tahminen Ferisilerden olan Arimatyalı Yusuf³⁴⁰, cesedin uzun süre çarmıhta kalmasına engel olmuş, İsa'yı gömmek istemiştir. Bu sebeple İsa'yı defnetmek için Vali Pilatus'tan izin istemiş, Vali buna rıza göstermiştir. Böylece Arimatyalı Yusuf İsa'nın cesedini haçtan indiren askerlerden teslim almış, şabat (sebt) gününden önceki gün batımına doğru çarmıha gerildiği mekâna yakın kaya bir mezara defnetmiştir³⁴¹. Çabucak defnedilmesinin sebebi Şabat'ın (Sebt-Cumartesi) cuma günü güneş batımı ile başlaması ve şabat gününde hiçbir işin yapılamayacağı içindir. Bu sebeple erkenden Vali Pilatus'tan izin istenilmiş ve bu iznin onaylanması sonrası defnedilmiştir³⁴². Ayrıca Yahudi geleneklerinde Şabat'ta, bayram günlerinde ve gece vakti ölülerini defnetmemektedirler. Bunun dışındaki günlerde ölenlerin en kısa zamanda defnedilmesi tavsiye edilmektedir³⁴³. Böylece Eski Ahit'te şu ibarenin olması konu ile bütünlüğün göstergesi olmuştur:

*“Eğer bir adam günden ötürü ölüm cezasına çarptırılıp öldürülür ve ölüsü ağaca asılırsa, ölüyü gece ağaçta asılı bırakmamalısınız. O gün kesinlikle gömmelisiniz. Asılan kişi Tanrı'nın laneti altındadır. Tanrı'nız Rabbin size mülk olarak vereceği ülkeyi kirletmeyeceksiniz.”*³⁴⁴

Arimatyalı Yusuf, İsa'nın cesedini aldıktan sonra Yahudi defin geleneğine göre, baharatlarla birlikte keten bir beze sardı. Bu işleri yaptığında yanında ona yardım eden Nikodim adlı birinin olduğu rivâyet edilmektedir³⁴⁵. Çarmıha gerildiği yerde bahçe kenarında henüz kimsenin gömülmediği yeni bir kaya mezara alelacele

³⁴⁰ Mat.27:57; Mar.15:43; Luk.23:50-51; Yu.19:38. İncillerde Arimatyalı Yusuf'un kim olduğu konusunda farklı bilgiler mevcuttur. Matta, Yusuf'u yüksek kurul üyesi değil, zengin bir kişi ve İsa'nın öğrencisi olarak tanımlamaktadır (Matta, 27:57-60). Luka, Yusuf'u yüksek kurul üyesi olduğunu ancak İsa'nın idamı yönündeki kurul kararına katılmadığını ifade etmektedir (Luka, 23:51). Yuhanna ise Yusuf'un Yahudilerden korktuğu için İsa'ya gizli bir şekilde iman eden bir şahıs olduğunu belirtmektedir (Yuhanna, 19:3).

³⁴¹ Mat.27:59-60; Mar.15:46; Luk.23:53-54; Yu.19:39-42.

³⁴² Mat.27:57-58; Mar.15:42-45; Luk.23:50-52; Yu.19:38.

³⁴³ Yasin Meral, *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik* (İstanbul: Milet Nihal Yayınları, 2021), s. 263.

³⁴⁴ Yas.21:21-23.

³⁴⁵ Yu.19:38-39.

koydular. Güneşin batımıyla başlayan dinlenme (şabat) gününün yaklaşması sebebiyle mezarı kapatarak oradan ayrıldılar³⁴⁶.

Kaya mezarlık, Filistin'in eski mezarları olup, mağaralar gibi kayalarda oyularak yapılır, girişleri de değirmen taşı biçiminde bir taşla tıkanırdı. Bu girişi açabilmek için ise taşı yuvarlaya yuvarlaya yerinden oynatmak gerekirdi³⁴⁷.

İncil yazarlarının, İsa'nın çarmıha gerilmesi için Golgota'ya götürülüp idam edildiği süre boyunca nelere maruz kaldığı, o anlarda yaşananların büyük bir bölümünü Eski Ahit'ten alıntılar yaparak rivâyet ettikleri aşıkardır. Askerlerin İsa'nın elbisesini aralarında paylaşmak için kura çekmeleri Mezmurlar kitabının 22:18'den, İsa'nın geçtiği yoldan kendisine başlarını sallayarak küfretmeleri³⁴⁸ yine Mezmurlar Kitabının 22:7'den alıntı yaptıkları örneklerdir³⁴⁹.

2.6. İSA MESİH'İN DİRİLİŞİ

Hristiyanlık camiasına göre İsa Mesih'in dirilişi, inancın ve öğretilerinin temel taşı konumundadır. İsa Mesih'in ölümden dirilme olayının üzerine Hristiyanlık inşa edilmiştir³⁵⁰.

İnciller araştırıldığında tarihe göre yazılan İnciller arasında yıllara göre artma ve anlatım zenginliği meydana gelmiştir. İsa Mesih'in yaşamının, dolayısıyla dirilişinin de temel kaynağı olan İnciller oluşum tarihine göre değerlendirildiğinde ilk sırada Markos İncili yer alır. Bu İncil'de olaylar kısa ve öz bir şekilde ele alınırken daha sonraki yıllarda Markos ve farazi olarak varlığı kabul edilen Q metninden esinlenip ilham alarak Matta ve Luka İncillerinde hem hacim olarak hem de bilgi ve tasvir bakımından zenginlik meydana gelmiştir. Daha sonra derlenen Yuhanna incili ise Matta ve Luka İncillerinden daha da zenginleşmiş şekilde ortaya çıkmıştır. İncil araştırmacıları tarafından öne sürülen sebep ise bir taraftan Eski Ahit'ten pasajlar almak ve bir taraftan yazıldıkları dönemlerde yaşanan ve elde edilen sözlü aktarım

³⁴⁶ Sarıkçıoğlu, *Hiz. İsa*, s. 129; Mat.27:57-58; Mar.15:42-45; Luk.23:50-52; Yu.19:38.

³⁴⁷ J. Jomier, *Masih İsa'nın Yaşamı*, s. 163.

³⁴⁸ Mar.15:29.

³⁴⁹ Aydın, *Hiz. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 48.

³⁵⁰ Aslan, *Zelot*, s. 32; 1Ko.15:14.

geleneğinin ürünleridir. Çünkü İsa Mesih ardından bir yazılı eser bırakmamış ve bu konuda havarilerini de yönlendirmemiştir. Elde edilen bilgilerin geneli ise dilden dile aktarılan sözlü geleneğin ürünleri olmuştur³⁵¹.

İsa Mesih havarilerine her fırsatta Tanrısal Krallığın çok yakın olduğunu tebliğ etmişti. Havarileri bu durumu kabullenerek ve benliklerine özümseyerek bu olayın gerçekleşmesinin kapıda olduğuna inanmış ve söz konusu krallığı dört gözle bekler hale gelmişlerdi. Ancak İsa Mesih'in, Yahudi ileri gelenleri ve Romalı yöneticiler tarafından çarmıh cezasına çarptırılıp idam edilmesi havarilere büyük bir hayal kırıklığı yaşatmıştır. Bir taraftan havarilerin Tanrısal Krallığı beklemeleri öbür taraftan İsa Mesih'in idam edilmesi havariler tarafından tam bir hüsrana olmuştur. Bunun üzerine havariler kendilerini İsa'nın yardımcıları konumunda gördüklerinden dolayı, idam cezasının kendilerine gelmemesi için kaçıp saklanmışlardır. Kadın havariler ise kendilerini erkeklere nazaran daha güvende hissettiklerinden dolayı kaçmayıp çarmıha şahit olmuşlardır. Bununla birlikte İsa'nın Arimatyalı Yusuf tarafından Golgota'ya yakın kaya mezara gömüldüğü de kadınlar tarafından görülmüş ve sonuç olarak İsa Mesih'in ölümden dirilme olayına da kadınlar şahit olmuştur.

İncillere göre dirilme olayı şu şekilde gerçekleşmiştir. Mecdeli Meryem, Yakup'un annesi Meryem ve Salome adlı üç kadının Sebt (Cumartesi) yasağının ertesi günü yani pazar gününde İsa Mesih'in gömülüp kapatıldığı kaya mezarlığa giderler. Bu üç kadın İsa'nın cesedini güzel kokularla mumyalamak için kaya mezarlığa giderler. Oraya vardıklarında kaya mezarlığın girişini kapatan taşın yuvarlanmış ve girişin açık olduğunu görürler. Telaşla mezarın içine girdiklerinde sağ tarafta beyaz elbiseli genç bir adamın oturmuş halde durduğuna müşahade ederler. Kadınların telaş ve korkularına rağmen beyaz elbiseli adam, oraya giren üç kadına İsa'nın Celile bölgesine gittiğini ve orada taraftarlarıyla bulaşacağını aktarır. Kadınlar ise gördükleri durum ve manzara sebebiyle korkudan dehşete kapılmış halde kaya mezardan ayrılır ve tanık oldukları durumu hiç kimseye söylemezler. Bu yazılanlar Markos İncilinin

³⁵¹ Aslan, *Zelot*, s. 32-35.

kısa ve öz şeklidir³⁵². Diğer inciller³⁵³ daha detaylı ve zengin içeriklerle anlatılmışlardır³⁵⁴.

Diğer İncillere göre mezara bakmaya giden kadınlar, oraya vardıklarında kaya mezarın girişinin açık olduğunu görürler. Mezarda kimsenin olmamasından dolayı korkuya kapılıp durumu hemen Petrus ile Yuhanna'ya bildirirler³⁵⁵.

İsa Mesih'in mezarda olmadığını öğrenme olayından sonra Markos İncili, İsa'nın dirilmesinden sonra herhangi birisiyle karşılaşma bilgisine yer vermezken Matta ilk olarak kadınlara³⁵⁶, Luka ise Kudüs civarındaki Emanyus köyüne gitmekte olan iki talebesine görüldüğünü rivâyet etmektedirler³⁵⁷. Mahmut Aydın, Luka İncilinde yer alan ilgili bölümü ilginç olarak nitelemiş ve şu yorumda bulunmuştur:

Zira bu pasajda Pavlus'un Mesih merkezli öğretisi özetlenerek meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Çünkü anlatılan öyküye göre İsa, Kudüs civarında Emanyus adlı bir köye gitmekte olan iki öğrencisine görünerek onlarla yol arkadaşlığı yapmış ve bu esnada onlardan çarmıha gerilmesi ve mezarının boş bulunmasıyla ilgili halk arasında dillendirilen hikâyeleri dinlemiş. Daha sonra onlarla yemek yerken sofrada şükran duası yapıp ekmeği bölüp onlara vermiş ve olay üzerine daha önce onun kim olduğunun farkında varamayan söz konusu iki öğrenci İsa'yı tanımış ve Emanyus köyüne gitmekten vazgeçip doğruca Kudüs'e geri dönmüş ve olan biteni on bir havariye ve onların etrafında toplananlara anlatmıştır³⁵⁸.

³⁵² Mar.16:1-8.

³⁵³ Luka'ya göre mezarda beyaz elbiseli 2 adam (24:4) vardır. Ayrıca dirilişe şahit olan kadınların sayısı Matta'da iki kadın olduğu rivayet edilirken (28:1), Luka ve Elçilerin İşlerinde üç kadından daha fazla olduğu rivayet edilmektedir. Markos'ta kadınların mezardan çıktıktan sonra hiçbir şeyi anlatmazken diğer incillere de önce Petrus'a daha sonra diğer on havariye anlattıkları rivayet edilir. (Luka, 24:8-11)

³⁵⁴ Mar.16:1-8.

³⁵⁵ Mat.28:8; Luk.24:8-9; Yu.20:1-4.

³⁵⁶ Mat.28:9-10.

³⁵⁷ Luk.24:13-35.

³⁵⁸ Mahmut Aydın, "İsa Mesih'in Ölümünden Dirilmesi Hakikat mi Mitoloji mi? "İsa'nın Ölümünden Dirilişi ve Taraftarlarına Görülmesiyle İlgili Rivayetlerinin Tarihsel Açıdan Değerlendirilmesi'", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Temmuz 2007, 24: s. 96.

Lukaya göre, bu iki öğrenci İsa Mesih'i gördüklerini havarilere anlatırlar. Sonra İsa Mesih oraya gelip havarilerin arasına katılır ve onlara “Size selam/esenlik olsun” der. Ancak havariler bu olanlara karşı hayalet gördüklerini zannedip korkunca İsa Mesih onlara “Neden telaşlanıyorsunuz? İçinizde neden böyle kuşkular doğuyor? Ellerime ve ayaklarıma bakın; işte benim! Bana dokunun da görün, bir hayalette et ve kemik olmaz. Ama görüyorsunuz bende var” karşılığında bulunur³⁵⁹. İsa, havarilerine bir hayalet olmadığını söylemeye, ispatlamaya çalışmıştır.

Her üç İncil de (Markos, Matta ve Luka) İsa'nın dirilme olayını ve gördükleri tecrübeleri yazmaktadırlar. Ancak burada Luka İsa'nın dirilme olayı için havarileri tarafından var olan kuşkuyu giderme ihtiyacı hisseder. Görünenin başka bir şey değil, İsa'nın olduğunu ispatlamaya çalışır. Markos ve Matta böyle bir ispata ihtiyaç duymazken Luka'nın ihtiyaç duyması nasıl anlaşılmalıdır?

Luka incilinde bulunan bölümde, İsa'nın dirilişi ve gerçekte de havarilerine gözükenin o olduğu konusunda yapılan ispatlar ve bu ispatların tarihsel bilgi değerini araştıran/sorgulayan Hristiyan araştırmacılar Luka'nın kaydettiği bu bilgilerin tarihsel olarak herhangi bir dayanağının olmadığını ileri sürerler. Bununla beraber söz konusu araştırmacılara göre “Luka'nın bu ifadelerle amacı tarihsel bilgi vermek değil, Pavlus'un önderliğinde ilk Hristiyan cemaatinde ortaya çıkan İsa'nın Tanrı olma algısını onaylamak ve bu inancın halk arasına daha da yerleşmesine katkı sağlamak olduğudur”³⁶⁰.

Olaydan haberdar olan havariler gerçekleri görmek için hemen koşa koşa mezara gelir ve mezarda sadece bırakılmış kefen ve diğer bezleri görürler. Önce neler olduğuna anlam veremeyip şaşırırlar da daha sonra “İsa'nın onlara dirilişi hakkında söyledikleri” akıllarına gelir. Ayrıca bir meleğin kadınlara görünerek aynı şeyleri onlara anlattığı da nakledilir³⁶¹.

³⁵⁹ Luk.24:36-39.

³⁶⁰ Gerd Ludemann, *What Really Happened to Jesus: A Historical Approach to the Resurrection* (Westminster John Knox Press, t.y.) s, 45-46; Robert Walter Funk, *The Acts of Jesus: The Search for the Authentic Deeds of Jesus* (San Francisco: HarperCoins, 1998) s, 486.

³⁶¹ J. Jomier, *Mesih İsa'nın Yaşamı*, s. 163.

İncillere göre artık Nasıralı İsa kilisenin Mesihine dönüşmüş, peygamberlikten Tanrı'nın oğluna yükselmiştir. Havariler mezarı boş bulduktan sonra İsa bazen onlara yalnızken bazen toplu haldeyken görünmeye başlamıştır³⁶². Kendilerine defalarca görünmüş, oturmuş hatta beraber yemek bile yemiştir. İsa Mesih, havarilerinin şüphelerini gidermek için vücudundaki çarmıha gerilirken oluşan izleri ve bağrına mızrağın sokulmuş yerin yaralarını göstermiş ve dokundurtmuştur³⁶³.

Mesih yaklaşık kırk günlük bir süre zarfında havarilerine birçok defa görünmüş, beraber yemek yemiş³⁶⁴ ve sohbet etmişlerdir. Kırk günden sonra İsa onların gözü önünde yukarı alınmış, bir bulut onu alıp havarilerinin gözlerinin önünden uzaklaştırmıştır³⁶⁵. Bundan sonra havariler, Yerus alim'e inerek orada kendileri için Pentekost günü büyük vaftiz olacağı Kutsal Ruh'un gelişini beklemeye ba lamı lardır.

³⁶² Mat.28:16-20; Mar.16:14-18; Luk.24:36-44; Yu.20:19-23; Elçi.1:6-8.

³⁶³ Luk.24:40-43; Yu.20:19-29..

³⁶⁴ Luk.24:40-43.

³⁶⁵ Elçilerin İ leri 1:4-9; Luka 24:50-53'te ise sadece "İsa Mesih yanlarından ayrıldı ve g  e alındı" bilgisi kaydedilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN'DA HZ. İSA'NIN ÇARMIHI VE ÖLÜMÜ MESELESİ

İnsanoğlu bir şeye inandığı zaman o inanç yolunda eğilim gösterir. Hz. İsa'nın ölmeyip nüzulünün olacağına inananlar, inançları doğrultusunda âyetlerden ve hadislerden delil getirmeye, bunları mezcetmeye ve bu yolda meşrulaştırma ihtiyacını hissetmişlerdir. Aynı şekilde Hz. İsa'nın öldüğüne ve nüzulünün tekrar olmayacağına inananlar da onun tekrar yeryüzüne gelmeyeceğine dair elde bulunan hadis ve âyetleri kendi görüşlerine göre meşrulaştırmıştır.

Kur'ân'da Hz. İsa'nın ölümü söz konusu olduğunda ağırlık basan taraf Hz. İsa'nın vefat ettiği yönünde âyetler ortaya çıkmıştır. Bu konuda en belirgin âyet Maide suresinde Allah ile Hz. İsa arasındaki diyalog bu durumu bir nebze olsun netliğe kavuşturmuştur. Allah Hz. İsa'dan hesap sorarken “Sen mi beni ilah edinmiş” diye hesap sormuştur. Ancak Hz. İsa “durumun böyle olmadığını yani kıyamette değil ben daha nice vakit önce onların arasındayken kendilerine böyle bir şey emretmedim. Ey Allah'ım sen beni onlar arasından aldıktan sonra yani ben öldükten sonra böyle bir şeye şahit olmam imkansızdır. Onları gören ve gözetleyen sensin benim gücüm buna yetmez. Çünkü ben hayatta değilim, vefat etmişim o zamanlar, bu sebeple onların yaptıklarından ben sorumlu değilim” şeklinde kendini savunmuştur³⁶⁶.

Hız. İsa'nın sağ olarak mı yoksa vefat ettikten sonra mı göğe kaldırıldığı ihtilafının temelinde konuya değinen nasların açık olmayışı yatmaktadır. Hız. İsa'nın ölümüne delil gösterilen âyetlerde, bilinen ölümü anlatan “mevt” kelimesi ya da türevlerinin değil hem ölüm hem de uyutma anlamlarına gelen “teveffı” kelimesinin kullanılması, Hız. Peygamber'den gelen ve Hız. İsa'nın göğe canlı ref edildiğini söyleyen merfu bir rivâyet bulunmadığı halde nüzulünü haber veren hadis rivâyetlerinde Hız. İsa'nın nüzulünden sonra bu dünyada öleceğinin bildirilmiş olması

³⁶⁶ Maide, 117.

vb. nedenler insanlardaki kafa karışıklıklarını tetiklemiş, kimisi onun öldüğüne kimisi de ölmeden göğe yükseltildiğini söylemiştir³⁶⁷.

Hız. İsa'nın Kur'an'da çarmıha gerilmesi ve ölümü konularında âyetler incelenmiş, gerektiği yerlerde hem tefsir kitaplarına hem de hadis eserlerine mürecaat edilmiştir. Bu minvalde konu araştırılmış ve bu bölümde sırayla "Kur'an'da Hız. İsa Portresi", "Hız. İsa'nın Çarmıhı Meselesi", "Hız. İsa'nın Ölümü Meselesi", "Hız. İsa'nın Nüzulü", "Kur'an'ın Teolojik Bilgi Verdiği İddiasıyla Hız. İsa'nın Öldüğünü Savunan Görüş", "Hız. İsa'nın Akıbetiyle İlgili Kur'an Dışı Araştırmalar" ve "Hız. İsa'nın Nüzulüne Dair Hadislerdeki Hristiyanlık Unsurları" başlıkları altında konular ele alınmıştır.

3.1. KUR'ÂN'DA HIZ. İSA PORTRESİ

Kur'an'ı Kerim'de Hız. İsa'dan söz edildiğinde ilgili âyetlerin tümünde onun diğer peygamber gibi bir peygamber olduğu bilgisi yer almıştır³⁶⁸. Kur'an, Hız. İsa'nın Hristiyanların uydurup inandığı gibi Tanrı veya Tanrının oğlu olduğu inancını reddetmiştir³⁶⁹. Buna karşılık İnciller Hız. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu birçok yerde ifade etmiştir. Havarileri çeşitli durumlarda İsa Mesih'e Tanrı Oğlu nitelemesini kullanmışlardır³⁷⁰.

Kur'an'ın Hız. İsa hakkında en dikkat çekici nitelemelerinden biri onun bakire Meryem'den babasız doğumundan bahsetmesi ve annesinin adı ile yani "Meryem oğlu İsa" künyesi ile tanımlamasıdır³⁷¹. Kur'an'a göre vahiy meleği Cebrail, Hız. Zekeriya'nın gözetiminde büyüyen Meryem'e görünüp ona Allah'ın emriyle "tertemiz bir oğul"³⁷² müjdelir. Bu müjdenin ardından Hız. İsa babasız olarak dünyaya gelir. İsa'nın annesi Meryem iffetsizlikle suçlanınca, Meryem kendisine gelen vahiy ile topluluğa beşiği gösterip işaret etmiştir. Daha sonra Hız. İsa beşikte konuşmuş, annesinin temiz olduğuna ve masum olduğuna tanıklık etmiştir³⁷³. Kur'an'a karşılık

³⁶⁷ Mehmet Kılıçarslan, "Hız. İsa'nın Ölümü ve Ref'inin Naslar Bağlamında Tetkiki" 5/2 (K 2019): s. 200.

³⁶⁸ Maide, 75.

³⁶⁹ Bakara, 116; Nisa, 171; Maide, 17, 72-73, 116.

³⁷⁰ Mat.14:33; 16:16; Mar.1:1; 3:11; Luk.22:70; Yu.5:5; 3:17.

³⁷¹ Ali İmran 3:45.

³⁷² Meryem 19:19.

³⁷³ Meryem 19:16-36.

İnciller ise İsa Mesih'in doğumuna dair şu bilgileri aktarmışlardır. "Meryem, Yusuf'la nişanlıydı, ancak birlikte olmalarından önce onun Kutsal Ruh aracılığıyla hamile olduğu anlaşıldı. Yusuf, dürüst ve merhametli bir adamdı. Meryem'i herkesin önünde utandırmak istemediği için, sessizce ondan ayrılmayı planladı. Ancak bu düşünceler içerisindeyken, Rabbin bir meleği rüyasında ona görünerek şöyle dedi: "Ey Davut'un soyundan gelen Yusuf, Meryem'i eşin olarak kabul etmekten çekinme. Çünkü onun rahminde büyüyen, Kutsal Ruh'tandır. Meryem bir oğul doğuracak ve sen onun adını İsa koyacaksın. Çünkü O, halkını günahlarından kurtaracak."³⁷⁴ Ayrıca İncillerde İsa'nın beşikte konuşması gibi bir mucizeye yer verilmezken İsa'nın ahırda doğduğu ve Müneccimlerin onu bulup hediyelerini takdim ettiği konuları mevcuttur³⁷⁵.

Kur'an Hz. Meryem'in doğal/normale olmayan bir şekilde Hz. İsa'yı dünyaya getirdiğini ve Hz. Meryem'in iffetli olduğunu ortaya koyduktan sonra Hz. İsa'nın bir mesaj, nasıl bir şahsiyete sahip olduğunu³⁷⁶, Hz. İsa'nın kimlere ne amaçla peygamber olarak gönderildiği³⁷⁷ mesajlarını vermektedir. Böylelikle Kur'an, Hz. İsa'nın Allah'ın izniyle çeşitli mucizeler göstereceğini³⁷⁸, kendisine kutsal kitabın öğretileceğini³⁷⁹, kendinden önceki semavi kitabı yani Tevrat'ı doğrulayıcı ve daha önce kendilerine yasak kılınan bazı şeyleri helal kılmak için İsrailoğullarına peygamber olarak gönderileceğini³⁸⁰, kendisine içinde rehberlik ve aydınlık bulunan bir dizi mesajlar verileceğini³⁸¹, peygamberlik görevi esnasında kutsal ruh tarafından destekleneceğini³⁸² ve kendinden sonra gelecek ve adı "Ahmet" olacak elçiyi (peygamberi) müjdeleyeceğini³⁸³ ifade etmiştir.

Kur'an, Hz. İsa'nın peygamberliği boyunca ona tabi olanları Allah'tan korkmaya ve O'na itaat etmeye davet etmiştir³⁸⁴. Bununla beraber Kur'an'a göre Hz.

³⁷⁴ Mat.1:18-24; Luk.2:1-7.

³⁷⁵ Luk.2:8-20; Yah.2:14.

³⁷⁶ Ali İmran, 45.

³⁷⁷ Maide, 72.

³⁷⁸ Ali İmran 3:49; Maide 5:110.

³⁷⁹ Ali İmran 3:48.

³⁸⁰ Ali İmran 3:50-51.

³⁸¹ Maide 5:46.

³⁸² Bakara 2:87, 253.

³⁸³ Saff 61:6.

³⁸⁴ Zuhuf 43:64.

İsa dürüst ve erdemli bir şahıs³⁸⁵, bu dünyada ve ahirette büyük şeref sahibi³⁸⁶, hayatı boyunca namaz ibadetini yerine getiren, zekatını veren ve annesine saygı gösteren bir şahsiyet olmuştur³⁸⁷. Kur’ân bir taraftan Hz. İsa’nın özelliklerini ve misyonunu anlatırken öbür taraftan da onun Tanrı ile aynı cevhere sahip olmadığını, Tanrının oğlu olmadığını ve teslis inancını reddetmiştir³⁸⁸. Kur’an’ın vermiş olduğu bilgilere karşılık Hristiyan inancına göre İsa, Tanrı’nın bedenlenmiş kelâmı olarak kabul edilmiş ve bu nedenle Tanrı olarak görülmüştür. Tanrı’nın ezelî ve yaratılmamış mesajı, İsa’nın kişiliğinde beden bulmuş ve insanlar arasında yaşamıştır. Bu anlayış doğrultusunda, Hristiyanlar İsa’ya “Tanrı’nın Oğlu”³⁸⁹, “Rab”³⁹⁰ ve “Mesih”³⁹¹ gibi unvanlar vermektedir. İncil’de, Tanrı’nın İsa’dan “Oğlum”³⁹² diye, İsa’nın da Tanrı’dan “Babam”³⁹³ diye bahsettiği çeşitli pasajlar, İsa’nın ilahî kimliğine bir kanıt olarak yorumlanmıştır³⁹⁴. Allah’ın rahmeti konusunda ise Hristiyanlar “İsa Mesihe sınımsız bağlı olmadan Tanrı’nın merhametine bağlı olmayı hayal edememiştir. Tanrı’ya olan sevgimiz ve İsa’ya olan sevgimiz tek Tanrı için tek sevgide birleşmiştir” inancına sahip olmuşlardır³⁹⁵.

Hz. İsa’nın mesih olarak nitelendirilmesi ve kıyametten önce tekrar gelip adaleti sağlayacağı inancı Hz. İsa’nın kendisinde olmadığına göre Kur’ân’ın neden Hz. İsa için bu sıfatı kullandığıyla ilgili belirtilmesi gereken nokta şöyledir: Bilindiği üzere Kur’ân, mesajının daha iyi anlaşılması için genel olarak nazil olduğu dönemin insanların anlayacağı bir terminoloji kullanmıştır. Buna göre Kur’ân’ın nazil olduğu dönemde, Hz. İsa komşu Hristiyanların da etkisiyle toplumda Mesih, İsa Mesih veya Meryem oğlu İsa Mesih olarak tanınıp bilindiğinden Kur’ân onun için bu sıfatı kullanmıştır. Ayrıca Kur’ân, Hristiyanların Hz. İsa ile ilgili aşırıya kaçan pek çok iddialarını da reddetmiştir. Buna göre eğer Kur’ân sadece İsa adını kullanmış olsaydı

³⁸⁵ Ali İmran 3:46.

³⁸⁶ Ali İmran 3:45.

³⁸⁷ Meryem 19:31-32.

³⁸⁸ Zuhuruf 43:59; Nisa 4:171-172; Maide 5:72-75.

³⁸⁹ Mat.3:16-17; Mar.1:10-11; Luk.3:21; Yu.1:32-34.

³⁹⁰ Yu.20:28.

³⁹¹ Mat.26:63-64.

³⁹² Luk.9:35.

³⁹³ Yu.10:37; 15:23.

³⁹⁴ Mat.14:33; 16:16; Mar.1:1; 3:11; Luk.22:70; Yu.5:10; 4:15;

³⁹⁵ James Wright, *Bir Hristiyan Kur’an Okuyor* (İstanbul: Yeni Anadolu Yayıncılık, 2021), s. 101.

muhtemelen ne mesajın muhatabı olan Araplar ne de İsa ile ilgili eleştirilere muhatap olan Hristiyanlar kimin kast edildiğini anlayabileceklerdi. Dolayısıyla Hz. İsa, Mesih olduğundan veya Mesih olarak yeryüzüne tekrar geleceğinden değil Kur'ân'ın geldiği dönemde toplum arasında İsa Mesih diye tanınıp bilindiğinden Kur'ân bu sıfatı onun için kullanmıştır³⁹⁶.

İslam camiasında Hz. İsa'nın ölümüyle ilgili iki net görüş vardır: İlk görüşü savunanlar geleneğe bağlı kalanlar yani ehli sünnet ve'l-cemaat ekolüdür. Düünden bugüne âyet ve rivâyet edilen hadisleri birlikte kabul etmiş ve ikisini mezcedip Hz. İsa hakkında bir karara varmak istemişlerdir. Âyetlere göre Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediği görüşünü ve hadislerle göre de kıyamet alameti olan Hz. İsa görüşünü birlikte ele almışlardır. İmkan dahilinde hiçbir hadisi reddetmeyip âyetlerle birlikte ele almak istemişlerdir. Hadislerde geçen Hz. İsa ile ilgili bilgileri Kur'ân'da var mı veya yok mu kabulünden ziyade ters düşmediği sürece kabul etmişlerdir. Çoğu hadisleri de Kur'ân-ı Kerim'e arz etmemişlerdir. Bu ilk görüşe göre Hz. İsa ister bedenen ister ruhen olsun farketmeksizin Allah katına çıkarılmıştır. Ahir zamanda tekrar yeryüzüne gelip Hz. Muhammed'in ümmetinin ferdi olarak Deccal'a karşı savaşıacaktır. Kırk gün boyunca devam edecek yaşamı boyunca adaleti ve refahı sağlayacak ardından Allah onu vefat ettirecektir³⁹⁷. Kütüb-i Sitte dışındaki rivâyetlerde, Hz. İsa (as)'ın yeryüzüne nasıl ineceği, hangi görevleri yerine getireceği, dünyada geçireceği süre ve ölümüne dair daha fazla ayrıntıya yer verilmektedir. Bu kaynaklara göre, Hz. İsa (as) ruh ve beden olarak gökte yaşamaktadır. Ayrıca, Hz. Muhammed Mi'rac gecesinde onunla karşılaşmış ve ashabına, Hz. İsa'nın gökten inişi gerçekleştiğinde ona selâm göndermelerini vasiyet etmiştir³⁹⁸.

İkinci görüşün sahipleri ise hadislerle yer vermeyen sadece âyetlere inanıp itibar eden İslam filozofları ve son yüzyıllardaki çağdaş düşünürlerdir. Bu tür metinlerin büyük bir kısmı, Ehl-i Kitap kökenli râviler, örneğin Kâ'b el-Ahbâr gibi şahsiyetler tarafından nakledilmiştir. Bu rivâyetler, daha sonra tedvin döneminde hadis kaynaklarına dâhil edilmiştir. Ancak, söz konusu rivâyetler dinin temel esaslarıyla

³⁹⁶ Aydın, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 137.

³⁹⁷ Buhari, *Buhari*, Büyü, 102; Tirmizi, *Tirmizi*, Fiten, 21, 54, 59, 62; Müslim, *Müslim*, İman, 242-243, 247, Fiten, 34, 39.

³⁹⁸ Hanbel, *Müsned*, 7970, XIII/ 350; 7971, 7978, XIII/ 351, 358.

doğrudan ilişkili görülmediği için bu konuda genellikle titiz davranılmadığını söyleyen alimler olmuştur³⁹⁹. Onlar, Hz. İsa'nın belli olmayan, keyfiyetinin sadece Allah'ın bildiği şekilde Allah tarafından kurtarıldığı ve Allah tarafından öldürüldüğü, kıyamet alameti olmadığı, tekrar gelmeyeceği görüşünü savunanlardır. Hz. İsa'nın öldüğüne ve aksini iddia edenlerin iddia ettikleri gibi ölmeyip Allah katına alındığını savunan alimlerin görüş ve yorumları yukarıda zikredilen iki seçenekten doğarak meydana gelmiştir.

3.2. HZ. İSA'NIN ÇARMIHI MESELESİ

İnciller genel olarak İsa Mesih merkezli yazıldıkları için, İsa'nın çocukluğundan tutun otuz yaşına kadar olan yaşamı hariç onun hayatı hakkındaki bilgileri çoğu zaman ayrıntılı şekilde vermiştir. Ancak Kur'an'ı Kerim'de Hz. İsa'nın konusu ele alındığında durum İncillerdeki gibi ayrıntılı değildir. Kur'an'da bazı peygamberler adına surenin nazil olmasına rağmen (Nuh, İbrahim, Yunus, Yusuf, Hud ve Muhammed gibi) Yusuf suresi hariç genel olarak peygamberlerin hayat hikayeleri anlatılmaz. Kur'an'ın üslubu kendine özgü olduğu için diğer kutsal kitaplar gibi tarih sıralamasına göre anlatım tarzı sergilememektedir. Bundan dolayı ister peygamber konusuna ister tevhit, ibadet ve ahlak gibi konulara değinmesi kendine özgü bir biçimdedir.

Hiz. İsa hakkında elde edilecek bilgiler Kur'an'dan araştırıldığında çeşitli surelerin âyetlerinde bilgiler bulunmuştur. Hiz. İsa'dan sözeden âyetler bazen sıralı (âyetlerin art arda olması) bazen de ayrı ayrı bir biçimde Kur'an'da ele alınmıştır. Hiz. İsa'nın sonunun ne olduğuyla ilgili Kur'an ifadelerini ve İslam gelenek ve kültüründe var olan kaynakları, Hiz. İsa'nın temel yapıtaşı olduğu Hristiyan geleneğinin kaynakları araştırılıp dikkate alınmadan tam olarak anlaşılması mümkün görünmemiştir. Araştırma için başvuru kaynağı Kur'an olduğunda âyetler Hiz. İsa'nın ölümü ve çarmıha gerilmesi konusunda müteşabihdir. Ancak başvuru kaynağı hadisler olunca rivâyet çeşitliliğinde ve hadislerin genel kabul görüp görmemesi konusunda

³⁹⁹ Abdulkerim Hatib, *El-Mesih fil-Kur'an ve't-Tevrat ve'l-İncil* (Kahire: Dar'ul- Kutubu'ul Hadise, 1966), s. 538-540.

farklılık ortaya çıkmıştır. Hadislerde *İsrailiyat*⁴⁰⁰ olarak kabul edilen hadis çeşidi olduğu için anlaşılması konusunda Hristiyan kaynaklarıyla beraber ele alınması gerekmiştir.

Kur’ân’ı Kerim’e göre babasız olarak dünyaya gelen⁴⁰¹, beşikte konuşan⁴⁰², ruhül-kudüs ile desteklenen⁴⁰³ ve sadece peygamber olan Hz. İsa’nın⁴⁰⁴ vefatı Yahudi ya da Romalılar tarafından olmamıştır⁴⁰⁵. Bir görüşe göre Hz. İsa çarmıha gerilmemiş ona benzetilen birisi onun yerine çarmıha gerilmiştir⁴⁰⁶. Yahut Vali Pontus Pilatus’un, Hz. İsa’yı bir kurtarma operasyonu ile kurtardığı halde onu asıp öldürdüğünü Yahudilere söyleyerek onları ikna etmesi şeklinde gerçekleştiği görüşü vardır⁴⁰⁷. Diğer bir görüşe göre ise Hz. İsa çarmıha gerilmiştir ama çarmıhta ölmemiş yani çarmıhta ruh bedenden çıkmamıştır. Bu son görüş İslam kaynaklarına ters olsa da âyetlerden yorumlayarak çıkaran düşünürler olmuştur⁴⁰⁸.

Bu konuda Kur’ân’da geçen âyet şöyledir:

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ
وَأَنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا

"Allah elçisi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük" demeleri yüzünden... Halbuki onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler; (başkası ona benzer kılındığı için) şüphe içine düşürüldüler. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bu konuda tam bir kararsızlık içindedirler. Bu hususta zanna uyma dışında hiçbir bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmemişlerdir"⁴⁰⁹.

⁴⁰⁰ İsrailiyat, İslam kaynaklarına ve bilhassa tefsir külliyatına girmiş olan Yahudi, Hristiyan ve diğer dinlere ait kültürel kalıntılarla, dinin lehine veya aleyhine uydurulup Hz. Peygamber (s.a.v.)’e, sahabeye ve sonraki nesillere izafe edilen her türlü habere denir. Mehmet Fatih Dede, “İbazi Tefsir Geleneğinde İsrailiyat Meselesi”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 9/2 (Kasım 2017): s. 1.

⁴⁰¹ Ali İmran 3:59.

⁴⁰² Maide 5:110; Meryem 19:29-33.

⁴⁰³ Bakara 2:87.

⁴⁰⁴ Maide 5:75.

⁴⁰⁵ Nisa, 157.

⁴⁰⁶ Nisa, 157.

⁴⁰⁷ İbrahim Sarıms, “Kur’an’ın Hz. İsa İçin Kullandığı ‘Onlar İçin Benzetilmiştir’ Ve ‘Allah Kendisine Kaldırmıştır’ İfadelerinin Anlamı Nedir?”, 2016, s. 1.

⁴⁰⁸ Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili* (Ankara: Kitabiyat, 2006), s. 239.

⁴⁰⁹ Nisa, 4:157.

Nisa 157. ayetten anlaşılan anlam Hz. İsa'nın ne Yahudiler ne de Romalılar tarafından çarmıha gerilmediği ve ölümü onların ellerinden olmadığıdır. Âyette geçen وما صليوه (ve ma salebuhu) ibaresine mealler genelde “çarmıha germemişlerdir” şeklinde anlam vermişlerdir. Bu şekilde mana verenler âyetin sonundaki “ve ma kateluhu yakina” ibaresine de “onların Hz. İsa'yı kesin bir şekilde öldürmediğidir” anlamını vermişlerdir. Hristiyanlar ise bu ayet için “Kur'an'daki sıkıntılı ifade” nitelemesini yapar ve şu açıklamaları yapmışlardır: “Ayette geçen “Fakat onlara öyle gibi gösterildi” cümlesinin sıkıntılı ifadedir. Allah İsa'nın yerine bir başkasını çarmıha koyarak onları kandırmış mı oldu? Peki ama bu Allah'ı yalancı yapmaz mı? İsa'nın yerini kim almış olabilir? Hain Yahuda İskaryot mu? Bir başka şahıs mı? Bir melek mi? Bir cin mi? Bunların hepsi sadece tahmindir. Kur'an bu konuda sessizdir.”⁴¹⁰ Surenin devamında gelen âyet yine bu tezi desteklemekte ve ölümünün onlar tarafından gerçekleşmediğini ifade etmektedir. Âyet şöyle geçmektedir:

بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا

“Bilâkis Allah onu kendine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir”⁴¹¹.

Yani ne Yahudiler ne de Romalı askerler onu öldüremedikleri gibi Allah Hz. İsa'yı onlardan kurtarmış katına yükseltmiştir.

Nisa suresi 157. âyetin “(Başkası ona benzer kılındığı için) şüphe içine düşürüldüler” şeklinde çevirilen kısmında geçen teşbih kavramının bir manası “benzetmek, benzer kılmak” bir başka manası da “şüpheye düşürmek”tir. Bu manalardan birincisine göre jürnalleyen kişi yani Yahuda İskaryot, Hz. İsa'ya benzetilmiş ve çarmıha gerilerek katledilmiştir. İkincisine göre Hz. İsa'yı çarmıha gerip öldürmüş değillerdir; bu konuda zaten kendileri de şüphe ve ihtilâf içindedirler. Nisa 157. âyetin sonundaki “Onu kesin olarak öldürmediler” cümlesini de iki şekilde anlamak mümkündür:

a) “Onu öldürdüklerini iddia edenler bu konuda kesin bilgiye sahip değildirler; bu anlayış, teşbihin ikinci manasını teyit etmektedir.

⁴¹⁰ Wright, *Bir Hristiyan Kur'an Okuyor*, s. 97.

⁴¹¹ Nisa, 4:158.

b) “Onu öldüremedikleri kesindir.” Bu anlayış da teşbihin, “birini diğerine benzetme” anlamını desteklemektedir.

Yukarıdaki âyetten anlaşılan Hz. İsa çarmıha gerilmemiştir. Bu âyeti detaylı bir şekilde açıklayan tefsirlerde Hz. İsa’nın bedeni yani kendisi çarmıh ile ele alınmamıştır. Çünkü onun yerine ya kendisini jürnalleyen kişi çarmıha gerilmiş ya da Valinin Yahudilere onu çarmıha gerdiğini söyleyip olayı kapatması üzerine mevzu gerçekleşmiştir.

Çarmıh konusunda Kur’an’ın verdiği bilgilere karşılık Hristiyanların inancına göre yukarıdaki âyet söz konusu bile olmamıştır. İsa Mesih’in çarmıha gerilmesi bir nevi Tanrı’nın kendisini feda etmesi gibi inanıldığı için, çarmıha gerildiği ve çarmıhta öldüğü kabul edilmiş, dolayısıyla yukarıdaki âyette geçen onu (İsa) öldürmediler ve asmadılar ifadeleri dikkate bile alınmamıştır. Onlara göre çarmıh meselesi gerçekleşmiş ve çarmıhta bir başkasının değil sadece İsa Mesih’in inananların kurtuluşu için kendisini bilerek feda etmiştir. Bu âyetle ilgili yapılan bir röportajda Antalya İncil Kilisesi Pastörü Özgür Uludağ şu ifadeleri söylemiştir: Hristiyanlık aleminde bu âyet kabul edilemez. Çünkü İsa Mesih, kendini bile bile tüm inananların kurtulması için kefarete olarak feda etmiştir. Zaten bu âyeti reddetmeyip kabul edersek Hristiyan olmamızın bir anlamı olmaz⁴¹². İncellerde ise yukarıda belirtilen ayetlerin aksine İsa’nın çarmıh’a gerildiği bilgisi verilmiştir. Rahip ve pastörler Kur’an’ın ayetlerine kesin bir şekilde karşı çıkıp İsa’nın çarmıha gerilmemiş tezini reddetmişler⁴¹³. İsa’nın çarmıha gerildiği İncil bölümlerini delil olarak sıralamışlardır⁴¹⁴.

Yukarıda ele alınan âyetlerden sadece arapça ibareden anlaşılan sonuç, Hz. İsa çarmıha gerilmemiştir. Onu ne Yahudiler ne de İncil’de geçtiği üzere Romalı askerler çarmıha gerip öldürmemişlerdir. Yani onun ölümü insanlar tarafından meydana gelmemiştir. Allah bizatihi onu düşmanlarının ellerinden kurtarmış ve keyfiyeti çok açık olmayan bir şekilde onu yanına almıştır. Bu durumun sadece ruh ile olduğunu söyleyenler olduğu gibi beden ve ruh ile beraber olduğunu savunanlar da olmuştur.

⁴¹² Özgür Uludağ - Antalya İncil Kiliseleri Kaleiçi Pastörü, “Röportaj”, 2024.

⁴¹³ Özgür Uludağ - Antalya İncil Kiliseleri Kaleiçi Pastörü, “Röportaj”.

⁴¹⁴ Mat.27:32-44; Mar.15:21-32; Luk.23:26-43; Yu.19:17-27.

3.3. HZ. İSA'NIN ÖLÜMÜ MESELESİ

Hiç kuşkusuz beşerin çözüm bulmada çaresiz kaldığı en önemli ve en genel sorun ölümdür⁴¹⁵. Ancak ölümle beraber insan tamamen yok olup gitmemekte ve kendisine ikinci bir hayat verilmektedir. Söz konusu ölüm olarak Hz. İsa'nın akıbetinin ne olduğu, öldü mü ve tekrar yeryüzüne inecek mi, gibi soruların cevabı konularında öne çıkan iki başlık vardır. Bu iki başlık etrafında İslam aleminde klasikten çağdaş düşünürlere kadar olan görüşler maddeler halinde sıralanmıştır.

Hız. İsa için ölüm konusunun söz edildiğı âyetler, Kur'an'da Ali İmran ve Maide suresinde geçmektedir. Bu âyetlerin meallerine gelince ilki şöyledir: "Allah buyurmuştu ki: 'Ey İsa! Ben seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim, seni o inkârcılardan arındıracağım ve sana tâbi olanları kıyamet gününe kadar inkâr edenlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz bana olacak. İşte, ayrılığa düşüp durduğunuz hususlarda aranızda hükmü o zaman ben vereceğim"⁴¹⁶. Diğer âyet ise şöyledir: "Ben onlara ancak senin bana emrettiklerini söyledim; 'Benim de rabbim sizin de rabbiniz olan Allah'a kulluk edin' dedim. İçlerinde bulunduğum sürece onların yaptıklarına tanık idim. Fakat sen beni vefat ettirdikten sonra onların halini bilip gören sadece sensin. Sen her şeye şahitsin"⁴¹⁷.

Bu iki âyette geçen vefat kelimeleri ilgili bölümlerin yani vefat kelimesinin ölüm anlamına geldiğı ifadelerdir. Âyette geçen "*inni müteveffike*" ve "*teveffeyteni*" bölümleridir. Bu iki ifadenin sırasıyla tercümeleri "ben seni öldüreceğim" (vefat) ve "beni öldürdüğün vakit" şeklinde yapılabilir. Bu iki âyette geçen *teveffî* kelimesinin anlamı hakkında görüş çeşitliliğı bulunmaktadır. Alimler gerçek anlamda *ölüm* anlamını verdikleri gibi var olan karinelerle *uykuya daldırma* anlamını da vermişlerdir. Bu iki kavram hakkında Müfessirlerin ortaya koyduğu belli başlı dört çeşit anlam-yorum vardır:

1- Âyette geçen "müteveffike" kavramı "ölüm" anlamındadır. Manası ise şöyledir: "Ey İsa! Seni öldüreceğim (vefat ettireceğim) ve katıma yükselteceğim."

⁴¹⁵ Mehmet Mekin Meçin, *Gatalar'a Göre Zerdüş* (Dicle Üniversitesi, 2013), s. 192.

⁴¹⁶ Ali İmran, 55.

⁴¹⁷ Maide, 117.

2- Âyette geçen teveffi kelimesinden anlaşılan vefat, gerçek anlamda ölüm olmayıp uyutma tarzındaki bir vefattır. Bu yoruma göre âyetin manası şöyledir: “Ey İsa! Seni uyutacağım ve seni katıma yükselteceğim.”

3- Âyette geçen kelimeler arasında takdim-te’hir mevcuttur. Âyetin anlamı şu şekildedir: “Ey İsa! Seni katıma yükselteceğim, seni İnkârcılardan arındıracağım ve sonra seni vefat ettireceğim⁴¹⁸.”

4- Teveffi kavramı “kabz” anlamı yani Hz. İsa’nın ruhu ve bedeni ile birlikte Allah’ın katına kaldırılmasıdır. Âyetin anlamı şöyledir: “Ey İsa! Seni ölüm söz konusu olmadan katıma çekip alacağım, müşrik ve kafirlerin arasından ref’ edeceğim⁴¹⁹.”

Yukarıdaki bilgilere göre “teveffi” kelimesi müteşabih⁴²⁰ bir kavramdır. Gerçek anlamda ölüm anlamını ifade ettiği gibi mecazi olarak uyutma, uykuya daldırma anlamına da gelmektedir. Tefsirler incelendiğinde alimlerin bu iki anlam üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir⁴²¹.

Bahse konu olan âyetlerde geçen teveffi kelimesini ele alarak bu âyetlerden ve bu âyetlerin tefsirlerinde geçen bilgiler doğrultusunda Hz. İsa’nın ölümü konusunda rivâyet edilen görüşler şu şekilde sıralanmıştır.

Ali imran suresi 55. Âyette geçen muteveffike kelimesinden İslam alimleri şu anlamı çıkarmışlardır. Hasan el- Basri, “seni semama yükselteceğim” yani Allah’ın Hz. İsa’yı ruh ve cesediyle beraber göğe aldığını⁴²², Zemahşeri konu hakkında görüşleri açıkladıktan sonra kelimenin “Seni eceline kavuşturacağım” yani “Seni onların ellerinden kurtaracak ve senin hakkında yazdığım eceline kavuşturacağım”

⁴¹⁸ Maturidi, *Te’vilatu’l-Kur’ân*, c. 2, s. 382-384.

⁴¹⁹ Zemahşari, *Keşşaf*, c. 1, s. 951-952.

⁴²⁰ Müteşabih: Terim olarak mâna yönünden birden fazla ihtimal taşıdığından anlaşılmasında güçlük bulunan lafız veya sözü ifade eder. Müteşâbih âyette yer alan bir lafız konumuna göre başka âyetlerde farklı mânalara gelebilir, ancak her birinin kastedilebilir olması açısından anlamlar birbirine benzer, bundan dolayı hangi mânanın kastedildiği açıkça bilinemez. Yusuf Şevki Yavuz, “Müteşabih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, t.y.).

⁴²¹ el-Begavî, *Beğavi*, c. 2, s. 45-46; Beydavi, *Beydavi*, 2013, c. 1, s. 383; er-Razi, *Er-Razî*, c. 8, s. 73-78; Kadı Beydavi, *Beydavi Tefsiri* (Beyrut: Dar’u İhyau’t-Turasu’l-Arabi, t.y.), c. 2, s. 19; Maturidi, *Te’vilatu’l-Kur’ân*, c. 2, s. 382-385.

⁴²² Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî - Muhammed Abdurrahim, *Tefsîru’l-Hasan el- Basrî* (Kahire: Dar’ul-Hadis, 1992), c. 1, s. 215-217.

anlamını⁴²³, İbni Kuteybe, “Seni onlar öldürmeden yeryüzünden alacağım” anlamını⁴²⁴, Taberi, kelimenin anlamı yükseltmenin ta kendisi olduğunu belirttiikten sonra mananın “Seni canlı olarak yerden alıp göklere kaldıracığım” anlamını⁴²⁵, Muhammed Kurtubi, “Seni uyutmadan ve öldürmeden katıma yükselteceğim, seni öldürmek isteyenlerden kurtaracağım ve tekrar seni yeryüzüne gönderdikten sonra vefat ettireceğim” anlamını⁴²⁶, İbni Kesir, *muteveffike* kelimesinin uyku anlamında kullanıldığını ve genel olarak alimlerim bu görüşte olduğunu söylemiştir⁴²⁷. Yakın zaman alimlerden Mustafa Sabri Efendi, kelimenin kabzetmek anlamına geldiğini ve bu kelimeden ölüm manasının çıkarılmaması gerektiğini ifade etmiştir⁴²⁸. Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hz. İsa’nın daha yapacak işleri olduğu için ruhu alınmamış, eceli gelmemiştir⁴²⁹. Mehmet Vehbi Efendi ise âyetin anlamının “Seni uyutup ikram ve bereket yeri olan göğe kaldırıp seni kafirlerden kurtaracağım” şeklinde olduğunu söylemiştir⁴³⁰.

Yukarıda sayılan müfessir ve alimler genel olarak âyetin manasını düşünüp görüşlerini kaydetmişlerdir. Âyetin anlamıyla beraber işin kelami boyutunun farkında olan bazı İslam alimleri ise âyetin manasını şöyle vermişlerdir: Maturidi âyette takdim ve te’hirin olduğunu ve mananın ise “seni katıma alacağım ve ecelin geldiği vakit seni vefat ettireceğim” olduğunu⁴³¹, Fahreddin Razi ise “Seni vefat ettirecek benim, ben senin ruhunu alacağım, onların seni öldürmelerine izin vermeyeceğim. Seni onların öldürmelerinden kurtarıp meleklerle yakınlaştıracam⁴³²” anlamını vermişlerdir. Tefsir ve kalam alimlerinin görüşleri yukarıda sıralandığı şekilde Hz. İsa’nın ya uyutulup ya da direk ruh ve cesediyle birlikte Allah kendi katına yükseltmiştir. Yukarıda sayılan müfessirlerin görüşlerine etki eden önemli etkenlerden biri de Hadis kaynaklarında

⁴²³ el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *El-Keşşaf ‘an Hakaiki Ğavamidi’t-Tenzil ve Uyuni’l-Ekavil* (Beyrut: Dar’ul Ma’rife, 2009), s. 1, s. 951-952.

⁴²⁴ Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim İbn İbn Kuteybe, *Tefsîru Garibi’l-Kur’ân* (Kahire, 1958), s. 106.

⁴²⁵ Et-Taberi, *Taberi*.

⁴²⁶ Kurtubi, *Kurtubi*.

⁴²⁷ İbni Kesir, *İbni Kesir*.

⁴²⁸ Mustafa Sabri Efendi, *Mevkıfu’l-Akl ve’l-ilm vel-Alim min Rabbil Alemin ve İbadihi’l Mürselin* (Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2021).

⁴²⁹ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. 2, s. 371-374.

⁴³⁰ Mehmet Vehbi Efendi, *Hulasatü’l- Beyan fi Tefsîri’l-Kur’ân* (İstanbul: Üçdal Yayınevi, 1966).

⁴³¹ Maturidi, *Te’vilatu’l-Kur’ân*, c. 2, s. 382-384.

⁴³² er-Razi, *Er-Razî*, c. 8, s. 73-78.

geçen yani “Hz. İsa’nın kıyamet alameti olarak tekrar nüzulünün olacağı” rivâyetleri olmuştur⁴³³.

Yukarıda ele alınan ayetlerin aksine İncillerde İsa’nın çarmıha gerildiği ve çarmıhta ruhunu teslim ettiği ve öldükten sonra bedeninin defnedildiği bilgisi ve inancı mevcuttur⁴³⁴. Hristiyanlar İsa’nın ölümünün en önemli sebebinin ise kefareti olduğunu yani tüm insanlığın asli gûnahtan kurtulması için İsa’nın kendisini feda ettiğini söylemektedirler⁴³⁵.

Müslüman alimler gerek Kur’ân gerek hadislerden yola çıkarak Hz. İsa’nın ölümü konusunda iki kısma ayrılmışlardır. Öldüğünü savunup tekrar geleceğini reddedenler olduğu gibi ölmediğini savunup kıyametin alameti olarak tekrar geleceğini söyleyenler de olmuştur. Konuyla ilgili olarak bu başlık altında sırayla “Hz. İsa’nın Göğre Alındığı ve Döneceğı Fikri” ve “Hz. İsa’nın Ruhü ve Bedeniyle Allah Katına Alındığı Fikri” bölümleri işlenmiştir.

3.3.1. Hz. İsa’nın Göğre Alındığı ve Döneceğı Fikri

“Hz. İsa’ya ne oldu?” sorusuna İslam aleminde genel olarak “Yahudiler Hz. İsa’yı değıl onun yerine başka birini çarmıha gerip öldürmüşler” cevabı verilir. Allah başka birini ona benzetmiş, böylece Yahudiler İsa diye ona benzetilen kimseyi çarmıha gerip öldürmüşlerdir. Allah, Hz. İsa’yı da diri olarak katına yükseltmiştir. Bu görüşü savunan erken İslam alimleri argümanlarını Nisa suresi 157. âyette “onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler, ancak bu durum onlara öyle olmuş gibi gösterildi” ifadesinden alıp hadislerle de birtakım rivâyetleri delil getirmişlerdir.

Hz. İsa’nın öldürölmediğı ve yerine Allah tarafından başka birinin benzetilip çarmıha gerilerek öldürölldüğü görüşünü savunanlar, Hz. İsa’nın ölmediğini ama Allah tarafından uyutulduğunu ileri sürerler. Bu görüşün sahipleri, delillerini Ali İmran 55’teki “*inni müteveffike*” ve Maide 117. âyette geçen “*teveffeyteni*” ifadelerinden ortaya çıkartmışlardır. Müfessirler âyetlerde geçen teveffi kelimesinin gerçek anlamda olan ruhu kabzetmek ve canı almak anlamı yerine mecazi anlamda kullanıldığını ve bu anlamında uyumak olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca bu kavramların uyku

⁴³³ İmam Suyuti, *Nüzul-i İsa*, trc. Harun Çetin (Ankara: İlim ve Hikmet, 2018).

⁴³⁴ Mat.27:45-56; Mar.15:33-41; Luk.23:44-49; Yu.19:28-30.

⁴³⁵ Özgür Uludağ - Antalya İncil Kiliseleri Kaleiçi Pastörü, “Röportaj”.

anlamına geldiğini kuvvetlendirmek ve göstermek için başka âyetleri delil göstererek Kur’ân’da bu minvalde örneklerin olduğunu söylemişlerdir. Misal olarak “Allah, ölüm vakitleri geldiğinde insanları vefat ettirir, ölmeyenleri de uykularında ölmüş gibi yapar”⁴³⁶ ve “Geceleyin sizi öldüren (yani uykuya daldıran), gündüzün de neler yaptığınızı bilen; sonra belirlenmiş eceliniz tamamlansın diye (her) sabah sizi diriltir O’dur”⁴³⁷ âyetleridir. Her iki âyetle ölümün mecazi olarak uyku için ifade edildiğinin açık olduğunu dile getirmişlerdir. Bu âyetleri delil olarak gösterip teveffi kelimesinin ölüm anlamında değil uyku anlamına geldiği için “Allah, Hz. İsa’yı uykuya daldırıp göğe veya katına almıştır” sonucuna ulaşmışlardır.

Hiz. İsa’nın ölmediğini, Allah tarafından diri olarak semaya alındığını ve ahir zamanda tekrar yeryüzüne ineceğini savunanlar genellikle İslam’ın klasik eserlerini yazmış olan tefsir ve hadis alimleridir. Onları bu görüşe yönlendiren en büyük etken ise rivâyet edilen hadisler olmuştur⁴³⁸. Hiz. İsa’nın tekrar yeryüzüne döneceğine dair delil olan âyetler ise şunlardır:

Ali İmran 46: “O hem beşikte iken hem de yetişkin halinde insanlarla konuşacak ve salih kişilerden olacak.”⁴³⁹

Nisa 159: “Ehl-i kitap’tan her biri ölümünden önce ona mutlaka iman edecektir; o da kıyamet gününde onlara şahit olacaktır.”⁴⁴⁰

Zuhruf 61: “Bilin ki, o kıyamete ait bir bilgidir. Sakın ondan şüphe etmeyin ve bana tâbi olun. Bu dosdoğru yoldur.”⁴⁴¹

Hiz. İsa yerine ona benzetilen kişinin çarmıha gerilip öldürüldüğünü ifade eden hadislerin ana kaynağı Taberi olmuştur. Taberi’de yer alan ve Vehb b. Münebbih’ten rivâyet edilen bir hadis şöyledir: “Allah Hiz. İsa’ya onu kendi katına alacağını vahiy ile bildirdiğinde o havarileriyle birlikte Fısıh Bayramını kutlamak üzere bir evde bulunuyordu. Hiz. İsa’yı yakalamak için söz konusu eve baskın yapan Yahudi yetkililer gördükleri manzara karşısında şaşkına dönmüşlerdi. Zira Allah, evde bulunan herkesi

⁴³⁶ Zümer, 42.

⁴³⁷ En’am, 60.

⁴³⁸ Suyuti, *Nüzul-i İsa*.

⁴³⁹ Ali İmran 46.

⁴⁴⁰ Nisa 159.

⁴⁴¹ Zuhruf 61.

Hız. İsa'ya benzettiğinden kimin Hız. İsa olduğı belli değildi. Bunun yerine Yahudiler, “bizi büyülediniz” diye bağırarak oradakileri, “Ya aranızdaki Hız. İsa'yı bize teslim edersiniz ya da hepinizi öldürürüz” diye tehdit ettiler. Ancak grup, Hız. İsa'nın kim olduğunu söylemeye yanaşmayınca Yahudi yetkililer, Hız. İsa olduğuna inandıkları birini alıp çarmıha gerdiler⁴⁴².” Allah dilerse yukarıdaki rivayette geçtiğı gibi bir durumu gerçekleştirebilir. Bunda şaşılacak bir durum yoktur. Ama rivayette geçen husus gerçekleşmiş olma durumu akıl süzgecinden geçirildiğinde mantıklı gözükmemektedir.

Diğer bir rivâyette ise Taberi yine Vehb b. Münebbih'ten şu rivâyeti nakletmektedir. Hız. İsa'nın tutuklanması esnasında Hız. İsa'nın taraftarları onu terk etmişti. Hız. İsa'yı tutuklayanlar onu bir iple bağlayarak cadde cadde dolaştırmak suretiyle çarmıha gerileceğı mekana götürürken Allah onu kendi katına almış ve görüntüsünü başka birine vermek suretiyle Yahudilerin ona benzetilen şahsı İsa zannedip çarmıha germesine sebep olmuştur. Hız. İsa'nın Allah katına yükseltildiğini görmeyen taraftarları da çarmıha gerilenin Hız. İsa olduğunu zannedip inanmışlardır⁴⁴³.

Müfessirler bu rivâyetleri naklettiklerinde çarmıha gerilenin gönüllü olarak bunu kabul ettiğini kaydetmektedirler. Çünkü Allah'ın peygamberini kurtarmak için suçsuz yere birini çarmıha gerilerek öldürölmesi durumuna razı olmayacağı için Hız. İsa'nın yerine geçen kişinin bunu kendi rızası ile kabul ettiğinin altını çizmişlerdir. Bununla beraber Taberi bu minvalde Katade'den şu rivâyeti nakletmektedir: “Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa'nın havarilerine şöyle dediğı bize nakledildi: ‘Benim görüntüm kendisine verilerek içinizden yerime ölmeye kim razı olur?’ İçlerinden birisi şöyle yanıt verir: ‘Ben ey Allah'ın elçisi!’ Böylece gönüllü olarak Hız. İsa'nın görüntüsü kendisine verilen kişi çarmıha gerilir ve Allah da böylece peygamberini düşmanlarının elinden kurtararak katına alır”⁴⁴⁴.

Bu rivâyetin farklı bir versiyonu İslam tarihi kaynaklarının ilki olan İbn İshak'ta nakledilmektedir. Nakledilen bu rivâyete göre Hız. İsa dönemindeki Davud adlı Yahudi kralı, Hız. İsa'yı öldürmenin yollarını aramakta ve bu konuda işgalci Roma

⁴⁴² Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir Et-Taberi, *Camiül-Beyan an Tevili Ayil-Kuran* (Daru İbn Hazm, 2013), C, 6/16.

⁴⁴³ Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir Et-Taberi, C,6/15.

⁴⁴⁴ Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir Et-Taberi, C, 9/370.

güçleriyle iş birliğine girmektedir. Yahudi din bilginleri ve işgalci Roma güçleri Hz. İsa'yı öldürme konusunda anlaşıp birlik olunca, öldürülmekten çok korkan Hz. İsa durumun farkında olup Allah'a şöyle dua eder: Ey Tanrım! Eğer bu kabı (yani ölümü) yaratıklarından birinden alacaksan onu benden al! Ölümü benden irak tut!⁴⁴⁵ Bu duanın ardından Hz. İsa ve on iki şakirti bir evde toplanır. Hz. İsa şakirtlerine, kimin kendi yerine ölümü kabul edip cennette kendisiyle birlikte olmayı arzu ettiğini sorar. On ikilerden olmayan Sergus adlı birisi teklifi kabul eder ve Hz. İsa'nın yerini alır. Hz. İsa'yı öldürmek isteyenler Sergus'u Hz. İsa zannedip alırlar ve çarmıha gererler. Hz. İsa daha sonra çatısı açılan evden göğe yükselir⁴⁴⁶. Ayrıca Allah'ın peygamberini kurtarmak için suçsuz birini öldürmesi düşünülemez bir durum ve haksızlık olacağı için ölecek kişinin suçlu biri yani Hz. İsa'nın yerini ispiyonlayan kişinin cezalandırılacağı da rivâyetlerde mevcuttur⁴⁴⁷.

Başka bir rivâyette Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından öldürülmediğini ifade eden Nisa suresi 157 ve 158 âyetleri hakkında şu açıklamalar kaydedilmiştir: Yahudilerin Hz. İsa ve annesi Meryem'e iftirada bulundukları, küfür ve ağır hakaretler etmeleri yüzünden Hz. İsa'nın Allah'a şöyle dua ettiği rivâyet edilmektedir: "Ey Allah'ım! Sen benim Rabbimsin ben de senin sözünle, senin ruhundan üflenerek geldim. Onlara kendi isteğimle değil, senin rızanla geldim. Bana ve anneme hakaret ederek tahkir eden bu insanlara lanet et!" bu duaya karşılık Allah, Hz. İsa'nın duasını kabul etmiş ve hakaret edenleri maymun ve domuza çevirmiştir. Bu olayın gerçekleşmesinden sonra aynı cezanın başlarına gelmemesi için Yahudi ileri gelenleri Hz. İsa'yı öldürmeye karar verirler. Bu doğrultuda Yahudiler, Hz. İsa'nın ve havarilerinin kaldığı evi kuşatırlar. Hz. İsa'nın yerine ölümü kabul eden havari Allah tarafından Hz. İsa'ya benzetilir. Böylece Hz. İsa yerine ona benzetilen şahıs Yahudiler tarafından çarmıha gerilip öldürülür⁴⁴⁸.

⁴⁴⁵ İncillerde de İsa Mesih'in öldürülmekten korktuğu, bunun için Tanrı'ya kendisini öldürülmekten kurtarması için şu şekilde dua ettiği ifade edilmektedir: "Mümkünse o saati yaşamayayım ... Abba, Baba, senin için her şey mümkün, bu kaseyi benden uzaklaştır..." (Markos, 14:35-36; Matta, 26:39; Luka, 22: 41-42.) Bu rivayetin Hristiyanlıktan İslam'a geçen bir mühtedi tarafından İbn İshak'a anlatılmış ve o da bunu nakletmiş olabilir.

⁴⁴⁶ Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir Et-Taberi, *Camiül-Beyan an Tevili Ayil-Kuran*, C, 6/15.

⁴⁴⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer Fahreddin Razi, *Meîâtihu'l-Ğayb (et-tefsîru'l- Kebîr)*, C, 11/100.

⁴⁴⁸ İsmail Hakkı Bursevi, *Ruhu'l-Beyan*, t.y, C, 2/317.

Aynı âyetin yorumunda Hıristiyan camiası kaynaklarında var olan, Hz. İsa'nın bulunduğu yeri Romalı ve Yahudi ileri gelenlerine ispiyonlayan ve ölümüne sebep olan havari Yahuda İskaryot ile ilgili rivâyetler de mevcuttur. Vehb b. Münebbih gibi ehli kitap iken sonradan Müslüman olan kişilerden yapılan rivâyetlere göre, Yahuda otuz gümüş dirhem karşılığında İsa'yı teslim etmesi için öldürmek isteyenleri, Hz. İsa'nın gizlendiği yere götürerek düşmanlarına kaldığı yeri söylemiş ve buna karşılık Allah onu Hz. İsa'ya benzetmiştir. Allah Hz. İsa'yı katına almıştır. Romalı yönetici ve Yahudiler Hz. İsa yerine onu jürnalleyen Yahuda'yı çarmıha gerip öldürmüşlerdir⁴⁴⁹.

Tüm bu görüş ve kaynaklardan sonra İslam alimlerinin vardığı ve ifade etmek istedikleri sonuç, Allah, Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından öldürülmesine müsaade etmediğidir. Yahudiler amaçlarına ulaştıklarını zannetseler de gerçek olan bunun aksidir. Allah, peygamberini onların elinden kurtardığı gibi onu ispiyonlayan kişiyi de Hz. İsa'nın yerine öldürmesi ile cezalandırmıştır

İsa'nın semaya yükseldiği inancı İslam'da var olduğu gibi Hıristiyanlıkta da mevcuttur. Ancak bu durum İncillerde daha detaylı anlatılmıştır. İncillere göre İsa Mesih, cuma günü Çarmıhta ölmüş fakat pazar günü dirilmiştir⁴⁵⁰. Dirildikten sonra yaklaşık kırk gün boyunca havarileriyle öğretilerine devam etmiş ve kırk günün sonunda göğe yükselmiştir⁴⁵¹.

İslam aleminde Hz. İsa'nın ruhu ile beraber cesedi de göğe yükselmiş yoksa sadece ruhu mu yükselmiş ihtilafı ortaya çıkmıştır. Bu konuda ilk dönem İslam alimleri ve çağdaş alimler farklı görüşler savunmuşlardır. Hz. İsa diri olarak semaya kaldırıldı ve ahir zamanda yeryüzüne geri dönecektir görüşünü savunan İslam alimlerini konunun daha iyi anlaşılması açısından iki ana başlığa ayırdık. Bu bölümde sırayla “Hz. İsa'nın Ruhu ve Bedeniyle Allah Katına Alındığı Fikri”ve “Hz. İsa'nın Sadece Ruhuyla Allah Katına Alındığı Fikri” başlıkları işlenmiştir.

⁴⁴⁹ Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir Et-Taberi, *Camiül-Beyan an Tevili Ayil-Kuran*, C, 6/15.

⁴⁵⁰ Mat.28:1-10; Mar.16:1-10; Luk.24:1-12; Yu.20:1-10.

⁴⁵¹ Mat.28:16-20; Mar.16:15-20; Luk.24:36-53; Yu.20:19-23; Elç.1:6-11.

3.3.1.1. Hz. İsa'nın Ruhu ve Bedeniyle Allah Katına Alındığı Fikri

Hz. İsa'nın *ref'i* konusunun ana çıkış noktası Kur'an'ı Kerim'de iki surede yer almaktadır. Bunlar Ali İmran 55. ve Nisa suresi 158. âyetleridir. Hz. İsa'nın Allah tarafından katına alınması konusunda, *ref'* görüşü kabul edenlerin *ref'in* nasıl gerçekleştiği, mahiyetinin nasıl olduğu konusunda iki kısma ayrılmışlardır. Ref'in hem beden hem de ruh ile beraber olarak gerçekleştiğini savunanlar olduğu gibi sadece ruh ile gerçekleştiğini savunanlar da olmuştur.

Hz. İsa'nın semaya kaldırıldığı konusunda ref'in hem ruh hem de beden ile birlikte olduğunu söyleyen İslam düşünürlerinin delilleri sıralanmıştır. Ref'in ruh beden ikilisi olarak gerçekleştiğini savunanlar genel olarak klasik İslam eserlerinin sahibi olan müfessirler ve muhaddisler olduğu söylenilebilir.

Ebu'l Leys es-Semerkandi, Allah'ın elçisi Hz. İsa için “seni o inkârcılardan arındıracağım” demesinden maksat “seni onların ellerinden kurtaracağım” demektedir. Bu yorumdan yola çıkarak Allah, Hz. İsa'nın ölümüne müsaade etmeyip, onu onlardan kurtaracak ise bunun ruh-beden ikilisi ile olacağı ortaya çıkmaktadır⁴⁵².

Müfessirlerin çoğunluğu ref mahiyetinin sadece ruh ile değil beden-ruh ikilisi ile olduğunu ve görüşlerini de Hz. İdris ile ilgili âyeti delil getirirler. Âyette “Biz onu yüce bir yere yükselttik” buyurulmaktadır. Âyette geçen “mekan” kelimesi ruhun beden ile yükseltildiğini desteklemektedir. Ayrıca Müfessir Hazin “O (İsa) semaya yükseltildi” en doğru görüş budur. Çünkü Kur'an mantığına göre عليا (Aliyya) kelimesi manevi olarak yüce anlamına geldiği gibi, maddi-fiziki olarak yüksek yer anlamına da gelmektedir⁴⁵³.

Ayrıca ref mahiyetinin beden-ruh ikilisi ile birlikte olduğunu savunanlar şu soruları sormuşlardır:

⁴⁵² Ebü'l-Leys es Semerkandi, *Tefsiru'l Kur'an* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2021), s. 272.

⁴⁵³ İshak Yazıcı, “Kur'an'a Göre Hz. İsa'nın Ref'i ve İlgili Âyetlerin Yorumlarının Tahlili”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20, sy 20-21 (01 Mart 2005): 69-101/86-87, <https://doi.org/10.17120/omuifd.80759>.

İlgili âyette geçen “Ey İsa! Ben seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim” ilahi hitabın muhatabı Hz. İsa’nın ruhu tek miydi? İlgili âyetlerde, ref’in sadece ruh ile olduğunu gösterecek açık veya sınırlayıcı bir delil var mıdır? Kur’ân’da geçen “Hz. İsa’yı ilgilendiren İlahi hitaplarda sadece ruhuna mı hitap edilmiştir?” diye bir tez ne kadar kabul görülebilir? Hz. İsa’nın ruhu Allah’ın katına alındıysa cesedine ne oldu? Hz. İsa’ya benzetilen şahsın cesedinin yanı sıra ikinci bir ceset söz konusu değil midir?

Bahsi geçen hususlardan anlaşılan Hz. İsa’nın Allah katına veya semaya kaldırılma durumu yukarıda sıralanan görüşler doğrultusunda hem beden hem de ruhen olmuştur. Sadece ruh ile olması durumunda ‘Hz. İsa’nın bedeni nereye kayboldu’ problemi ile karşılaşılır. Ayrıca tüm insanların ruhları kabzedilir bedenleri ise maddi olduğu için ya gömülür ya da yakılır. Hz. İsa’nın bedeni de yukarıda sıralanan görüşler ve deliller doğrultusunda Allah’ın katına alındığını söylemek daha makul görülmektedir.

3.3.1.2. Hz. İsa’nın Sadece Ruhuyla Allah Katına Alındığı Fikri

Hz. İsa’nın sadece ruhu Allah tarafından kendi katına alındığını söyleyen kişiler genelde çağdaş İslam düşünürleri olmuştur. Ref’in sadece ruh ile olup, beden söz konusu olmadığını savunan düşünürler, Hz. İsa için Kur’ân’da geçen *vefat* kelimelerini gerçek manada anlamış yani ruhun bedenden ayrıldığını ifade etmişlerdir. Bu alimlere göre Allah, Hz. İsa’nın ruhunu almış cennete yükseltmiştir. Bu tezi savunan alim ve düşünürlerin önde gelen isimleri Muhammed Reşid Rıza ve Ahmet Mustafa el-Meraği olmuştur.

Mustafa el-Meraği görüşünü şu şekilde dile getirmiştir: “Birinin ruhuna hitap etmede herhangi bir gariplik yoktur. Çünkü ruh insanın özü ve hakikatidir. İnsan da bu ruha sahip olduğu sürece insandır.”⁴⁵⁴ Ancak Muhammed Zahid Kevserî, konuyla ilgili yazdığı makalede sadece ruhu ile yükseldi ifadesini kabul etmez ve şöyle der: “Hz. İsa’nın semaya kaldırılışını bildiren âyette geçen “rafea” kelimesinin gerçek manası bir şeyi aşağıdan yukarıya nakletmektir ve semaya bizzat kendisinin

⁴⁵⁴ Ahmed Mustafa El-Merâgi, *Tefsirül-Meragi* (Kahire: Mustafa Al-Babi Al-Halabi Press, 1946), c. 3, s. 165.

kaldırıldığını ifade etmektedir. Âyette kelimeyi mecaz anlama hamletmeyi gerektiren bir karine yoktur. Dolayısıyla mecaz manaya hamledip sadece ruhu yükselmiştir denilemez⁴⁵⁵.

Kevseri, Hz. İsa'nın hem ruh hem de bedenen yükseltildiğine dair ayrıca şunları eklemektedir: “Allah Hz. İsa'yı, bedeni ve ruhu ile birlikte “ruh maa'l-cesed” semaya yükseltmemiş olup sadece onu ruhu ile yükseltmiş olsaydı, bu Hz. İsa'nın öldürülmesine aykırı olmazdı.” O'na göre nice peygamberler öldürülmüş, şehit edilmiş sonra da ruhları yükseltilmiştir. Hâlbuki bu âyette Hz. İsa'nın yükseltilip kaldırılması öldürülmesine zıt olarak gösterilmiş, öldürülmediğine dair delil olarak gösterilmiştir. Bu durum gösteriyor ki, Hz. İsa'nın yükseltilmesi ruh ve bedeni ile olmuştur⁴⁵⁶.

3.3.2. Hz. İsa'nın Öldüğü ve Dönmeyeceği Fikri

Hz. İsa'nın akıbeti konusunda öldüğünü savunan İslam alimlerinin çoğu son iki yüzyılda yaşamış olan veya bugün hala hayatta olan çağdaş düşünürlerdir. Onlara göre Hz. İsa'da diğer peygamberler gibi insan olduğu ve bu sebeple eceli tamamlandığında vefat edeceğidir. Delilleri ise şu şekilde sıralanmıştır:

Ali İmran suresinde “Ey İsa! Ben seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim”⁴⁵⁷ âyetinde geçen katıma yükselteceğim tabiri gerçek anlamda bedeni ve ruhu yanına almak değil onurlandırma ve yüceltme anlamındadır⁴⁵⁸. Bu anlamı destekleyen yine Kur'ân âyetleridir. Nitekim Kur'ân'ı Kerim'de, Hz. İdris için kullanılan “Onu üstün bir konuma getirdik” mealiyle geçen âyetteki ‘ref’(yükselme) gerçek anlamda olmayıp, onurlandırma ve yüceltme anlamında olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca tüm peygamberlerin ruhları Allah'a yükseltilmiş ve onurlandırılacağı için Hz. İsa'nın ruhu Allah tarafından yüceltilmiştir⁴⁵⁹.

⁴⁵⁵ Muhammed Zâhid Kevserî, *Nazratün Abirah fî Mezâimi men Yünkiru Nüzûle İsa Kable'l-Ahirah* (Kahire: Daru'l-Ceyl, 1987), s. 56.

⁴⁵⁶ Kevserî, *Nazratün Abirah*, s. 56-59.

⁴⁵⁷ Ali İmran, 55.

⁴⁵⁸ Mehmet Okuyan, *Kur'an'da Vucûh ve Nezâir* (Samsun: Etüt Yayınları, 2007), s. 563; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı / Meal-Tefsir*, trc. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2017), s. 172-177.

⁴⁵⁹ Abduh - Rıza, *Menar Tefsiri*, c. 3, s. 261; Süleyman Ateş, ed., *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2005), c.2 ,s. 402.

Hız. İsa'nın ölmediği, göğe çıkartılmış olduğuna dair anti tez sunan bazı araştırmacılar delillerini nahiv kuralları ile getirmişlerdir. Allah'ın, Hız. İsa'yı göğe yükseltmiş olsaydı Nisa 158. âyette âyette geçen hu zamirleri kullanılmaz ha zamiri yani gök için müennes zamiri kullanılırdı şeklinde delil sürmüşlerdir⁴⁶⁰. Ancak bu yerinde bir delil olmamıştır. Çünkü Allah'ın Hız. İsa'yı uyutup yani vefat ettirmeyip göğe aldığıını söyleyen alimler, sadece gök anlamını öne sürmemiş bundan Allah'ın katı olması anlaşılmalıdır. Söz konusu alimler “Allah'ın katı” olarak ifade ettikleri mekan ile sınırlı değildir. Çünkü Allah mekandan münezzehtir.

Hız. İsa'nın vefat ettikten sonra manevi olarak yüceltildiğini savunan Mahmud Şeltut, düşmanlarının elinden kurtulduktan sonra “Allah'ın Hız. İsa'yı kendi katına yükselttiğini” ifade eden Nisa 158. âyetinin, Ali İmran 55. âyette yer alan, “Allah'ın Hız. İsa'yı vefat ettireceği, kendi katına yükselteceği ve böylece onu İnkâr edenlerden temizleyeceği” yönündeki vaadinin tahakkuku olduğunu ileri sürmektedir⁴⁶¹. Buna göre Allah, Ali İmran 54 ve 55. âyetlerde yer alan inkârcıların kendisini ortadan kaldırmak için fırsat kolladıklarının farkına vararak endişelenen Hız. İsa'ya şunu söylemektedir: “Seni ortadan kaldırmak için tuzak kuranlardan sakın korkma. Ben seni onların eline bırakmayacağım. Seni vefat ettirerek ruhunu kendi katıma alacağım ve böylece seni içinde bulunduğun inkârcılardan temizleyeceğim⁴⁶².”

Hız. İsa'nın bir beşer olduğunu ve kendinden önceki peygamberler gibi eceli geldiğinde ruhunu teslim edeceği için ölmediğine dair istisna bir durumun olduğunu söylemek yerinde olmayacaktır. Nitekim Allah, Kur'an'da şöyle buyurmuştur: “Her nefis ölümü tadacaktır.”⁴⁶³ Hız. İsa da bu genel kanunun altında olduğu için o da ölecektir. Bu âyetler Hız. İsa içinde geçerlidir demişlerdir.

Kur'an'da Hız. Muhammed ve Hız. İsa için kullanılan خلی/halâ fiili farklı anlamlarda kullanılsa da insan için kullanıldığında “ölen, ölüp giden” anlamında kullanılır. İlk âyette “Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürölürse, gerisin geriye mi

⁴⁶⁰ Okuyan, *Kur'an'da Vucûh ve Nezâir*, s. 563.

⁴⁶¹ Mahmut Şeltut, “İsa'nın Ref'i”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXIII (t.y.): s. 323.

⁴⁶² Aydın, *Hız. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 123.,

⁴⁶³ Ali İmran, 185; Enbiya, 35; Ankebut, 57.

döneceksiniz?”⁴⁶⁴ ifadesi geçmekte diğer âyet ise “Meryem oğlu Mesîh sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir”⁴⁶⁵ anlamındadır. Her iki âyette halâ fiili ölümden başka bir anlama gelmesi mümkün değildir. Âyetten anlaşılan Hz. İsa’dan da ve Hz. Peygamberden de önce gelen tüm elçiler vefat etmiştir. Böylece Hz. İsa, Hz. Muhammet’ten önce geldiği için oda vefat etmiştir sonucu ortaya çıkar.

Hz. İsa’nın vefat ettiğini söyleyen çağdaş düşünürlerin Kur’ân’dan delil olarak öne sürdükleri diğer âyetler ise kısa bir şekilde özetlenebilir. Biz peygamberleri, yeme içme ihtiyacı olmayan birer bedenden ibaret kılmadık. Hem onlar ölümsüz de değillerdir⁴⁶⁶. Andolsun senden önce de peygamberler göndermiş, onlara da eş ve çocuklar vermiştik. Allah’ın izni olmadan hiçbir peygamber mucize getiremez. Süreli her şeyin bir kaydı vardır⁴⁶⁷. Muhammed yalnızca bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçti⁴⁶⁸. Meryem oğlu Mesîh sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir⁴⁶⁹. Bu âyetlerin Hz. Muhammed ve Hz. İsa için geçerli olduğu gibi diğer tüm peygamberler içinde geçerli olduğunu delil olarak getirmişlerdir. Çünkü bu âyetlerde Allah’ın özel çerçevede peygamber genel olarak ise beşer olarak gönderdiği elçilerin ortak özelliklerini bizlere haber vermiştir.

Hz. Muhammed bir insan olduğu gibi, ondan önce gönderilen peygamberler de yiyen, içen, evlenen, çoğalan ve ölen birer insan idiler. Hiçbiri ebedi yaşamamış, vakti gelince ruhlarını teslim etmişlerdir. Allah onlara mesajlarını ve yapacaklarını vahyetti, onlar da bu ilâhî tâlimatları olduğu gibi insanlara tebliğ ettiler. Tarih boyunca insanlara melek bir peygamberin geldiği hiç vâki olmuş bir durum değildir. Tüm peygamberler bu özelliklerde ortak oldukları için ne Hz. İsa ne de Hz. Muhammed ölmeyecek değillerdir.

Hz. İsa’nın öldüğünü savunanlar İslam’ın ikinci derece kaynağı olan hadislerden delillerini getirmektedirler. Söz konusu Hz. İsa’nın ölümü kaynak değeri taşıyan eserlerde, değil kütüb-i sitte de kütüb-i tis’a da bile rivâyetlerin olmadığını söylemektedirler. Yapılan hadis taramasında Hz. İsa’nın öldüğüne dair hiçbir hadis

⁴⁶⁴ Ali İmran, 144.

⁴⁶⁵ Maide, 75.

⁴⁶⁶ Enbiya, 8.

⁴⁶⁷ Ra’d, 38.

⁴⁶⁸ Ali İmran, 144..

⁴⁶⁹ Maide, 75.

olmadığını, şâyet bu durumun bilgisi vahiy yoluyla Hz. Muhammed'e ulaşmış olsaydı kendisi ümmetine bunu tebliğ ederdi şeklinde delil getiriyorlar. Bu duruma dikkat çeken Kadı Abdulcebbar Hz. Muhammed'in Hz. İsa'nın öldürüldüğüne dair bir sözünün rivâyet edilmediğini, Allah'tan aldığı vahiy doğrultusunda bilgiler neyse onları tebliğ etmekle yükümlü olduğunu dile getirir. Kadı Abdulcebbar'a göre Hz. İsa öldürülmüş olsaydı Hz. Muhammed bu bilgiyi herkese açık bir şekilde söylerdi⁴⁷⁰.

Hz. İsa'nın sonunun ne olduğu konusunda İslam alimlerinin klasik eserlerinde yer alan rivâyet ve görüşlerin aksine, onun çarmıha gerildiği ancak çarmıhta ölmediğidir. Yani çarmıha gerilme olayının gerçek olduğunu savunan çağdaş alimlerin görüşüdür. Söz konusu alimler, "âyette Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediğini ifade eden açıklamayı, çarmıha gerilmedi değil çarmıhta ölmedi" şeklinde açıklamaya kavuştururlar. Meydana gelen çarmıha germe hadisesi var ama çarmıhta ruhunu teslim etme durumu meydana gelmemiştir. Hz. İsa çarmıha gerildikten birkaç saat sonra bayılmış, askerler onun öldüğü kanaatine varmıştır. Yusuf ve Nikodim adlarındaki Hz. İsa'nın takipçileri, İsa'nın öldüğünü Vali Pilatus'a haber vermiş ve onu gömmek için Validen izin istemişlerdir. Vali de bu durum için onlara izin vermiştir⁴⁷¹. İsa'yı çarmıhtan indiren askerler onu Yusuf ve Nikodim'e teslim ettikten sonra ikisi onu yakın yerde bulunan kaya mezarlığına koymuşlardır. Daha sonra Hz. İsa ikisi tarafından tedavi edilmiş ve pazar günü kaya mezarlıktan çıkmıştır. Havarilerine görünmüştür.

3.4. HZ. İSA'NIN NÜZULÜ

Kur'ân-ı Kerîm'in açık ve kesin ifadesine göre Hz. İsa bir peygamberdir⁴⁷², düşmanları tarafından çarmıha gerilerek öldürülmemiştir⁴⁷³. Allah peygamberini onlardan korumuş, aralarından çıkarıp himayesine almış, nezdine yükseltmiştir⁴⁷⁴. Kur'ân'a göre Hz. İsa'yı çarmıha gererek öldüremedikleri kesin olmakla beraber akıbetinin ne olduğu konusunda aynı şekilde kesinlik yoktur. Rivâyet metotlu yazılan tefsirlerden, Taberi ve İbn Kesir gibi eserlerde birden fazla rivâyetlere yer verilen ve

⁴⁷⁰ Kâdî Abdulcebbar, *Tespîtu delâilî'n-nübüvve* (Kahire: Dâru'l-Mustafa, 2006).

⁴⁷¹ Mat.27:57-58; Mar.15:42-47; Luk.23:50-54; Yu.19:38-40.

⁴⁷² Nisa, 171.

⁴⁷³ Nisa, 157.

⁴⁷⁴ Ali İmran, 55.

Müslümanlar arasında yaygın olan inanca göre Hz. İsa, basıldıkları evin tavanında açılan baca gibi bir delikten göğe çıkarılmış, maddî olmayan bir semada yeniden geleceği günü beklemektedir. O gün gelince yeryüzüne inecek, deccalı öldürecek, bütün dinlerin özü olan İslâm'a hizmet edecek, yeryüzünü ahlâkî yönden ıslah eyleyecektir⁴⁷⁵.

Hz. İsa'nın tekrar dirilmesi konusu Kur'an'da geçen bir konu değildir. İzlerine veya zimnen bile olsa işaretlerine rastlanmaz. Hadislerde ise bu konuya dair rivâyetler tevâtür derecesine ulaşmış olduğu görülür. İbn Abbâs'ın rivâyet ettiği hadise göre Hz. İsa'nın üç ya da yedi saatliğine ölmüş, sonra defnedilmiş, daha sonra tekrar dirilmiş ve göğe yükseltilmiştir⁴⁷⁶. Ancak bu bilgileri nakleden rivâyetlerin İncil bölümlerine dayanan İsrailiyyat türü haberler olduğu ortadadır. Üstelik başka kaynaklarda İbn Abbâs'ın onun ölmediğini söylediği de geçmektedir. Fakat İbn-i Abbâs'ın rivâyet ettiği yani metinde geçen bilgilerle Hz. İsa'nın üç ya da yedi saat ölü kalıp sonradan dirildiği ve daha sonra eceliyle ölüp sadece ruhunun göğe yükseltildiği vb. görüşleri destekleyen merfu⁴⁷⁷ bir hadis yoktur. Tüm bu görüşler, hadis kitaplarında mevkuf⁴⁷⁸ ya da maktu⁴⁷⁹ hadis olarak rivâyet edilmektedir. Merfu' olmadığı için de itikadi konular açısından delil olarak kabul eden alim neredeyse hiç yoktur⁴⁸⁰.

Hz. İsa'nın öldükten sonra dirildiği konusu yukarıda elen alınan bilgiler hasebiyle İslam kaynaklarında geçmemektedir. Bu görüş kabul edilse veya bu görüşe delil olarak kaynak veya rivâyetler bulunsa Hristiyan inancıyla paralellik arzetme durumu söz konusu olur. Hz. İsa'nın ölümünden sonra dirilişi gerçekleşmiş olsaydı Allah veya Hz. Muhammed bu durumu Müslümanlara bildirirdi.

⁴⁷⁵ Buhari, *Buhari*, Enbiya, 48; Müslim, *Müslim*, Fiten, 110; İbn Mace, *İbn Mace*, Fiten, 33; Tirmizi, *Tirmizi*, Fiten, 59, 62.

⁴⁷⁶ İbni Kesir, *İbni Kesir*, s. 367-368.

⁴⁷⁷ Merfu hadis: Sened zincirinde kopukluk bulunmayan ve Hz. Peygamber'e ulaşan hadislere merfu hadis denir. İbn Kesîr, *İhtisâru ulûmi'l-hadîs* (Riyad: Dâru'l-Meymân li'n-Neşri ve't-Tevzî, 1431), s. 129-130.

⁴⁷⁸ Mevkuf hadis: Sened zinciri, sahabede sona eren ve Hz. Peygamber'e ulaşmayan söz, fiil ve takrirlere verilen addır. İbn Kesîr, *İhtisâru ulûmi'l-hadîs*, s. 129-130.

⁴⁷⁹ Maktu hadis: Sened zinciri, tabiin ya da tebe-i tabiinde kalan, onlardan öteye geçerek Hz. Peygamber'e ulaşmayan hadisler için kullanılan terimdir. İbn Kesîr, *İhtisâru ulûmi'l-hadîs*, s. 131.

⁴⁸⁰ Kılıçarslan, "Hz. İsa'nın Ölümü ve Ref'inin Naslar Bağlamında Tetkiki", s. 207.

İsa'nın nüzulüne dair Kur'an'da açık bir şekilde ayet olmamasına rağmen İncillerde İsa'nın nüzulü konusu daha açık şekilde ifade edilmektedir. İncillere göre, İsa Mesih havarilerin gözleri önünde göğe yükselmiş ve Baba'nın sağ tarafına oturmuştur. Hristiyan inancına göre, dünyanın sonuna doğru İsa Mesih ikinci kez yeryüzüne gelecektir. İncillerde, bu dönüşün çeşitli işaretlerle gerçekleşeceği belirtilmiştir. İsa'nın gelişinden önce milletler arasında çatışmalar, kıtlık ve depremler yaşanacak, büyük sıkıntılar ortaya çıkacak ve birçok kişi kendisini Mesih olarak ilan edecektir. Daha sonra, güneş kararacak, ay ışık vermez hale gelecek, yıldızlar düşecektir. Tüm bu olayların ardından İsa Mesih yeniden gelecektir⁴⁸¹. Yine İncillere göre, İsa Mesih melekleriyle birlikte yeryüzüne döndüğünde görkemli tahtına oturacak, Deccal'in hükümrancılığını sona erdirecek, iyileri ödüllendirecek ve kötülere hak ettikleri cezayı verecektir⁴⁸². İlk Hristiyanlar, Mesih'in bu ikinci gelişinin çok yakında gerçekleşeceğine inanmış ve heyecanla beklemişlerdir⁴⁸³. Ancak bu dönüşün zamanını yalnızca Tanrı bilmektedir⁴⁸⁴, çünkü yargı yetkisini İsa Mesih'e vermiştir⁴⁸⁵.

Her şeyden önce İslam'ın kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim, Yahudi ve Hristiyanların "Mesih İnancı" hakkındaki görüşlerine hiç iltifat etmemiştir. Kur'an, müslümanlardan ne diğer dini anlayışlarda yer alan şu veya bu şahsiyeti (varlığı) ne Yahudilerin milli Mesih'ini ne de Hristiyanların beklediği Mesih olan Hz. İsa'yı bir kurtarıcı olarak algılamalarını istemektedir⁴⁸⁶.

Hiz. İsa'nın ahir zamanda tekrar yeryüzüne ineceği, adaleti sağlayan bir hakem olarak kırk sene ömür yaşayacağı ve daha sonra vefat edip cenaze namazı Müslümanlar tarafından kıldırılıp defin edileceği tezini savunanlar ile bu tezin tam tersi olan ve sayılan olayların hiçbirini meydana gelmemekle beraber onun çoktan vefat ettiği ve tekrar nüzulünün söz konusu olmayacağı tezini savunanlar Kur'an'dan delillerini üç âyetten getirmektedirler. Her iki grup da kendi tezlerini savunmak için

⁴⁸¹ Mat.24:4-44; Mar.13:24-31; Luk.17:23-24; 21:25-31.

⁴⁸² Mat.25/31-46.

⁴⁸³ Va.22:20.

⁴⁸⁴ Mar.13.32; Res.1:7.

⁴⁸⁵ Yu.5:22.

⁴⁸⁶ Sami Baybal, *İbrahimî Dinlerde Mesihin Dönüşü* (Konya: Yediveren, 2002), s. 100.

delillerini aynı âyetler ile savunmaktadırlar. Bu âyetler ise Ali İmran 46, Nisa 159 ve Zuhruf 61. âyetleridir.

3.4.1. Hz. İsa'nın Nüzulünü Reddeden Görüşler

Hz. İsa'nın vefat ettiğini savunanlar onun diğer insanlar gibi bir beşer olduğunu ve sünnetullahın gereği olarak her beşerin mutlaka öleceğini kaydetmişlerdir⁴⁸⁷. Ölümü gerçekleştiği için de tekrar yeryüzüne dönmesinin gerçekleşmeyeceği ve böyle bir duruma gerek olmadığını eklemişlerdir. Şâyet Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne döneceği varsayılsa, son Peygamber Hz. Muhammed'in⁴⁸⁸ peygamberliğine halel geleceğini ve bunun Kur'an'ın ayetlerinden hareketle mümkün olmayacağını söylemişlerdir. Hz. İsa'nın nüzulünün söz konusu olmayacağı görüşünü savunanlar argümanlarını birkaç madde ile sıralamaktadırlar.

Bu konudaki ilk delil Nisa 159. âyet olmuştur. Âyette şu ifade geçmektedir:

وَأَنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا

“Ehl-i kitap'tan her biri ölümünden önce ona mutlaka iman edecektir; o da kıyamet gününde onlara şahit olacaktır.”⁴⁸⁹

Hz. İsa'nın öldüğünü ve tekrar nüzulünün mümkün olmayacağını savunan araştırmacılara göre âyette geçen *mevtihi* kelimesinde bulunan *hu* zamiri Hz. İsa'ya değil ehli kitaptan her birine rücu' etmektedir. Bu durumda âyetin anlamı yukarıdaki meal yerine “ehli kitaptan her bir fert, kendi ölümünden önce muhakkak ona (Hz. İsa) iman edecektir” şeklinde olmaktadır. Ehli kitap denmesi hem Yahudileri hem de Hristiyanları kapsamaktadır. Yani Ehli Kitap'tan her bir şahıs (Yahudi-Hristiyan fark etmeksizin) ölüm döşegindeyken Hz. İsa ile ilgili inkâr ettikleri ve çarpıttıkları gerçeğin farkına varacaklardır. Bu anlama göre şu yorumlar âyetten çıkarılmaktadır:

“Hz. İsa'nın Allah'ın peygamberi olduğunu inkâr eden, ona karşı tuzak kuran Yahudiler onun Allah'ın peygamberi olduğunun farkına varacaklar. İnançlarında

⁴⁸⁷ Âl-i İmrân, 185; Enbiya, 35; Ankebut, 57.

⁴⁸⁸ Ahzab, 40.

⁴⁸⁹ Nisa, 159.

haddini aşarak Allah'ın kulu ve elçisi olan Hz. İsa'yı Allah ile aynı niteliklere sahip ilahi bir varlık, teslisin ikinci şahsı ve de Tanrı'nın oğlu kabul eden Hristiyanlar da Hz. İsa'nın bir beşer ve diğer elçiler gibi bir elçi olduğu gerçeğinin farkında olacaklardır.”⁴⁹⁰

Ancak bu iman ölüm döşeğinde olacağı için o esnada bu imanı gerçekleştirecek kişilere bir faydası olmayacaktır. Bunun delilleri yine Nisa 18.⁴⁹¹ ve Yunus 90-92.⁴⁹² âyetlerinde ifade edilmektedir. Zaten bundan dolayı ilgili âyetin devamında “İsa onların aleyhinde şahitlik yapacaktır” ifadesinin yer aldığını bu görüşteki çağdaş düşünürler dile getirmektedirler. Şâyet imanları kendilerine fayda verseydi âyette geçtiği üzere Hz. İsa onların aleyhlerine değil lehlerine şahitlik yapardı.

Kur'an Yolu Tefsir yazarları ise rivâyetleri incelemiş ve Hz. İsa'nın tekrar geleceğine itiraz olacak durumları kaydetmişlerdir. İlgili âyetin tefsir bölümünde âyet iki şekilde anlaşılabileceği kaydedilmiştir. İlki, “Hz. İsa'nın ölümünden önce” bu anlayış ve yorum, “onun ölmediği, semada ineceği günü beklediği” inancına delil olmuştur. Ancak Hz. İsa ahir zamanda yeryüzüne indiğinde yaşamakta olan kitap ehli, gelmiş geçmiş bütün Yahudiler ve Hristiyanlar olmadığı, sadece indiği vakitteki Ehli Kitabın olacağı için bu anlayış, âyetin açık manasına ters düşmektedir. İkincisi ise “Her bir Ehl-i kitap mensubu kendi ölümünden önce...” Bu anlayışa göre Allah, kulu ve elçisi İsa'ya bir lutuf ve teselli olarak her bir Yahudi ve Hristiyanı, son nefeslerini verirken gerçeği gösterecek, Yahudiler onun peygamber olduğuna, Hristiyanlar da Allah'ın oğlu değil, peygamberi ve elçisi olarak gönderildiğine inanacaklardır; âhir nefeste gerçekleşecek olan bu yeis hali imanı, hayattan ümit kesildikten sonraki inanma anlamında olduğu için onlara bir fayda sağlamayacaktır. İş işten geçtikten sonra inanma fayda vermediği gibi bunu hesap sırasında berâet delili olarak ileri

⁴⁹⁰ Aydın, *Hız. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 124.

⁴⁹¹ Yoksa kötülükleri yapıp yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çatığında "Ben şimdi tövbe ettim" diyenlerle kâfir olarak ölenler için kabul edilecek tövbe yoktur. Onlar için acı bir azap hazırlamışızdır. Nisa, 18.

⁴⁹² Derken İsrâiloğulları'nı denizin öteki yakasına geçirdik. Firavun ve ordusu da haksız yere onlara saldırmak üzere peşlerine düşmüştü. Sonunda Firavun boğulmak üzereyken şöyle dedi: "Elhak inandım ki, İsrâiloğulları'nın iman ettiğinden başka tanrı yokmuş! Ben de artık kendini O'na teslim edenlerden biriyim." Şimdi mi? Halbuki daha önce hep baş kaldırmış ve bozguncular arasında yer almıştın. İşte bugün senin cesedini kurtaracağız ki, senden sonra gelenler için bir ibret olsun! İnsanların pek çoğu gösterdiğimiz delillerin bilincinde değildirler. Yunus, 90-92.

sürmenin de faydası olmayacaktır. Çünkü onların Hz. İsa'ya, Allah'ın bir peygamberi olarak –inanmanın işe yaradığı bir zamanda– iman etmediklerine o da şahitlik edecektir. Al-i İmrân'da "... Sana tâbi olanları kıyamet gününe kadar inkâr edenlerden üstün kılacağım" buyurulmuş; burada 155. âyette de Yahudiler kastedilerek "... pek azı müstesna artık iman etmezler" denilmiştir. Bu iki âyette "her bir Ehl-i kitap mensubunun ölmeden önce ona iman edecekleri" anlayışına ters düşmektedir⁴⁹³.

Nüzulün tekrar olmayacağını savunanların başka bir itirazı da şudur: Nisa 159. âyetinden yola çıkarak Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne ineceğini savunanların başka bir görüşü de âyetin meali "ölmeden önce kitap ehlinde her birinin ona inanması" olarak ele alınırsa âyetin devamında gelen Hz. İsa onların aleyhine değil lehine şahitlik yapması gerekirdi. Dolayısıyla Hz. İsa'nın kıyamet günü Yahudi ve Hristiyanlar aleyhine tanıklık edecek olması, onların Hz. İsa'nın gerçek kimliğine yönelik imanlarının kabul edilmeyecek bir dönemde yani ölüm kendilerine gelip çattığında vuku bulmasından dolayıdır.

Hz. İsa'nın tekrar nazil olmayacağını savunanların başka delilleri de Ali İmran 46 âyetidir:

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ

"O hem beşikte iken hem de yetişkin halinde insanlarla konuşacak ve sâlih kişilerden olacak."⁴⁹⁴

Âyette geçen "İnsanlarla hem beşikte hem de yetişkinlikte konuşacağını" ifade eden bölümün Hz. İsa'nın nüzulüne dair bir delil barındırmadığını söylemişlerdir. Aslında bu âyeti iki taraf da yani hem nüzulünü iddia edenler hem de nüzulün mümkün olmadığını savunanlar delil olarak getirmişlerdir. Nazil olacağını savunanlar âyetten şu anlamı çıkarmışlardır: söz konusu âyette iki mucizenin olacağı, biri Hz. İsa'nın beşikte iken konuşması olup diğeri de insanın olgun olduğunda konuşması sıradan bir durum olup bunun mucizevi yanının olmadığıdır. Aslında olgunluk çağında

⁴⁹³ Kolektif, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir (5 Cilt Takım)* (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), c. 2, s. 179-180.

⁴⁹⁴ Ali İmran, 46.

konuşmasının mucize olacağı anlamı ise onun tekrar yeryüzüne ineceği anlamıdır. Nüzulüne karşı çıkan grup ise bu âyetle iki mucizenin olduğu konusunda hem fikir olup ilk mucizenin beşikte konuşması olup ikinci mucize ise Hz. İsa'nın olgunluk döneminde konuşmasından maksat Allah'ın vahyi bağlamında döneminin insanlarına vahiyle konuşarak hakikate tanıklık etmesidir⁴⁹⁵.

Yukarıdaki âyetten delil çıkartıp Hz. İsa'nın olgunluk çağında konuşmasının mucizevi yanı Peygamber olarak tebliğde bulunacağı ve Allah'tan aldığı öğretileri insanlara anlatması olduğunu savunanlar bu âyetle Hz. İsa'nın tekrar nüzulüne dair herhangi bir delilin olmadığı anlamını çıkartmışlardır.

Hız. İsa'nın nüzulüne karşı çıkanların başka bir delili de Zuhurf 61'de geçen *hu* zamirinin kime irca ettiğı konusudur. Âyetin metni şöyle:

وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلْسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُون

“Bilin ki, o kıyamete ait bir bilgidir. Sakın ondan şüphe etmeyin ve bana tâbi olun.”⁴⁹⁶

Alimler *Ve innehu* kelimesinde yer alan *hu* zamirinin kime işaret ettiğı konusunda ihtilafa girmişlerdir. Hız. İsa'nın ahir zamanda tekrar nüzulünün olmayacağını savunanların bu âyet hakkında ifade ettikleri görüş, zamirin Hız. İsa'ya ifade ettiğini ama nüzulünün olacağı anlamı değil de bakire Meryem'den dünyaya gelmesi, çeşitli hastalıkları iyileştirmesi ve ölüleri diriltmesi gibi mucizelerin kendisini kıyamet alameti yaptığını ileri sürmektedir⁴⁹⁷.

İkinci bir görüş *hu* zamiri Hız. İsa veya peygamberler olmayıp, surenin başından beri zaman zaman kendisine gönderme yapılan kitaba, Kur'an'a işaret ederek Kur'an'ı Kerim'in gönderilmesinin kıyametin kopma vakti hakkında son bilgi olduğunu göstermektedir. Bu görüşü savunanlara göre, eğer sözü edilen *hu* zamiri Hız. İsa'ya gitseydi o zaman kendisine uyulması istenen kişi de o olmalıydı. Bu durumda âyetin

⁴⁹⁵ Aydın, *Hız. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 126.

⁴⁹⁶ Zuhurf, 61.

⁴⁹⁷ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2005), s. 123-124; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, c. 2, s. 53, 408.

metninin “bana uyun” şeklinde değil, “ona uyun” şeklinde bir ifadeyle olması gerekirdi. Oysa âyetle kendisine uyulması istenilen kişi, Allah’ın vahyini yani Kur’ân’ı insanlara ulaştıran Hz. Muhammed’dir ve onun rehberliğini yaptığı yolun adı da Sırat-ı Müstakim’dir. Buna göre Allah Zuhruf 61’de Hz. Peygamber’e uymanın doğru yol olacağını ifade etmektedir. Bu görüşe göre âyetle Hz. İsa’nın kıyametten evvel tekrar dünyaya geleceği değil, gelmiş olan ve peygamberliği kıyamete kadar sürecek olan Hz. Peygamber’in getirdiği öğretiyi yani Kur’ân’ı Kerim’i takip etmenin altı çizilmektedir⁴⁹⁸.

M. Şeltut âyetle ilgili “Hz. İsa’nın Allah tarafından babasız yaratılması kıyametin gerçekleşeceğine dair bir delildir” demek ve bunu maddeler halinde şu açıklamalarla dile getirmiştir:

1. Zuhruf 61. âyet kıyameti inkâr eden Mekke toplumuna nazil olmuştur. Kur’ân’ın üslubu böyle bir toplumun şüphesini kalplerinden çıkarıp atmak için âyetlerde şahit oldukları veya inandıkları şeylerle o topluma örnek vermektedir. Bu sebeple kıyametin gerçekleşeceğini ispatlamak için Hz. İsa’nın tekrar yeryüzüne gelmesi gibi şüpheli veya reddedilen bir şeyle ispatlamak doğru bir yöntem olmaz.

2. Hz. İsa’nın tekrar yeryüzüne gelmesine dayanarak ba’si⁴⁹⁹ ispatlamaya çalışmak yanlış bir yol olur. İnkâr eden kişi senin alamet diye gösterdiğin şeye inanmıyor bu sebeple kendisine onun inandığı bir şeyle delil göstermek gerekir.

3. Arap lügatının üslubunu anlamak için kabul edilen esaslardan biri: Bir hüküm bir şahsa atfedildiği ve tev’il kabul ettiği zaman direkt olarak zat kastedilmez ama o zatın en bariz ve kuvvetli sıfatı dikkate alınır. İşte bu âyetle de Hz. İsa’nın en bariz vasfı olan babasız dünyaya gelmesi söz konusudur. Neticede Hz. İsa’nın babasız yaratılması başlangıçta vardır ve sonradan meydana gelmiş değildir⁵⁰⁰.

⁴⁹⁸ Okuyan, *Kur’an’da Vucûh ve Nezâir*, s. 564; İbrahim Sarmış, *Hz. İsa ve Mesih İnancı* (İstanbul: Ekin Yayınları, 2007), s. 138-139.

⁴⁹⁹ Kıyamet gününde Allah’ın ahiret hayatını başlatmak üzere ölüleri yeniden canlandırması, onları kabirlerinden çıkararak hayata göndermesidir. Yusuf Şevki Yavuz, “Ba’s”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, t.y.).

⁵⁰⁰ Mahmud Şeltut, *El-Fetava* (Kahire: Daru’s-Şuruk, 2009), s. 75-77.

Mevdudi, Zuhurf 61. âyeti hakkında şu yorumu tercih etmektedir: Hz. İsa'nın babasız doğması ve çeşitli mucizeleri göstermesi kıyametin alametlerindendir. İşte bu âyetle bir çocuğun babasız dünyaya gelmesi, bir kulun çamurdan kuş şekli yapıp ona ruh üflemesi, ölüleri diriltmesi mümkün iken, Allah'ın kıyamet günü tüm ölümlerden sonra insanları tekrar yeniden diriltmesi mümkündür⁵⁰¹.

Ahmed Şelebi, Zuhurf 61. âyet için çeşitli izahlar yapmıştır. Ona göre “Hz. İsa kıyametin bir işaretidir. Ancak bu Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne ineceği anlamında değildir. Bilakis âyetin manası Hz. İsa'nın ahir zamanda bulunuşu kıyametin yakınlığına delalet etmektedir. Hz. İsa kıyamet alametlerinden biridir. Ayrıca âyetin manası onun babasız olarak yaratılması veya ölüleri diriltmesi ba'sin gerçek olduğuna delalettir” demektedir⁵⁰².

Mehmet Vehbi Efendi aynı âyeti aynı doğrultuda yorumlamış ve özetle şu açıklamalarda bulunmuştur. Hz. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmesi ve birtakım mucizelere kaynaklık etmesi kıyametin var olduğuna işarettir. Çünkü Hz. İsa'nın eliyle ölülerin dirilmesi kıyamette ölülerin dirileceğine işaret eder⁵⁰³.

İbni Aşur ilgili âyet için “buradaki *hu* zamiri Kur'ân'a rücu' etmektedir. Bu zamiri Hz. İsa'ya raci kılarak âyetten onun tekrar yeryüzüne gelmesini çıkarmak âyeti zorlamak olur, bunun bir delili de yoktur” demektedir. İbni Aşur'a göre bütün tefsircilerin görüşleri delile dayanmayan, anlamdan uzak ihtimallerdir⁵⁰⁴.

İzzet Derveze aynı âyette geçen *hu* zamirinin Kur'ân'a döndüğünü açıklar. Ona göre bu âyet Kur'ân'ın, dinleyenlere kıyametin vaktini (saatini) öğrettiğini ya da kıyameti hatırlattığını ispat etmektedir. Aynı zamanda kıyametin gerçeğini, meydana gelmesinin hakikatini ve ondan kaçış yeri olmadığını açıklamaktadır⁵⁰⁵.

⁵⁰¹ Ebu'l-A'la el-Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020), c. 5, s. 269.

⁵⁰² Ahmed Şelebi, *Mukarenetü'l-edyan: (el-Yehudiyye, el-Mesihyye)* (Kahire: Mektebetü'n-Nahdati'l-Mısıriyye, 1997), c. 2, s. 52.

⁵⁰³ Mehmet Vehbi Efendi, *Hulasatü'l-Beyan*, c. 13, s. 5227.

⁵⁰⁴ İbn Aşur, *İbn Aşur*, c. 25, s. 242-243.

⁵⁰⁵ M.İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014), c. 3, s. 383-384.

Muhammed Hamidullah ilgili âyetin başında yer alan *hu* zamirinin neyi veya kimin yerini tuttuğunu açıklama konusunda tefsircilerin güçlük çektiklerini, kendisinin *hu* zamirini Kur’ân-ı Kerim’e rücu’ edenlerin görüşünü tercih ettiğini ifade etmektedir⁵⁰⁶.

Zuhurf suresi 61. âyetin nasıl anlaşıldığına ilişkin çeşitli yorumları art arda sıralayan ve birtakım tahlillere yer veren Süleyman Ateş, sonunda tercihini şöyle ortaya koymuştur. “*Hu* zamirinin Kur’ân’a gitmesi âyetin devamı açısından daha doğrudur. Çünkü *hu* zamiri Hz. İsa’ya gitse o yani Hz. İsa kıyametin ilmi veya alametidir dendikten sonra *ve’t-tebiuni* bana uyun sözü âyetin başı ile ilgisiz kalır. Ama zamir Kur’ân’a gitse o yani Kur’ân, kıyamet saatinin ilmi veya alametidir dendikten sonra ondan kuşkulanmayın, bana uyun sözü âyetin başı ile ilgili anlam bütünlüğünü korur. Âyette Kur’ân’ın kıyameti haber verdiği, bunda kuşku bulunmadığı, binaaleyh Hz. Muhammed’in yoluna uyup ahireti kazanmak için çalışmak gerektiği anlaşılmaktadır. Gerçekte bu âyette Hz. İsa’nın gökten ineceğine dair bir delil ve anlam yoktur.”⁵⁰⁷

Diyanet İşleri Başkanlığının son zamanlarda hazırladığı eserlerden biri olan Kur’ân Yolu Tefsirinde Zuhurf 61. âyet ile ilgili şu bilgiler kaydedilmiştir. “*Kıyamete ait bilgi’nin ne olduğu konusunda “Kur’ân, âhir zaman peygamberi, Hz. İsa’nın tekrar dünyaya gelmesi” şeklinde farklı yorumlar yapılmıştır. Bazı müfessirler, bu âyetten birkaç âyet önce Hz. İsa’dan bahsedildiği için hu zamirinin Hz. İsa’ya işaret ettiğini söylemektedirler. Halbuki İsa’dan bahseden âyetler bittikten sonra başka bir konuya, 40-44. âyetlerde zikredilen “son peygambere tabi olmanın gerekliliği” konusuna geçilmiştir. Ayrıca bu âyetler gelirken henüz Hz. İsa gelmiş olmadığına göre âyetin müşrikler için bir şey ifade etmesi, “kıyamet bilgisi veya alameti’nin, görüp anlayabilecekleri bir şey olmasına bağlıdır; bu da İsa değil, Kur’ân’dır, kendisinin son peygamber olduğunu söyleyen hâtemü’l-enbiyâdır. Müşriklere düşen görev,*

⁵⁰⁶ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1991), c. 1, s. 634.

⁵⁰⁷ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, c. 8, s. 260.

akıllarını başlarına devşirmeleri, şeytana değil, kıyametten önce gelen son peygambere kulak vermeleri ve böylece doğru yolu bulmalarıdır.”⁵⁰⁸

Yukarıdaki görüş ve delillere ilaveten âyetten geçen “hu” zamiri ister Hz. İsa’ya gitsin isterse Kur’ân’a gitsin fark oluşturmaz diyen üçüncü bir görüş vardır: ilgili zamirin Hz. İsa’ya döndürmek suretiyle âyetin Hz. İsa’nın kıyametin bir bilgisi olduğu şeklinde anlamın verilmesi, onun nüzulünün değil, ilk gelişinin kıyametin bir bilgisi olduğunu gösterir. Çünkü Hz. İsa son peygamberden bir önceki peygamberdir. Dolayısıyla son peygamberin ve getirdiği mesajın son vaktin yani kıyametin bilgisi olması gibi Hz. İsa ve mesajı da kıyametin bir bilgisidir. Dolayısıyla Hz. İsa’yı Tanrı’nın oğlu değil, sadece bir elçi olduğuna inanan Hristiyanlar, onun eskatolojik yani zamanın sonunun geldiğini, son saatin geldiğini bildiren bir peygamber olduğunu özellikle vurgulamaktadırlar. Hristiyanlara göre bu durum İsa Mesih başta olmak üzere Yahudilere ve dönemin insanlarına ‘kıyametin artık gittikçe yaklaştığını’ bildirerek onları yaptıkları günahlarından tövbe ederek Tanrı’nın iradesine teslim olmak suretiyle hesap gününe hazırlamaya çalışan bir ahir zaman peygamberidir⁵⁰⁹.

Yukarıda kaydedilen görüşlere göre Zuhur 61’de geçen hu zamirinin Hz. İsa’ya raci olmadığı, irca edilse bile ahir zamanda tekrar geleceğine dair herhangi bir delilin olmayacağıdır. Çünkü hu zamiri ona dönse bile ahir zamanda tekrar nazil olacağı anlamı değil onun babasız olarak dünyaya gelmesi, beşikte konuşması ve peygamber öğretilerini tebliğ etmekle kendisi bir kıyamet alameti olmasıdır.

3.4.2. Hz. İsa’nın Nüzulünü Kabul Eden Görüşler

Kur’ân, yaşadığımız dünyanın bir gün mutlaka son bulacağını âyetlerde “Yevmü’-d-din”⁵¹⁰, “el-Yevmü’l-âhir”⁵¹¹, “el-Kıyame”⁵¹², “es-Sâa”⁵¹³, “el-Kâriah”⁵¹⁴,

⁵⁰⁸ Kolektif, *Kur’an Yolu Tefsiri*, c. 4, s. 782.

⁵⁰⁹ Ben F. Meyer, *The Aims of Jesus* (London: SCM Press, t.y.); E. P. Sanders, *The Historical Figure of Jesus*; Rudolf Bultmann, *Jesus And The Word*, 1. Bs (Moskova: Scribner, 1980); Mahmut Aydın, *Tarihsel İsa İmanın Mesih’inden Tarihî İsa’sına* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2022), s. 179-186.

⁵¹⁰ Fatiha, 4; Hicr, 35; Şuara, 82; Saffat, 20; Sad, 78; Zariyat, 12 vd.

⁵¹¹ Bakara, 8,62,126,177,228,232,264; Ali İmran, 114; Nisa, 38-39,59,136,162; Maide, 69 vd..

⁵¹² Bakara, 85,113,174,212; Ali İmran, 55,77,180,185,194; Nisa, 87,141,159 vd.

⁵¹³ En’am, 31,40; A’raf, 187; Yusuf, 107; Nahl, 77; Kehf, 21,36 vd.

⁵¹⁴ Hakka, 4; Karia, 1-3.

“en-Nebeü'l-azim”⁵¹⁵ ve “el-Vâkıah”⁵¹⁶ gibi kelimelerle açıklamıştır. Ancak kıyametin ne zaman gerçekleşeceği, dünyanın ne zaman son bulacağı haberi belirtilmemiş, bu bilginin sahibi sadece Allah'ın olduğu ifade edilmiştir. Bununla beraber hadis eserlerinde *kıyametin alametleri* adı altında çeşitli işaretler rivâyet edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de kıyamet alametlerinden olan Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne gelmesinde alimler hadislerden yola çıkarak buna dair âyetlerin var olup olmaması konusunda tartışmaya girmişlerdir. Bu konuda muhkem bir âyet olmamakla beraber nüzulün tekrar olacağına dair alimler tarafından konuya işaret eden bazı âyetler ileri sürülmüştür. Bu durumun aksini savunan alimler de nüzulünün tekrar olmayacağını savunmuş, âyetlerden Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne geleceğine dair bir görüşün ve yorumun çıkartılmayacağını ifade etmişlerdir. Hz. İsa'nın nüzulünün olacağına dair üç âyet-i kerime zikredilmiş ve bu âyetlerle ilgili yorumlar şu şekilde yapılmıştır:

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ

"O hem beşikte iken hem de yetişkin halinde insanlarla konuşacak ve sâlih kişilerden olacak."⁵¹⁷

Yukarıda âyetin mealinden anlaşılabacağı üzere Hz. İsa'nın beşikteyken konuşacak olması harikulade/mucizevi bir olay olmakla beraber, olgunluk/yetişkinlik çağında konuşacak olması gâyet doğal ve insan fitratına özgün bir durumdur. Hz. İsa'nın olgunluk halinde insanlarla konuşmasının mucize olması konusunda alimler tarafından farklı açıklamalar getirilmiştir.

İmam Beğavi, tefsirinde *kehl* kavramı için birkaç mana söylemiştir. Birincisi “Hz. İsa'nın semaya yükselmeden önceki konuşmasıdır.” Devamında başka bir rivâyet zikreder ve der ki “göğe çıktıktan sonra” anlamı çıkmaktadır. Daha sonra bu kavram için yazdığı diğer bir görüş de “kendisine peygamberliğin verilmesi ve bu peygamberlik göreviyle yaptığı tebliğ konuşmaları kastedilmekte” ve en son olarak da

⁵¹⁵ Nebe', 2.

⁵¹⁶ Vakıa, 1; Hakka, 15.

⁵¹⁷ Âl-i İmrân, 46.

“güzel sözle konuşmasıdır, halim bir şekilde söz söylemesidir” gibi farklı manaları eserinden kaydetmiştir.⁵¹⁸

Beydavi, tefsirinde *kehlen* kelimesi için açıkladığı mana “kıyametten önce Hz. İsa’nın nazil olmasından sonraki konuşması” olduğunu kaydetmiştir⁵¹⁹.

Fahreddin er-Razi ise âyetin ilgili tefsir kısmında “Hz. İsa’nın farklı dönemlerden geçmesi ve bu dönemlerde farklı haller sergilemesi onun Tanrı olarak düşünülmemesi ve bunun yanlış bir inanç olduğunun açık bir belgesidir” şeklinde yorumlamıştır. Razi bu yolla Hristiyanların yanlış inançlarına bir nevi reddiyede bulunmaktadır⁵²⁰.

İbn Atiyye *kehl* kelimesi için tefsirinde “ahir zamanda Hz. İsa’nın tekrar yeryüzüne gelip deccalı öldüreceğine dair haberdır” demiştir. Tefsirinde daha sonra “insanların çoğunun *kehl* kelimesi için ‘olgunluk yaşına ulaştığı’ anlamını söylemeleriyle beraber bu olgunluk yaşının kaç olduğu insanlar arasında ihtilaflıdır”⁵²¹ şeklinde görüş beyan etmiştir.

Zemahşeri ise bu kelime hakkında “Hz. İsa’nın hem beşikte yani bebek iken hem de olgunluk yaşında insanlara konuşacağı, tebliğ edeceği her iki durumda peygamber olarak söz söyleyeceği, tebliğde bulunacağını” söylemiştir⁵²². Buna göre âyetin mânası, “o her iki halde de insanlarla peygamber kelâmı ile konuşurdu; çocukluk çağıyla, akli başına gelip rüşt çağına erdiği ve peygamberlerin nübüvvet görevini üstlendiği yetişkinlik çağı arasında konuşması bakımından bir fark yoktu.”

Müfessirler yukarıda yer alan görüşler ve diğer tefsir kitaplarında ele alınan görüşlerle beraber bu âyette geçen *kehl* kelimesi için Hz. İsa’nın olgunluk çağında konuşacağı konusunda görüş beyan etmiştir. Ancak Fahrettin Razi’nin de itiraz ettiği gibi olgunluk çağında konuşmanın herhangi mucizevi bir yönünün olmadığını ve buna cevap olarak da İsa’nın tanrı olarak görülmemesi gerektiği, İsa’nın tekrar nüzulünün

⁵¹⁸ el-Begavî, *Beğavi*, c. 2, s. 38.

⁵¹⁹ Beydavi, *Beydavi*, t.y., c. 2, s. 17.

⁵²⁰ er-Razi, *Er-Razî*, c. 8, s. 56-57.

⁵²¹ el-Endülüsi, *el-Endülüsi*, s. 302.

⁵²² ez-Zemahşerî, *Keşşaf*, s. 173.

yanlış bir inanç olduğunu söylemesidir. Ayrıca Hz. İsa'nın nüzulüne dair bu âyet delil getirilmesi konusunda tefsircilerin çoğu onun olgunluk çağında mucizevi olarak konuşmasının “kıyametten evvel tekrar yeryüzüne ineceği ve konuşacağı” anlamına geldiğini söylemişlerdir. Yani Müfessirler âyette geçen “Hz. İsa'nın olgunluk çağında konuşması” bölümünü tekrar yeryüzüne ineceği dönemde konuşacağı zaman olduğunu kastetmektedirler.

وَأَنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا

“Ehl-i kitap'tan her biri ölümünden önce ona mutlaka iman edecektir; o da kıyamet gününde onlara şahit olacaktır.”⁵²³

Tefsir alimleri bu âyet konusunda genel olarak iki anlam çıkartmışlardır. İlki Kitap ehlinin her biri ölmeden önce veya ölüm kendilerine geldiği vakitte Yahudiler tarafından Hz. İsa'nın peygamber olduğuna Hristiyanlar tarafından da onun ilah ve Tanrı'nın oğlu olmadığına iman edeceklerdir. Bu iman kendilerine fayda vermeyecek ahirette de Hz. İsa kitap ehlinin imanlarının aleyhine şahitlik edecektir. Yani Hz. İsa Yahudilerin onu peygamber olarak görmediklerine Hristiyanların da ona ilah ve ilah oğlu olarak inanmaları konusunda Ehli Kitabın aleyhlerinde şahitlik yapacaktır. İkinci cevap ise, Hz. İsa'nın ahir zamanda tekrar yeryüzüne indiğinde ona iman edeceklerini söylemişlerdir. Bu konuda müfessirlerin eserlerinde ele aldığı yorum ve görüşler aşağıda sıralanmıştır.

İmam Beğavi ilgili âyetin tefsirinde “Hiçbir kitap ehli yoktur ki ölümünden önce illa ki Hz. İsa'ya iman edecektir.” demiş ve bu görüşün alimlerden cumhurun görüşü olduğunu kaydetmiştir. Kitap ehlinin her birinin ölüm şekli farkedilmeksizin ölmeden önce Hz. İsa'ya iman edecektir. Daha sonra Beğavi şâyet mevtihi kelimesindeki zamir Hz. İsa'ya dönerse bu sefer anlam Hz. İsa'nın ölmeden önce anlamı çıkar ki bu da Hz. İsa'nın ahir zamanda tekrar yeryüzüne geldiğinde Kitap Ehli'nin ona iman edeceği kastedilmektedir. Özellikle “Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne döndükten sonra insanlar tek millet olup ona iman edeceklerini vurgulamıştır. Âyetin sonundaki “onlar üzerine şahitlik edecek” bölümünü ise ümmetine peygamber olarak

⁵²³ Nisâ, 159.

gönderildiği vakit kendilerine tebliğde bulunduğunu, kendisine kulluk etmeleri konusunda herhangi bir suçunun olmadığını vb konularda şahitlik yapacağını söylemiştir⁵²⁴.

Beydavi ise yukarıdaki iki görüşü kaydetmekle “beraber her bir Kitap Ehlinin ölmeden önce Hz. İsa’ya edecekleri imanın kendilerine herhangi bir fayda sağlamayacaktır. Hz. İsa’ya iman edecekleri konusunda ölüm Kitap Ehli için bir tehdit (vaid)” olduğu söylemiştir⁵²⁵.

İbni Atiyye ilgili âyetin tefsir bölümünde yukarıda zikredilen iki görüşü belirtmiştir. Ayrıca “*mevtihi* kelimesindeki zamirin Hz. Muhammed’e döneceğini yani Hz. Muhammed’in ölümünden önce her bir kitap ehlinin ona iman edeceği” görüşünde var olduğunu kaydetmiştir⁵²⁶. İmam Beğavi ise “*hi* zamirinin hem Hz. Muhammed’e hem de Allah’a döndürme imkanı ve görüşleri olsa da bu görüşlerin zayıf olduğu” bilgisini eserinde belirtmiştir⁵²⁷.

Razi tefsirinde ilgili âyetin açıklamaları olarak şu bilgileri kaydetmektedir. Razi, Yahudilerin çirkin ve kötü fiillerini aktardıktan sonra Hz. İsa’ya karşı Yahudilerin yaptıkları kötü eylemleri sıralar ve Yahudilerin Hz. İsa’ya iman etmeden ölmeyecekleri için Allah âyetinde “Ehli kitaptan her biri Hz. İsa’ya iman etmeden ölmeyecektir” buyurmuştur. Daha sonra şu itirazı ortaya koyup iki cevabının olduğunu kaydetmektedir. Âyetinde “Kitap Ehli’nden hiçbiri yoktur ki ölmeden önce Hz. İsa’ya iman etmesinler” buyurmuş ancak çoğu Yahudinin Hz. İsa’ya iman etmeyip öldüklerine şahitlik ediyoruz, bu nasıl olur? Razi’ni saydığı görüşlerin ilkinin şu rivâyetler açıklamıştır. Razi’nin eserinde ele aldığı rivâyete göre “Haccac kendisinin bir Yahudinin boynunu vurdurup ve bu esnada Hz. İsa’ya iman etmediğini gördüm. Âyetinde ise bunun tam tersi geçmektedir. Bu durum içimde bir sorun haline gelmiştir. Haccac bu durumu Şehr bin Havşab’a anlatır ve ortadaki çelişkinin nedenini sorar. Kendisine sorulan bu soruya Şehr bin Havşab şu cevabı verir: “Yahudi olanlara ölüm vaki olunca melekler yüzlerine ve arkalarına vurur ve onlara ‘Ey Allahın düşmanları!

⁵²⁴ el-Begavî, *Beğavi*, c. 2, s. 307-308.

⁵²⁵ Beydavi, *Beydavi*, t.y., c. 2, s. 108.

⁵²⁶ el-Endülüsi, *el-Endülüsi*, s. 498.

⁵²⁷ el-Begavî, *Beğavi*, c. 2, s. 108.

İsa size peygamber olarak geldi onu yalanladınız.’ Daha sonra Yahudiler biz İsa’ya iman ettik derler. Ardından melekler aynı şekilde Hristiyanlara “İsa size bir peygamber olarak geldi siz ise Onu Allah ve Allah’ın oğlu olduğunu iddia ettiniz.” Hristiyanlar da “İsa’nın Allah’ın kulu ve elçisi olduğuna inandık” derler. Böylece kitap ehli ona iman etmiş olur. Ancak bu imanları kendilerine bir fayda sağlamaz. Haccac bu rivâyeti kimden aldığını sorar, bin Havşab ise ‘Muhammed bin Ali bin Hanefiye’den’ cevabını verir. Razi devamında aynı rivâyeti İbni Abbasın da rivâyet ettiğini kaydeder⁵²⁸. Ayrıca Razi görüşlerinin devamında Zemahşeri’nin de bu konuda “kendilerine bu imanın fayda vereceği zamanda iman etselerdi, fayda vermeyeceği imandan daha iyi olurdu” görüş beya ettiğini yazmıştır⁵²⁹.

Razi’nin tefsirinde yazdığı ikinci görüşü ise *hu* zamiri Hz. İsa’ya döner ve Hz. İsa’nın tekrar yeryüzüne döneceği vakitte “her kitap ehlinin ona iman edeceğini” söyler. Hz. İsa’nın geleceği vakit ya peygamber olarak gelecektir, bu da mümkün değildir. Çünkü Hz. Muhammed’den sonra peygamber gelmeyecektir ya da İsa peygamber olarak değil bir beşer olarak gelecektir bu da onun için caiz değildir. Razi yazdıklarının devamında bu işgali şöyle açıklığa kavuşturur. “Benim yanımda bu işgal değildir. Çünkü peygamberlerin gönderileceği evre dilimi Hz. Muhammed’in gönderilmesiyle son bulmuştur. Peygamberlik evresi, zaman dilimi bitmiştir. Dolayısıyla Hz. İsa’nın Hz. Muhammed’den sonra gönderilmesi onun tebaası olacağı için sorun teşkil etmeyecektir⁵³⁰.

Zemahşeri yukarıda geçen zamirin döneceği her iki anlamı aynı şekilde tefsirinde ele almıştır. Yine Haccac olayını, İkrime ve İbni Abbas’tan rivâyetleri ele almış ve “zamirin Hz. Muhammed’e döneceği görüşü de vardır” bilgisini eklemiştir. Bunlarla beraber Keşşaf’ta şu faydalı bilgiyi kaydetmektedir: “Şu kastedilmiş de olabilir: Hz. İsa geldiğinde Allah Ehl-i Kitab’ı mezarlarında diriltecek ve bunlardan Hz. İsa’ya inanmayan hiçbir fert kalmayacak. Böylelikle Allah Hz. İsa’nın indiğini ve

⁵²⁸ er-Razi, *Er-Razî*, c. 11, s. 105-106.

⁵²⁹ er-Razi, *Er-Razî*, c. 11, s. 105-106.

⁵³⁰ er-Razi, *Er-Razî*, c. 11, s. 105-106.

iniş sebebini onlara bildirecek. Onlar da imanın kendilerine fayda vermeyeceği bir anda inanmış olacaklar⁵³¹.

Elmalılı M. Hamdi Yazır âyetle ilgili tefsirinde “tefsircilerin çoğunluğunun mevtihi kelimesinde bulunan zamirin Hz. İsa’ya değil her bir kitap ehli ferdine raci olacağını kaydeder. İbni Abbastan da şu rivâyeti söyler; “Yani Hz. İsa ölmeden önce demek değil kitap ehlinden her biri ölmezden önce” demektir.

Muhammed Hamdi Yazır âyetin devamında Hz. İsa’nın aleyhlerine şahitlik edeceği konusunda “madem iman edecekler neden lehlerine değil de aleyhlerine şahitlik konusu” için şunları söyler. İmanları Nisa 18. âyette geçtiği gibi ye’s/ümitsizlik vaktinde olacağı için kendilerine fayda sağlamayacaktır. Fakat âyetle *hine mevtihi* "ölüm zamanı" buyurulmayıp *kable mevtihi* “ölümden önce" buyurulduğuna nazaran bu cevap âyetin zahirine pek de uygun değildir. Şu halde âyetin mealı, ölümünden önce Yahudiler İsa’yı yalanlamaktan, Hristiyanlar tanrılık isnadından tevbe ederek her halde İsa’ya iman etmek zorundadırlar, yani iman ile borçludurlar. Ölüm gelmeden, tevbe kapısı kapanmadan, zorunlu hale düşmeden önce tevbe edip imana gelmelidirler. Yoksa o zaman imanında faydası olmayacak, Hz. İsa kıyamet gününde aleyhlerine şahit olacak, Yahudiler aleyhinde: "Ey Rabbim bunlar beni yalanladılar" diye; Hristiyanlar aleyhinde de: "Ey Rabbim, bunlar bana ilah ve Allah’ın oğlu" dediler, diye küfürlerine şahitlik edecektir⁵³².

Müfessirler Nisa 159. âyetin ilgili kısmının tefsirinde bahsi geçen görüşleri ileri sürmüşlerdir. *Mevtihi* kelimesindeki *hu* zamirini Hz. İsa’ya rücu edildiğinde İslam alimlerinin çoğunluğu bu âyeti Hz. İsa’nın ahir zamanda tekrar yeryüzüne ineceğine delil olarak getirmişlerdir.

Ancak bu âyete göre gidersek yani Hz. İsa’nın yeryüzüne nazil olacağı anlamını verildiğinde o zaman şöyle bir problem ortaya çıkacaktır. Hz. İsa’nın ikinci gelişindeki mevcut ehli kitabın ona inanacağını varsayalım. Bu durumda akla “Hz. İsa’nın ikinci gelişine kadar gelip geçmiş kitap ehlinin suçu neydi de onlar Hz. İsa’ya

⁵³¹ ez-Zemahşerî, *Keşşaf*, s. 270-271.

⁵³² Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. 3, s. 121.

inanmadan gelip göçtüler veya Hz. İsa'nın ikinci gelişi esnasındaki kitap ehli daha önce göçenlerden neden ayrıcalıklı olsun" sorusu gelecektir. Bu probleme rasyonel ve tatmin edici cevaplar istenilmektedir.

وَأَنَّهُ لَعَلَّمُ السَّاعَةَ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ

“Bilin ki, o kıyamete ait bir bilgidir. Sakın ondan şüphe etmeyin ve bana tâbi olun. Bu dosdoğru yoldur⁵³³.”

İmam Beğavi, ilgili âyetin tefsirinde *innehu* kelimesindeki *hu* zamirinin Hz. İsa'ya raci olduğunu kaydetmiştir. Yani Hz. İsa'nın nüzulü kıyamet alametlerinden olduğunu söylemiştir. Bunu belirttikten sonra Buhari'de geçen “Hz. İsa'nın adil bir hakem olarak inecek” rivâyetini getirmiştir. Bununla beraber Beğavi eserinde Hasani Basri'nin ve bir cemaatin *hu* zamirini Kur'ân'a rücu' ettiğini kaydetmiş “Kur'ân kıyametin bir işaretidir” anlamını çıkarmıştır⁵³⁴.

Zemahşeri âyetle ilgili tefsirinde “O yani Hz. İsa kıyamet saati için bir bilgidir. Kıyametin onunla bilineceği şartlardan birisidir. Şart âyette *bilgi* olarak geçmiş, isimlendirilmiş çünkü ilim şart sayesinde oluşmaktadır. İbni Abbas âyetteki *le'ilmün* kelimesi yerine *le'alemün* olarak okumuştur ki kavram alamet anlamındadır. Übey bin Ka'b ise aynı kelime yerine *le zikrün* şeklinde okumuş ki bu da öğüt-hatırlatma anlamında” olduğunu belirtmiştir. Zemahşeri daha sonra âyetin konusuyla ilgili hadis rivâyetini eserine eklemiştir. Ayrıca Zemahşeri, Beğavi'nin kendi eserinde kaydettiği gibi Hasan Basri'nin *innehu* kelimesindeki *hu* zamirini Kur'ân'a rücu ettiğini yazmış ve “çünkü kıyamet Kur'ân'la bilinmektedir. Neticede kıyamet açık bir şekilde orada (Kur'ân) bildirilmektedir”⁵³⁵ açıklamasında bulunmuştur.

Beydavi ilgili âyetin tefsirinde *hu* zamirini Hz. İsa'ya rücu' ettirmiş, Hz. İsa'nın nüzulü kıyamet alametlerinden olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Beydavi, Hz. İsa'nın nüzulüne dair hadis rivâyetlerini tefsirinde sıralamıştır⁵³⁶.

⁵³³ Zuhruf, 61.

⁵³⁴ el-Begavî, *Beğavi*, c. 7, s. 219-220.

⁵³⁵ ez-Zemahşerî, *Keşşaf*, s. 995.

⁵³⁶ Beydavi, *Beydavi*, t.y., c. 5, s. 94.

Fahredden er-Razi ise Zuhuruf 61. âyetle ilgili tefsirinde *hu* zamirini Hz. İsa olarak açıklamıştır. Hz. İsa'nın kıyametin bir şartı olduğunu kaydetmiştir. Beydavi eserinde daha sonra İbni Abbas'ın *le ilmün* kelimesi yerine *le'alemün* şeklinde okuduğunu yani alamet-işaret anlamını öne çıkarttığını eklemiş ve devamında Hz. İsa'nın kıyamet alameti olduğu hadis rivâyetlerini sıralamıştır⁵³⁷.

Elmalılı ise tefsirinde Hz. İsa'nın ortaya çıkışını, ölüleri diriltmesini ve ölülerin ayağa kalkmasını haber vermesi gibi mucizeleri itibariyle kıyametin meydana geleceğine dair bir delil olduğunu söylemiş ve hadislerde kaynaklarında geçen rivâyetlere göre “O’nun (İsa) kıyametin alametlerinden olduğunu” kaydetmiştir⁵³⁸.

Hz. İsa'nın ahir zamanda nüzulünün olacağı ve mehdi ile beraber Deccalı öldürüp yeryüzünde adaleti ve refahı sağlayacağını savunan İslam alimleri genel olarak bu tezi hadis rivâyetlerinden çıkarmaktadırlar. Hatta bu rivâyetlerin tevatür boyutuna ulaştığını ve bunun inkâr edilmesinin küfrü gerektirdiğini savunan alimlerin de olduğunu kaydetmişlerdir⁵³⁹.

Alimler yukarıda ele alınan üç âyet dışında Kur’ân’dan başka âyetleri de Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne ineceğine dair delil olarak getirmişlerdir. Bu âyetler:

وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا

“Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim gün esenlik benimle olacaktır.”⁵⁴⁰

Bu âyeti Hz. İsa'nın nüzulü için delil olarak getiren alimler âyette geçen b’as kelimesinin genel anlamda bilinen haşır olmayıp özel bir haşrın yani Hz. İsa'nın tekrar nüzulünden söz ettiğini iddia etmişlerdir. Çünkü bu âyette Hz. İsa'nın vefatı geçtiği için Hz. İsa'nın çarmıhta ölmediğini gösterdiği sonucunu çıkartmışlardır. Âyette geçen

⁵³⁷ er-Razi, *Er-Razî*, c. 27, s. 223.

⁵³⁸ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. 7, s. 57-58.

⁵³⁹ Zeki Sarıtoprak, *İslam İnancı Açısından Nüzul-i İsa Meselesi* (İzmir: Çağlayan Yayınları, 1997), s. 53.

⁵⁴⁰ Meryem, 33.

“diri olarak gönderileceğim” bölümünden kasıt ise tekrar yeryüzüne gönderilmesini ifade ettiğini iddia etmektedirler⁵⁴¹.

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ

“Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır. O, kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir.”⁵⁴²

Tüveyceri’ye göre İsa’nın ahir zamanda tekrar yeryüzüne geleceği Hz. Muhammed’den tevatür⁵⁴³ seviyesinde rivâyet edilmiştir. Yukarıdaki âyette Hz. Muhammed’in kendi heva ve hevesiyle konuşamayacağı sabit olduğundan Hz. İsa’nın nüzulü haktır, gerçekleşecektir sonucunu çıkartmıştır⁵⁴⁴.

حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

“Ki böylece savaş ağır yüklerini indirsın (sona ersin).”⁵⁴⁵

Bu âyeti Hz. İsa’nın nüzulüne delil olarak getiren yine Tüveyreci olmuştur. Tüveyreci eserinde Mücahid’in bu âyet için “savaş sonra erinceye kadar” ifadesi Hz. İsa’nın ininceye kadar anlamını taşıdığını kaydetmiştir.⁵⁴⁶ Daha sonra Tüveyreci eserinde Mücahid’ten bu rivâyeti İbni Kesir’inde kendi eserinde kaydettiğini yazmıştır⁵⁴⁷.

H. İsa’nın kıyametten önce nüzulü konusunda problem olacak bir diğer soru ise “Hz. İsa’nın yeryüzüne inmesiyle son peygamber olan Hz. Muhammed’in hatemü’n-nebiyyin olmasına hâlel getirmesidir.” Fahreddin er-Razi bu soruya “Bana göre böyle bir problem söz konusu değildir ve bunu bir sakınca olarak öne sürmek çok

⁵⁴¹ Georges Chehata Anawati, “Jesus”, *The Encyclopaedia of Islam* (Leiden, 1991), s. 84.

⁵⁴² Necm, 3-4.

⁵⁴³ Mütevâtir haber, “bütün tabakaları itibarıyla, yalan üzerinde anlaşmaları âdeten imkânsız sayıda kişiler tarafından rivayet edilen haber’dir.” H. Yunus Apaydın, “Mütevâtir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, t.y.), 32: c. 32, s. 208.

⁵⁴⁴ Hamud b. Abdullah et-Tüveyceri, “İkametü’l-burhan fi’r-reddi ala men enkere huruce’l-mehdi ve’d-Deccal ve Nüzule İsa fi Ahiri’z-zeman , Mecelletü’l- Buhusi’l-İslamiyye”, 1985, s. 104-105.

⁵⁴⁵ Muhammed, 4.

⁵⁴⁶ Hammûd b. Abdullah b. Hammud Et-Tüveyciri, *İthafü’l-Cemaa bima Cae fi’l-Fiten ve’l-Melahim ve Eşrati’s-Saa* (Riyad: Darü’s-Sumay’i, 1993), c. 2, s. 224-225.

⁵⁴⁷ İbni Kesir, *İbni Kesir*, c. 4, s. 173.

zayıf bir iddiadır. Çünkü nebilerin yeryüzüne gelmeleri, Hz. Peygamber'in (Muhammed) Resul olarak gönderilme anına kadar devam etmiştir. Hz. Peygamber'in Resul olarak gönderilmesiyle mevzu bahis olan bu süreç sona ermiştir. Ancak Hz. İsa'nın nüzulünden sonra Hz. Muhammed'e ve onun şeriatına tabi oluşu, onun Hz. Muhammed'den sonra nebi olduğunu göstermez" şeklinde cevap vermiştir⁵⁴⁸.

Yukarıda incelenen âyetler, bu âyetlerle ilgili müfessirlerin getirdiği rivâyetler ve rivâyetlerden çıkardıkları görüşler sıralanmıştır. Bu bilgilerin neticesinde Hz. İsa'nın ahir zamanda nüzulünün tekrar olacağı ve kendisinin bir kıyamet alameti olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Ancak bu görüşlere ve hadis rivâyetlerine makul reddiyeler gelmekle beraber bu reddiyeler bir önceki bölümde işlenmiştir.

3.5. KUR'AN'IN TEOLOJİK BİLGİ VERDİĞİ İDDİASIYLA HZ. İSA'NIN ÖLDÜĞÜNÜ SAVUNAN GÖRÜŞ

Hz. İsa'nın akıbeti konusunda son yıllarda ortaya çıkan başka bir iddia da Amerika'da yaşayan Lübnan asıllı Müslüman Alim Muhammed Eyub tarafından ileri sürülmüştür. Eserinde klasik ve çağdaş İslami kaynaklara göre Hz. İsa'nın akıbetinin ne olduğu konusunda detayları tartıştıktan sonra çalışmasının sonuç bölümünde Kur'ân'ı Kerim'in Yahudilerin Hz. İsa'yı ne öldürdükleri ne de çarmıha gerdiklerini ifade ederken aslında Kur'ân bize tarihsel bilgi değil teolojik bilgi verdiğini söylemekte ve Hz. İsa'nın çarmıhta canını teslim ettiğini savunmaktadır⁵⁴⁹.

Yahudiler bu istek ve niyetlerini teolojik açıdan gerçekleştiremediler. Muhammed Eyub'e göre âyetin Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından öldürülmesini reddetmesi aslında ebediyen kalacak ilahi sözü ortadan kaldırılmaya yönelik her türlü Yahudi hareketlerinin reddedilmesi demektir. Eyub'e göre "Kur'ân Hz. İsa'nın düşmanları tarafından çarmıhta veya başka türlü öldürülmediğini ifade ederken Hz. İsa'nın gerçek anlamda ölümünü değil ilahi mesajının ortadan kaldırılmadığını" ifade etmektedir⁵⁵⁰.

⁵⁴⁸ er-Razi, *Er-Razî*, c. 11, s. 104.

⁵⁴⁹ Muhammad Ayoub, "Towards an Islamic Christology. II: The Death of Jesus, Reality or Delusion: A Study of the Death of Jesus Tafsir Literature", *The Muslim World*, LXX (Şubat 1980): s. 117.

⁵⁵⁰ Ayoub, "Towards an Islamic Christology", s. 117.

Eyub'e göre Yahudilerin maksadı Hz. İsa'nın şahsı değil, onun mesajını ortadan kaldırmaktı. Hz. İsa'nın şahsından ziyade tebliği ve ifade ettiği mesajıydı. Çünkü ifade ettiği mesajlar Yahudilerin geleneklerine karşı çıkıyordu. Özellikle din bilginlerinin elde ettikleri çıkar ve makama karşı çıkıyordu.

Muhammed Eyub bu iddiaları ortaya koyarken yani Hz. İsa'nın çarmıhta ölebileceğini kabul ederken Hristiyanların çarmıha yüklediği anlamı kabul etmemektedir. Hristiyanların İsa Mesih'in kefareti için kendini feda etmesi görüşüne şiddetle karşı çıkmaktadır⁵⁵¹.

Muhammed Eyub'un bu görüşü oldukça zorlama görünmektedir. Zira Allah Hz. İsa'nın ne çarmıhta ne de başka yerde Yahudiler tarafından öldürülmediğini açıkça haber vermektedir⁵⁵². Hiçbir dayanak ve karinesi olmadan âyetlerden tarihsel değil de teolojik bilginin çıkarılması hiçbir şekilde kabul edilebilir tarafı yoktur.

Eyub'un ifade ettiği gibi "Hz. İsa'nın tarihsel olarak çarmıhta canını verdiğini ancak teolojik olarak onun mesajının yok edilmediğini ifade etmek Kur'an'ın gerçek tarihin bilgisini verdiği niteliğine uymamaktadır. Nitekim Kur'an'da Yahudilerin Hz. İsa'dan önce de kendilerine gelen peygamberleri öldürmeye teşebbüs ettiklerini hatta bazılarının da öldürdüklerini ifade ederken teolojik değil tarihsel bilgi vermektedir. Kur'an'ı Kerim her ne kadar bir peygamberler tarihi kitabı olarak ele alınmasa da peygamberler hakkında hayatlarından ve elçilik görevlerinden söz ederken yaşanmış tarihi olaylara yer vermektedir⁵⁵³.

3.6. HZ. İSA'NIN AKİBETİYLE İLGİLİ KUR'AN DIŞI ARAŞTIRMALAR

Hiz. İsa'nın akıbetiyle ilgili Hristiyan kaynakları ve İslam alanında yapılmış çalışmalar dışında bu iki dinin kaynaklarından esinlenerek hem tarihsel kaynaklarla hem de arkeolojik eserlerin bulunması sonucu var olan görüşler çoğaltılmıştır. Özellikle "Tarihsel İsa" başlığı altında tüm dinlerin kutsal kitap ve kaynaklarından

⁵⁵¹ Ayoub, "Towards an Islamic Christology", s. 94.

⁵⁵² Nisa, 157.

⁵⁵³ Aydın, *Hiz. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 133-134..

bağımsız kalarak İsa'nın çarmıha gerilmesi ve ölümünün nasıl olduğu konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu bilimsel ve tarihsel çalışmalar Hz. İsa hakkında bilinen bilgileri alt-üst edici bir şok yaratmıştır.

Bu araştırmaların sonucunda dikkat çeken iki madde yazılmaya değerdir:

1-Hz. İsa'nın çarmıhta ölmediği ve baygın halde indirilmiş daha sonra yoğun bir tedavi sonucu hayata kavuşturulmuştur.

2-Ölümünden kurtarılan Hz. İsa Filistin ve Suriye'de bir süre faaliyet gösterdikten sonra Hindistan'a ve Keşmir'e gidip tebliğ faaliyetlerini oralarda sürdürmüş ve yüz yıl kadar bir ömür yaşadıktan sonra Keşmir Sirinagar'da ölmüştür.

Bu iki madde hem Hristiyanlık açısından hem de İslam camiası açısından oldukça ses getirecek niteliktedir. Çünkü her iki dinin inançlarına ve kutsal kitaplarına aykırı bilgiler öne sürmektedir. Bu iki maddenin hangi kaynaklardan çıkarılmış olduğu konusunda yapılmış araştırmalar aşağıda sıralanmıştır⁵⁵⁴.

Çarmıh cezası kölelere mahsus bir ceza olup vatana ihanet, isyan ve korsanlık gibi suçlarda uygulanırdı. T şeklindeki kalaslara suçlu ya bağlanır ya da çivilenirdi. Mahkûm, apış arasına gelecek şekilde “Sedecula” denen dar bir tahta çıkıntı üzerine oturtulurdu. Bu yolla günler süren bir işkence dönemi yaşayıp ölürdü. Aksi halde mahkûm nefes alıp vermede zorlanıp (Sedecula'sız) kısa sürede ölürdü. Hz. İsa hem ellerinden hem de ayaklarından çivilenmiş, iki ayak üst üste konularak ayaklarına tek çivi çakılmıştı. Bu çivilenme durumu büyük acı vermesine rağmen ciddi bir yaralanmaya yol açmamakta ve herhangi bir enfeksiyon olmadığı takdirde çabuk iyileşebilmekteydi. Bu şekilde mahkûmlar çarmıhta asılı olarak üç gün veya daha fazla hayatta kalmaktaydı⁵⁵⁵. Şâyet bu süre zarfında ölmedilerse mahkûmun daha kısa sürede ölmesi için bacakları ve kolları demir balyozlarla kırılırdı⁵⁵⁶.

⁵⁵⁴ Jennifer Stevens, *The historical Jesus and The Literary Imagination* (Liverpool: Liverpool University Press, 2010), s. 160.

⁵⁵⁵ Günay Tümer, “Çarmıh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedis* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, t.y.).

⁵⁵⁶ Fr Neil Dhabliwala, “Why are the crucified persons' legs broken?”, *St. Catherine*, 14 Mart 2018, <https://www.stcatherinercc.org/single-post/2018/03/14/why-are-the-crucified-persons-legs-broken>.

İsa Mesih'in ağzına, orada bulunan şarap dolu kaba batırılmış bir süngerî dal parçasının ucuna takıp uzatmışlardı. İsa şarabı tadınca "Tamamlandı" demiş ve ruhunu teslim etmişti⁵⁵⁷. Ancak bu şarap normal saf şarap mıydı yoksa afyon karıştırılan bir şarap mıydı? İsa başını eğip kendini bıraktıktan sonra ölmüş olduğuna karar verilmişti⁵⁵⁸. Zaten çarmıhta geçen süre İncillere göre değişmekte olup asgarisi üç azami olanı ise altı saat süre zarfıydı⁵⁵⁹. Ondan sonra akşama doğru vakit gelmişti. Çarmıha gerildikleri gün Cuma günüydü. Yani sept (cumartesi) günü için az bir süre kalmıştı. Yahudi ileri gelenler, Pilatus'tan çarmıha gerilenlerin bir an önce ölüp gömülmeleri için bacaklarının kırılmasını istemişlerdi. Çünkü sept gününün başlangıç saati yaklaşmakta ve artık tüm iş ve güçleri bırakmak gerekiyordu⁵⁶⁰. Ayrıca sebt gününde cesetlerin çarmıhta kalmasını hoş karşılamıyorlardı.

Altı saatlik çarmıha germe cezası bir mahkumun ölmesi için yeterli bir süre değildi. Bu sebeple İsa dışında iki mahkumun ölmediği aşıkâr olduğu için ikisinin ayaklarının kırılıp biran önce ölmelerine sebep olacaktı. Böylece askerler ölmemiş olan mahkumların ayaklarını balyozla kırdılar. Ancak İsa Mesih'in ölmüş olduğunu anladıklarında onun ayaklarını kırmadılar⁵⁶¹. Ama bir asker İsa'nın böğrünü mızrak ucu ile deldi ve yara yerinden kan ve su aktı⁵⁶². Arimatya'lı Yusuf İsa'nın cesedini çarmıhtan indirmek için Vali Pilatus'tan izin istemişti. İsa'nın bu kadar çabuk ölmesine Vali Pilatus bile şaşırmıştı. Bunu yüzbaşından teyit etmişti⁵⁶³. Öldüğünü kesin olarak öğrenen Pilatus, İsa'nın çarmıhtan indirilmesi için Yusuf'a izin vermişti⁵⁶⁴.

Araştırmacılar bu kaynakların sonucunda Arimatyalı Yusuf ve Nikodim tarafından Hz. İsa'nın önceden afyon karışımı sirke (veya şarap) ile çarmıhta bayıltılıp askerler tarafından ölmüş olarak anlaşılmasına vesile olmuş. Bunun ardından askerler tarafından ölmüştür diye hakkında karar verildiği için bacaklarının kırılmasına da

⁵⁵⁷ YU.19:28-30.

⁵⁵⁸ Mat.27:48; Mar.15:36; Yu.19:28-30.

⁵⁵⁹ Mat.27:45-46; Mar.15:25,33-34; Luk.23:44-46; Yu.19:14-16.

⁵⁶⁰ Yu.19:31.

⁵⁶¹ Yu.19:32-33.

⁵⁶² Yu.19:34.

⁵⁶³ Mar.15:42-44.

⁵⁶⁴ Mar.15:45.

müsaade etmemişlerdir. Böylece baygın halde onu çarmıhtan indirmiş ve tedavi için onu hemen Golgota'ya yakın bir kaya mezarlığına götürmüşlerdir.

Yuhanna, Yusuf ve Nikodim'in yaptığı işleri şu şekilde kaydeder: daha önce geceleyin İsa'nın yanına gelen Nikodim'de otuz litre kadar mür ve sarısabır özü olarak geldi⁵⁶⁵. İkisi, İsa'nın cesedini alıp Yahudilerin gömme geleneğine uygun olarak onu baharatla keten bezlere sardılar. İsa'nın çarmıha gerildiği yerde bir bahçe, bu bahçenin içinde de henüz hiç kimsenin konulmadığı yeni bir mezar vardı. O gün Yahudilerin hazırlık günüydü, mezarda yakın olduğundan İsa'yı oraya koydular⁵⁶⁶.

'Aloe vera' kuzey-batı Arabistan'da çokça yetişen; tütsü olarak ve derilerdeki yara, yanık ve iltihaplanmaların tedavisinde merhem olarak kullanılan çok şifalı bir bitkidir. 'Myrrh' ise, dezenfektan gücü yüksek bir sakız reçinesi olup orta çağda enfeksiyonlu salgın hastalıklarda çokça kullanılırdı. Aloe vera ve Myrrh ikisi birden özellikle geniş alanlı yaraların hızlı tedavilerinde kullanılırdı⁵⁶⁷.

Bu bilgilerden sonra araştırmacılar şu sonuca varmışlardır: Nikodim'in mezara giderken yanında taşıdığı Aloe vera ve Myrrh'ün 30 kg civarındaki miktarı hayli önem arz etmektedir. Bununla yaralanmış, yıpranmış bir bedenin tedavisi yapılacağı hedeflenmiş görünmektedir. Ertesi günün Sebt (Cumartesi) olması tedavinin gözlerden uzak olmasına ve bu işin saklı yapılmasına yardımcı olmuştur⁵⁶⁸.

Bitkilerle tedavi etme konusunda İsa Mesih kendi döneminde ün salmış ve uzak bölgelerden kendisine davetiyeler ulaşmıştır. Özellikle Kumran bölgesinde yaşayan Esseniler ile bir dönemini yaşayan İsa peygamber hastaları iyileştirme konusunda maharetli olduğu bilinmektedir. Dönemin Urfa kralı Abgar Uvhama'nın İsa peygambere yazmış olduğu bir mektup, Caesarea Başrahibi Eusebius tarafından günümüze ulaşmış ve mektupta Urfa Kralı şunları İsa peygambere iletmektedir:

⁵⁶⁵ Yu.19:39-40.

⁵⁶⁶ Yu.19:39-42.

⁵⁶⁷ Holger Kersten & Elmar R. Gruber, *The Jesus Conspiracy: The Turin Shroud & the Truth About the Resurrection* (New York: Barnes & Noble, 1995), s. 236-237.

⁵⁶⁸ Hikmet Zeyveli, "Hz. İsa'nın Âkibeti Hakkında Bazı Tespitler", t.y.

Kral Abgar Uchama, Kudüs kentinde doğmuş olan İsa'ya selamlarını iletmektedir. Seni namını ve ilaç kullanmadan bitkiler yardımıyla gerçekleştirdiğin tedavileri duydum. Duyduğuma göre körlerin gözlerini açıyor, felçlileri ayağa kaldırıyor, kötü ruhları çıkarıp kovuyor, uzun süren hastalıkları iyileştiriyor ve ölüleri diriltiyormuşsun... Senden ricam, bana gelmen ve beni hastalığımдан kurtarmandır. Yine duyduğuma göre Yahudiler sana karşıymış ve sana kötülük yapma peşindelermiş. Benim, küçük de olsa bir şehrim var ve her ikimize de yeter.

Ayrıca Yahudi geleneğine göre ölülerin gömülmeden önce yıkanması⁵⁶⁹ gerekirken İsa Mesih'in yıkanmadan bir mezara bırakılması onun diri olduğuna ve tedavi sürecinin devam ettiğine işarettir.

Konuyla ilgili başka bir iddia da pazar günü İsa'nın gömüldüğü mezara giden kadınların, mezarın açık olduğuna rastlamaları ve içeri girdiklerinde İsa Mesih'in bırakıldığı taşın sağ ve sol taraflarında yani birinin başının uç tarafında diğerinin ayakları tarafında beyazlar içinde olan iki adama rastlamaları olayıdır.

Luka'ya göre kadınlar mezarın içerisine girdiklerinde İsa'nın cesedini görmedikleri, sadece birkaç kefen parçasına rastladıkları için şaşırıp kalmışlar. Bembeyaz elbiseli iki adama rastlamış ve korkudan sadece başlarını yere eğmişler. Orada bulunan adamlar ise kadınlara “Diri olanı neden ölüler arasında arıyorsunuz?” demişlerdir⁵⁷⁰.

Bu rivâyetin başka versiyonu Yuhanna İncilinde şöyle anlatılır:

“Meryem İsa'nın mezarının dışında durmuş ağlıyordu. Ağlarken mezarın içine eğilmiş ve içeriye bakmıştı. Mezarın içinde beyazlara bürünmüş iki meleği görmüş biri cesedin yatırıldığı yerin baş tarafında öbürü ayak tarafında oturuyorlardı. Adamlar Meryem'e “kadın niçin ağlıyorsun?” sorar. Meryem efendisinin burada olmadığı ve onu nereye bıraktıklarını bilmediği için ağladığını söyler. Daha sonra Meryem

⁵⁶⁹ “Jewish Funeral Customs”, *Funeral Partners*, erişim: 13 Ocak 2025, <https://www.funeralpartners.co.uk/help-advice/arranging-a-funeral/types-of-funerals/jewish-funeral-customs/>.

⁵⁷⁰ Luk.24:4-5.

arkasına döndüğünde İsa Mesih'i karşısında görür ama o olduğunu anlamadı. Bu sefer İsa, Meryem'e "kadın niçin ağlıyorsun, kimi arıyorsun?" şeklinde sorar. Meryem onu bahçıvan zanneder ve ona "eğer onu sen götürdünse nereye götürdüğünü söyle gidip onu alayım" diye talepte bulunur. Daha sonra İsa ona dönüp adıyla onu çağırdığında Meryem *Rabbuni!* şeklinde karşılık verir. İsa, Meryem'e kendisine dokunmamasını daha "Babanın yanına çıkmadığını" söyler⁵⁷¹."

Yuhanna'da geçen bu bölümden araştırmacılar şu sonuçları çıkarmışlardır; "Beyazlara bürünen adamların Arimatya'lı Yusuf ve ona yardım eden Nikodim olduklarını belirtirler. Bu iddiayı destekleyen başka delil de Yahudi Tarihçi Flavius Josephus'un Esseniler hakkında, onların beyaz kaftanlar giydiklerini kaydetmesidir⁵⁷².

Mezara giden kadınlar, beyazlar içinde olan iki adamı meleklerle benzetirler. İsa Mesih'in, Meryem tarafından bahçıvana benzetilmesi ise kendisine uygulanan yoğun tedavi sonucu yüzünün değiştiği ve tanınmayacak seviyeye gelmesi olarak açıklanmıştır. İsa'nın "bana dokunma! Hala babanın yanına çıkmadım" şeklinde uyarısı ise el ve ayaklarında olan çivi ve kırbaç sonucu vücudunda oluşan yaraların daha tam bir şekilde iyileşmemiş olduğu sonucunu çıkartmışlardır⁵⁷³.

İsa Mesih'in mezardan çıkıp onlara görünmesinden sonra, havarileri aralarında dirilişini konuşup tartışırken İsa onlara göründü ve aralarında durdu. Havariler ürktüler, bir hayalet gördüklerini zannedip korktular. İsa, onlara neden telaşlandıklarını ve kuşku duyduklarını sordu. Teyit etmek için onlara "ellerime, ayaklarıma bakın; işte benim! Dokununda görün, hayaletin eti kemiği olmaz, ama görüyorsunuz benim var" cevabında bulundu. Bunları söylerken havarilerine ellerini ve ayaklarını göstermiş ve sonra onlardan yiyecek istedi. Havarileri, İsa'ya bir parça kızarmış balık verdi İsa da onların önünde yedi⁵⁷⁴.

Yuhanna İncilinde yukarıdaki anlatıma ek olarak onikilerden biri olan Tomas⁵⁷⁵, o esnada aralarında olmadığı için kendisine bunların yaşandığını

⁵⁷¹ Yu.20:11-17.

⁵⁷² Meral, *Yahudilik*, s. 324.

⁵⁷³ Essenilerin şifacılık alanında önemli işleri yaptıklarına dair bakınız: Meral, *Yahudilik*, s. 325-326.

⁵⁷⁴ Luk.24:36-43.

⁵⁷⁵ Yu.20:24-28.

anlattığında inanmadığı ve İsa'nın el ve ayaklarında çivi izlerine dokunmadan inanmayacağına dair pasajlar rivâyet edilmektedir. Aradan geçen sekiz gün sonra İsa onlara tekrar görüldüğünde bu sefer Tomas'a göründü. İsa, Tomas'a “parmağını uzat, ellerime bak, parmağını böğrüme koy, imansız olma, imanlı ol!” karşılığında bulundu. Tomas'da “Rabbim ve Tanrım!” diye yanıtladı⁵⁷⁶.

Çağdaş bilim adamlarının, Tarihsel İsa araştırmaları üzerine ulaştıkları sonuçlar bu minvalde olmuştur. Sadece Batılı araştırmacılar değil Müslüman araştırmacılardan da bunu iddia edenler olmuştur⁵⁷⁷. Ölümden kurtarılan İsa, tedavi edildikten sonra nereye gittiği ya da seyahat ettiği sorusu için araştırmacılar şu sonuçları çıkarmışlardır. Farklı bölgelere gittiği iddiaları⁵⁷⁸ olmakla beraber çoğunluk İsa Mesih'in Hindistan-Keşmir bölgesine gittiği ve orada vefat ettiği sonucuna varmışlardır⁵⁷⁹. Araştırmacıların iddiaları arasında en ikna edici olanı İsa Mesih'in bir süre Galile ve Şam'da gizli bir şekilde tebliğ görevine devam ettikten ve havarilerini görevlendirdikten sonra Edessa (Urfa), İran, Hindistan üzerinden Keşmir'e gittiği ve başkent Sirinagar'da öldüğü iddiasıdır⁵⁸⁰. Neden Hindistan, Keşmir bölgesi sorusuna, şu yanıtlar verilmiştir; İsrail on iki kabileden oluşmaktaydı. İsa Mesih'te Yahudi olduğu için tebliğ görevini halkına, kendi milletine yapmak istiyordu. Bu konuda Havarilerini de yönlendirmekteydi. Matta İncilinde rivâyet edilen bilgilere göre İsa Mesih Havarilerini öğretilerini yayması için gönderdiğinde şu hususa dikkat çekmiştir. İsa onikileri şu buyrukla halkın arasına gönderdi. “Öteki ulusların arasına girmeyin. Samiriyelilerin kentlerine uğramayın. Bunun yerine, İsrail halkının yitik koyunlarına gidin”⁵⁸¹.

⁵⁷⁶ Yu.20:24-31.

⁵⁷⁷ Ahmed Deedat, *Who Moved The Stone?*, t.y.; Ahmed Deedat, *Crucifixion or Cruci-Fiction* (Tafheem, 2022).

⁵⁷⁸ İsa'nın son yıllarını yaşadığı ve öldüğü yer konusunda değişik iddialar ileri sürülmüştür: Masada, Roma, Japonya, Keşmir ve İngiltere...

⁵⁷⁹ Mirza Gulam Ahmed, *İsa Mesih Hindistan'da* (İstanbul: Islam International Publications Limited, 2008).

⁵⁸⁰ “Jesus – A Humble Prophet of God”, *Islam Ahmadiyya*, erişim: 13 Ocak 2025, <https://www.alislam.org/jesus/>.

⁵⁸¹ Mat.10:5-6.

Apokrif Hristiyan kaynaklarında, Havari Tomas'ın bizzat İsa tarafından Hindistan'a tebliğ için görevlendirildiğine dair rivâyetlere rastlanmaktadır⁵⁸². Ayrıca *The Act of Thomas* adlı apokrif metninde, Havari Thomas'ın, Hindistan Kralı Gundaphar'a giderken uğradığı Taxile'de (Pencap) İsa Mesih'le beraber bulunduğu dair bir hikâye yer almaktadır⁵⁸³. Son olarak da bazı kaynaklara göre onun zahiri vefatından yani baygın halde çarımhtan indirilip tedavi edildikten sonra Hindistan'a göçtüğü ve orada çocuklarıyla mutlu bir hayat sürdüğü anlatılır⁵⁸⁴.

Havari Thomas'ın Hindistan'da misyonerlik yaptığı ve orada öldüğü görüşü tüm Hristiyan kiliselerince kabul edilmektedir⁵⁸⁵. Hintlilerin ülkesindeki Mahlup (Mylapore) şehrinde mezarının bulunduğu ve Marco Polo'nun 1295 yılında Çin'deki gezisinden dönerken bu mezarı ziyaret ettiği de rivâyet edilmektedir⁵⁸⁶.

3.7. HZ. İSA'NIN NÜZULÜNE DAİR HADİSLERDEKİ HİRİSTİYANLIK UNSURLARI

630 yılı Mekke'nin fethinden sonra İslam hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. İslam, Yahudi-Hristiyan kültürünün dağılmış olduğu orta doğu coğrafyasına hâkim olunca çok sayıda Yahudi ve Hristiyan mühtediye içinde barındırmıştır. Kitap ehlinde olan bu kişiler zihinlerini resetleyip kendi dini kültürlerinden tamamıyla soyutlanmış bir şekilde olmayıp mevcut bilgi birikimleri ve kültürleriyle Müslüman olduklarından nas ile sabit olmayan ve tartışmaya mahal bırakmayacak netlik ve kesinliğin olmadığı konularda bu bilgi ve birikimlerini İslam kültürüne taşımışlardır. İşte Hz. İsa'nın akıbeti konusu da Kur'ân'da tartışmaya mahal bırakmayacak netlik ve kesinlikte ifade edilen konulardan biri olmadığı ve o dönemin sosyal ve siyasal yapısı Tanrı'dan gelecek bir kurtarıcı yani Mesih fikrine açık olduğu için Yahudi kültüründeki Mesih'e kavuşma ve Hristiyan kültüründeki Hz. İsa'nın akıbetiyle ilgili söylemler İslamlaştırılarak Müslüman kültürüne ister istemez

⁵⁸² Willis Barnstone, *The Other Bible "The Act of Thomas"* (New York: HarperOne, 2005), s. 464-479.

⁵⁸³ Barnstone, *The Other Bible "The Act of Thomas"*, s. 469.

⁵⁸⁴ Baltes, *Jesus der Jude*, s. 55.

⁵⁸⁵ Siegfried Obermeier, *İsa Keşmir'de mi Öldü: Hindistan'daki Yaşamının Sırrı*, 1.Baskı (İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1996), s. 127.

⁵⁸⁶ Obermeier, *İsa Keşmir'de mi Öldü*, s. 135.

sokulmuştur. Bu sebeple İslam kaynaklarında bulunan hadislerin çoğunun⁵⁸⁷ bu iki kitap ehli dinlerinden etkilenip ortaya çıkarıldığı tezi bazı çağdaş Müslüman düşünürler tarafından savunulmaktadır. Bu düşüncede olan Müslümanların iddia ettikleri hadislerin çıkış noktası ve ilgili esinlendiği olaylar şu şekilde sıralanmıştır:

-Kıyametten önce adaletli bir yargıç olarak ineceği konusunda rivâyet edilen hadisler, Hristiyan inancındaki iyi ve kötülerini yargılamak üzere dünyanın sonuna doğru tekrar geleceğine ve 1000 yıl kadar Tanrısallık görevine dair söylemleri⁵⁸⁸ anımsatmaktadır.

-Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne gelip her türlü kötülüğün sebebi olan Deccal'ı öldüreceğine dair rivâyetler⁵⁸⁹, Hristiyan kaynaklarında geçen olayları anımsatmaktadır. Söz konusu rivâyetler ise “Hz. İsa'nın tekrar geleceği vakit bozguncu adamı soluğuyla öldüreceği ve çıkışıyla her türlü fitne ve fesadın ortadan yok olacağı yönündeki bilgilerle özdeşlik oluşturmaktadır.”⁵⁹⁰

-Hz. İsa'nın gökten iki meleklerle bulutlar arasından yeryüzüne tekrar ineceği, gözünün gördüğü her yere nefesinin ulaşacağı her kafiri öldüreceği yönündeki rivâyetler de⁵⁹¹ Yeni Ahit'in son kitabı olan Vahiy bölümünde Hz. İsa'nın meleklerle beraber bulutlar arasından tekrar yeryüzüne ineceği, gözlerinin alev alev yanan bir ateş gibi olduğu, ağzından dışarı doğru çift ağızlı keskin bir kılıç uzandığı ve bu kılıçla kötülerini yok edeceği şeklinde yer alan bilgilerle⁵⁹² benzerlik arz etmektedir.

-Hz. İsa'nın gökten inişinin kıyametin alametlerinden biri olduğu yönündeki bilgiler Yeni Ahit'in Vahiy bölümünde dünyanın sonuyla ilgili verilen rivâyetlerle paralellik arz etmektedir. Mesela hadis kaynaklarında Hz. Muhammed'in “şu on alamet ortaya çıkmadan kıyametin kopmayacağını” ifade ettiği rivâyet edilmektedir. Deccal'ın çıkışı, duhan, dabbetül arz, güneşin batıdan doğması, Hz. İsa'nın nüzulü, yecüc ve mecüc'ün çıkışı, doğuda, batıda ve Arap yarımadasında üç yerin batması ve

⁵⁸⁷ Buhari, *Buhari*, Enbiya, 49; Tirmizi, *Tirmizi*, Fiten, 54; İbn Mace, *İbn Mace*, Fiten, 33.

⁵⁸⁸ Va.20:1-7.

⁵⁸⁹ Tirmizi, *Tirmizi*, Fiten, 59, 62; Müslim, *Müslim*, Fiten, 110; İbn Mace, *İbn Mace*, Fiten, 33.

⁵⁹⁰ 2.Se.2:3-4.

⁵⁹¹ Tirmizi, *Tirmizi*, Fiten, 110.

⁵⁹² Va.1:8-20; 19:11-16.

insanları mahşer meydanına yönlendirecek Yemen’den çıkan ateştir⁵⁹³. Buna benzer olan ise Yeni Ahit’in Vahit kitabında hakkında bilgisi verilen *büyük canavar* (deccal), *Gog ve Magog’un da* (Ye’cüc ve Me’cüc) da kıyamet alametlerinden sayılmasıdır⁵⁹⁴.

-Hz. İsa gökten inip, Mehdi ile beraber Deccal’ı öldürdükten sonra yer yüzünde huzur, barış ve refahın hâkim olup, bir birine düşman olanların birbiriyle dost olacağı bir dönemin başlayacağını ifade eden hadisler⁵⁹⁵, MÖ 586 yılında krallıklarının yok edilip Babil’e sürgün edilmelerinden sonra karamsarlığa kapılan İsrail oğullarına yeni bir ümit ışığı ortaya çıkarılıp halka aşilayarak düşmanlarına karşı onları tekrar canlandırmak için din önderleri tarafından ortaya atılıp geliştirilen ilahi bir kurtarıcı fikriyle bu kurtarıcının bina edeceği yeni düzenle ilgili çarpıcı bilgiler veren Eski Ahit’in İşaya adlı kitabındaki bilgilerle benzerlik göstermektedir⁵⁹⁶.

-Hz. Muhammed’in kendisine ölüm gelip çatmadan Hz. İsa’nın nüzul edeceğini umduğunu bildiren hadis rivâyeti⁵⁹⁷, Pavlus’un mektuplarında Hz. İsa’nın ikinci gelişinin an meselesi olduğu ve kendisinin başında olduğu ilk Hristiyan cemaatinin bu olayın şahitleri olacakları yönündeki sözlerini anımsatmaktadır⁵⁹⁸. İlgili rivâyette Hz. Peygamberin eğer ömrü yeterse Hz. İsa’nın tekrar gelişine şahitlik edeceği ama eğer ömrü yetmezse Hz. İsa’nın tekrar yeryüzüne inmesine şahit olanlara Hz. İsa’ya kendisinin selamını iletmelerini söylemektedir. Bu ifadeler Hz. Muhammed’in, Hz. İsa’nın tekrar yeryüzüne inmesinin çok yakın olduğunu hatta kendisinin bile buna şahitlik etme ihtimali olduğunu ortaya koymaktadır. Eğer bu hadis rivâyeti gerçekten Hz. Muhammed’den gelmişse o zaman şu sorunun cevaplanması gerekir. Hz. Muhammed’in peygamberlik görevinin başında olduğu bir zamanda adil yargıç ve her türlü fitne fesadı ortadan kaldırarak İslam’ı tebliğ edecek ilahi bir kurtarıcı olarak Hz. İsa’nın tekrar yeryüzüne gelmesi ne anlama gelmektedir? Yoksa Hz. Muhammed görevini hakkıyla yapamıyor da Hz. İsa’nın gelip kendisine yardım etmesini mi ümit etmektedir yoksa Pavlus gibi muhataplarının kendi öğretisine

⁵⁹³ Müslim, *Müslim*, Fiten, 39; İbn Mace, *İbn Mace*, Fiten, 33.

⁵⁹⁴ Va.13:20:8.

⁵⁹⁵ Tirmizi, *Tirmizi*, Fiten, 52; Ebu Davud Es-Sicistani, *Sünenu Ebi Davud* (Damascus: Müessesetür Risale Naşirun, 2016), Mehdi, 1; İbn Mace, *İbn Mace*, Fiten, 34.

⁵⁹⁶ Yşa.11:1-12.

⁵⁹⁷ Hanbel, *Müsneid*, 2, 298-299; en-Nisâbü’rî, *Müstedrek*, 4, 545.

⁵⁹⁸ 1Se.4:15-17; 1Ko.7:18-24, 26-27, 29-31.

inanmalarını gerçekleştirmek için Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne gelişinin böylelikle de kıyametin çok yakın olduğunu bildirmek için mi bunu yapmaya çalışılmaktadır?

-Müfessirlerin Nisa suresinin 158. âyetteki *ve lakin şubbihe lehüm* ifadesine getirdikleri yorumların Hristiyan kaynaklarından etkilenme olduğu göze çarpmaktadır. Başta Taberi, İbni kesir gibi alimlerin tefsir kitaplarında geçen bilgilere göre Allah, Hz. İsa'nın görüntüsünü başka birine, yaygın görüşe göre onu düşmanlarına jürnalleyen Yahuda İskaryot'a vererek onun çarmıha gerilmesine sebep olmuş ve böylece kendi peygamberini düşmanlarının elinden kurtarmıştır. Hristiyan kaynaklarında bu tarz bilgilerden bahseden şu ifadelerle oldukça benzerlik göstermektedir. "İsa'nın kendisi ölüm acısını tatmamıştır. Onun yerine Hz. İsa'nın görünüşü kendisine verilen ve bu şekilde İsa olduğu düşünülen Creneli Simon çarmıhı taşımak zorunda kalmıştır. İsa'yı çarmıha germek isteyenler bilgisizliklerin kurbanı olarak yanlışlıkla İsa'yı değil Creneli Simon'u çarmıha germişlerdir. Bu olaylar gerçekleşirken Simon'un görünüşünü alan Hz. İsa da orada durarak onlara gülmüştür⁵⁹⁹. Nisa 158. âyetle ilgili yazılan tefsirlerde getirilen hadis rivâyetleri yukarıdaki bilgilerle benzerlik arz etmektedir. Ancak bu rivâyetlerin çoğu tutarlı olmamaktadır.

Hem Hristiyan camiasında hem de İslam kaynaklarında rivâyet edilen Hz. İsa'nın yerine başka birinin çarmıha gerildiği görüşü makul görünmemektedir. Bunun sebebi Hz. İsa'nın yerine çarmıha gerilen kişi bunu itiraf edip kendisinin Hz. İsa olmadığını söyleyebilirdi. Ayrıca Hristiyan kaynaklarına göre Hz. İsa'nın yerine yanlışlıkla başka birinin çarmıha gerildiği görüşü de makul görünmemektedir. Çünkü Hz. İsa karanlıktan alınıp direkt çarmıha gerilmemiş bunun aksine hem oradaki halk tarafından tanınmış hem de ilk önce Yahudi din bilginleri tarafından sorguya alınmış (sanhedrin) daha sonra da Vali Pontus Pilatus'un huzurunda sorguya çekilmiştir. Bu esnalarda da çoğu halk onu görmüş ve tanımıştır. Tüm bu kanıtlar olmasıyla beraber yanlışlıkla onun yerine birinin asılmış olması tutarsızdır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim, onun Yahudiler veya Romalılar tarafından öldürülmediği konusunda net bilgi vermektedir ama nasıl kurtarıldığı konusuyla ilgili bilgi vermemektedir.

⁵⁹⁹ Iraeneus, *Adversus Haereses* (Roma: Forzani et Socii, 1907), 1.24.4; Aydın, *Hız. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 141.

-Hz. İsa'ya benzetilen birinin onun yerine çarmıha gerildiğini savunanlar Hz. İsa'nın fazla tanınan bir şahsiyet olmadığını iddia ediyorlar. Bununla beraber benzerini çarmıha gerenlerin bunun farkına varmadıklarını da söylüyorlar. Bu kabul edilebilir bir tez değildir. Çünkü Hz. İsa, toplum tarafından fazla tanınan biri olmasaydı o zaman onun hem Yahudiler hem de Roma yöneticileri için bir tehlike olması söz konusu olmazdı. Bu sebeple onu ortadan kaldırılma gibi bir eyleme ihtiyaç meydana gelmezdi. Bilakis Hz. İsa yaptığı faaliyetlerle gittiği yerlerde birçok kişiye hitap etmiş, çok sayıda insanları etrafına toplamıştır. Hem Yahudi din adamları hem de Roma yöneticileri için bir tehdit unsuru olmaya başlayınca ortadan kaldırılma gereksinimi meydana gelmiştir.

-Yahudiler tarafından İsa Mesih çarmıha gerilmiştir. Ancak Öztürk'ün de tespit ettiği gibi “*ve ma salebuhu*” ifadesi Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediğini değil onun çarmıhta ruhunu teslim etmediğini ifade etmektedir. Özellikle asmak anlamına gelen *salb* kelimesi Kur'an'da öldürmek anlamına gelen *katl* ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır⁶⁰⁰. Çünkü Öztürk'e göre eşkıyalık suçunun ne olduğunu bildiren Maide suresinin 33. Âyetinde peşpeşe kullanılan katl ve salb kelimeleri iki ayrı ceza türünü değil, tek bir cezayı ifade etmektedir⁶⁰¹. Bu yoruma göre âyetteki *velakin şubbihe lehum* ifadesi yukarıda ifade ettiğimiz gibi başka birinin Hz. İsa zannedilerek çarmıha gerilmiş olduğunu değil Hz. İsa'yı çarmıha gerenlerin onun çarmıhta bayılmasını öldü zannetmelerini ifade etmektedir. Bu yorum kabul edildiğinde “*ve ma kateluhu yakinen*” ifadesini de “onu kesin olarak öldürmediler” anlamında değil “Hz. İsa'nın gerçek akıbetinin ne olduğu konusunda hiçbir kuşkuya imkan vermeyecek bir bilgiye sahip değillerdi” şeklinde anlaşılması gerekmektedir.

-İslam fetihlerinden sonra Orta Doğuda pek çok Hristiyan, Müslüman olmaya başlayınca durumu tersine çevirmek isteyen Ehli Kitap alimleri ortaya çıkmıştır⁶⁰². Bunun üzerine Şamlı Yuhanna ve Nesturi patriği Timothy gibi pek çok Hristiyan alimi, Hristiyanların müslüman olmasına engel olmak için İslam'ı ve onun temeli olan Kur'an ve Hz. Muhammed'i karalama kampanyası başlatmıştı. Bu süreçte

⁶⁰⁰ Öztürk, *Kıssaların Dili*, s. 239.

⁶⁰¹ Öztürk, *Kıssaların Dili*, s. 239.

⁶⁰² Hristiyanların Kur'an ve sünnete karşı yaptıkları karalama kampanyalarıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Norman Daniel, *Islam and the West: The Making of ana Image* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1980); Mahmut Aydın, *Dinler Arası Diyalog: Mahiyet, İlkeler ve Tartışmalar* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2008), 6 ve 7. bölümler.

Müslümanlar da Hristiyanlıktan İslam'a geçen kişilerin Hz. İsa'nın akıbetiyle ilgili bilgilerinden yararlanarak Hristiyanların dinlerini terk edip Müslüman olmaları için şu çağrıda bulunmuşlardır. "Ey Hristiyanlar! sizin tanrı oğlu ve tanrı ile aynı cevhere sahip olduğunu iddia ettiğiniz İsa Mesih, Hz. Muhammed'in yüceliğini ve üstünlüğünü gördüğü için Allah'a kendisini onun ümmeti yapması için dua etmiş ve Allah da onun bu duasını kabul etmiştir. Bu sebeple iddia ettiğiniz gibi tekrar dünyaya geldiğinde yarım bıraktığı işi kemale erdirmek için değil Hz. Muhammed'in ümmetinden biri olarak onun şeriatının tüm dünyaya yayılması için çalışacaktır. Hatta sizin Tanrı oğlu dediğiniz İsa Mesih, inancınızın sembolleri olan çarmıhı kırıp, domuzu öldürerek artık Hristiyanlık diye bir dinin olmadığını ilan edecektir. Sizin tanrısal özelliğe sahip olduğunu iddia ettiğiniz İsa Mesih, Hz. Muhammed'in ümmeti olacaksa sizin dünden Müslüman olmanız gerekmektedir⁶⁰³.

Yukarıda yazılan tez inanç açısından incelendiğinde, konu daha da karmaşık bir hal almakta ve günümüz misyonerlerinin yaptığı gibi bu tez İslam inancı aleyhine kullanılmaktadır. Eğer Hz. İsa'nın ömrü dondurularak bedenen Allah'ın katına kaldırıldıysa ve ikinci kez yeryüzüne gelecekse o zaman dünyaya ilk gelişiyle diğer peygamberlerden farklılık arz eden Hz. İsa, akıbeti bağlamında da onlardan farklılık arz edeceği için beşer üstü bir varlık gibi algılanmasının önü her açıdan açılacaktır. Bu durumda Anglikan rahip ve İslam bilimci Kenneth Cragg'ın öne sürdüğü Eski ahit peygamberleri gibi "Hz. Muhammed bir peygamberdir ancak İsa Mesih peygamberden daha öte" yani beşer üstü bir peygamberdir tezi geçerlilik kazanmış olacaktır.

-Hz. İsa'nın diri olduğu ve tekrar yeryüzüne geri gönderileceği tezine ilişkin bir başka sorun da onun ne olarak, bir peygamber olarak mı yoksa bir fert olarak mı dünyaya geleceği konusudur. Bu tezi ileri sürenler onun peygamber değil sıradan bir Hz. Muhammed ümmeti olarak tekrar dünyaya geleceğini iddia ederek Kur'an'ın açıkça vurguladığı Hz. Muhammed'in son resul olduğu gerçeğine halel getirmemeye çalışmaktadırlar. Ancak bunu yaparken onlar peygamberlikle görevlendirilen kişinin ömrünün sonuna kadar bu görevi yapmakla yükümlü olduğu gerçeğini ve bir peygamberi hem de Kur'an tarafından annesiyle birlikte tüm insanlık için bir alamet

⁶⁰³ Aydın, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 144.

işaret olarak nitelendirilecek, kendisine çok özel bir yer verilen bir elçi, en sıradan bir ümmet konumuna indirgemenin yaratacağı sorunu göz ardı etmektedir. Bu noktada bir peygamberi sıradan bir ümmet konumuna indirgemenin yukarıda da ifade ettiğimiz Hristiyanları bir an önce Müslüman yapmak politikasının bir ürünü olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Hz. İsa gerçek bir şekilde diri olarak Allah katında ise ve tekrar dünyaya nüzul edecekse o zaman hem Allah tarafından ona verilen elçilik görevi hem de diğer peygamberlerden farklı olarak sahip olduğu imtiyaz gereği sıradan bir Hz. Muhammed'in ümmetinin ferdi değil peygamber olarak gelecektir. Ancak bu şekilde olsa Hz. Muhammed'in son peygamberliği manasını yitirecektir. Bununla beraber günümüzde Müslümanlara yönelik misyonerlik görevini yürüten Hristiyan misyonerleri şu tezle Müslümanların Hristiyanlara karşı yaptığı propagandayı tam tersine çevirerek Müslümanlara karşı propaganda yapmaya başlamışlardır. Misyonerlerin argümanı şöyle: "Ey Müslümanlar! Sizler de Hz. İsa'nın vefat etmediğini diri olarak semaya, Allah katına yükseldiğini ve tekrar yeryüzüne dönerek peygamberlik görevinde bulunacağını iddia ediyorsunuz. Eğer inandığınız gibi Hz. İsa ahir zamanda ikinci sefer yeryüzüne gelecekse işte o zaman son peygamber Hz. Muhammed yerine Hz. İsa olacaktır. Bu sebeple sizin de Hz. Muhammed'e değil Hz. İsa'ya inanmanız gerekmektedir.

Yukarıda iddia edilen tez makul görülmektedir. Nitekim yukarıda değinildiği üzere peygamberlik vazifesi, vazifeyi üstlenenin vefatına kadar sürdüğü gerçeği dikkate alındığında Hz. İsa da ahir zamanda tekrar geleceğini savunanların iddia ettiği gibi hala sağ olduğu ve tekrar dünyaya gelip belirli bir müddet yaşadıktan sonra öleceğine göre peygamberlik vazifesi devam ediyor demektir. Bu durumda eğer Hz. İsa gerçekten dünyaya tekrar gelecekse misyonerlerin iddia ettiği gibi peygamber olarak gelecek ve o zaman da son peygamber Hz. Muhammed değil Hz. İsa olacaktır. İşte Kur'an'ın altını önemle çizdiği Hz. İsa'nın da diğer peygamberler gibi yemek yiyen, yolda yürüyen ve eceli geldiğinde de ertelenmeksizin vefat ettirilen beşeri bir varlık olduğu inancına ve Hz. Muhammed'in son peygamber olduğu gerçeğine halel getirmemek için Hz. İsa'nın ölmeyip diri olarak Allah katına kaldırıldığı ve tekrar

dünyaya geleceği inancının ciddi olarak yeniden araştırılıp gözden geçirilmesi gerekmektedir⁶⁰⁴.

Yukarıda belirtilen iddialar ve görüşler bir sonuca varmak için yazılmış olabilir. Ancak her geçen gün arkeolojik kazılar sayesinde yapılan araştırmalar neticesinde yeni eserler ve bilgiler elde edilmektedir. Bir sonuca varmak yerine eldeki araştırmaların daha sonlanmadığı gerçeğine bırakmak daha makul görülmektedir. Çünkü yukarıda kaydedilen bilgiler dahi iddiadan öteye geçememektedir. Bu nedenle Hz. İsa'nın çarmıhta ruhunu teslim ettiği mi yoksa baygın halde çarmıhtan indirildiği mi veyahut onun yerine başka biri mi çarmıha gerilip öldürüldüğü iddaalarından birini seçip konuyu noktalamak henüz yerinde bir karar gibi görünmemektedir.

⁶⁰⁴ Aydın, *Hız. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 146.

SONUÇ

“İsa Mesih’in Çarmıhı ve Ölümü Meselesi” adlı çalışmanın sonucunda İsa Mesih’in çarmıha gerilmesi konusuna dair Kitab-ı Mukaddes ile Kur’ân-ı Kerim arasında belirgin bir fark içerdiği görülmüştür. Hristiyanlık için temel bir inanç olan İsa’nın çarmıha gerilmesi, İncillerde farklı şekillerde anlatılmışken, Kur’ân-ı Kerim Hz. İsa’nın çarmıha gerilerek öldürülmediğini açıkça ifade etmiştir. Hristiyanlar, Yahudilerin İsa Mesih’i çarmıhta öldürdüğüne inanmışken Kur’ân bu durumu reddederek Hz. İsa’nın çarmıha gerilmediğini aktarmıştır.

İsa Mesih’in şahsiyeti çoğunlukla tüm İncillerde benzer şekilde anlatılmakla birlikte, bazı detaylarda farklılıkların olduğu gözlemlenmiştir. İsa, Yahudi olarak doğmuş ve Filistin bölgesinde yaşamıştır. Tebliğ görevine yaklaşık otuz yaşında başlamış ve bu görev yalnızca üç yıl kadar sürmüştür. Olağanüstü bir doğumla dünyaya gelen İsa, tebliği süresince birçok mucize gerçekleştirmiştir. Yahudilerin tahrikleriyle, Romalılar tarafından çarmıha gerilerek öldürülmüştür. Ancak mucizevi bir şekilde tekrar dirilmiştir. Hristiyanlar, İsa Mesih’i teslis anlayışına göre üç tanrısal varlıktan biri olarak kabul etmiştir. İncillere göre İsa, Tanrı’nın oğlu olup, tanrısal bir doğaya sahiptir. İnsanların kurtuluşu için insan formunda dünyaya gelmiş, yeryüzünde bir insan gibi yaşamış ve insanlığın temizlenmesi için acı çekerek çarmıha gerilmiş ve kanını dökmüştür. Çarmıhta ölen Tanrı İsa, üç gün sonra dirilmiş ve mezarından çıkarak semaya yükselmiştir. Ardından orada tanrısal krallığını ilan etmiştir. Ahir zaman geldiğinde ise Mesih olarak yeniden dünyaya gelecek ve Tanrı’nın krallığını yeryüzünde kuracaktır. Hristiyanlar, İsa’yı sadece bir peygamber değil, ezelden var olan Tanrı Sözü ve Tanrı ile özde bir olan Tanrı’nın Oğlu olarak görmüşlerdir. Hristiyan inancına göre, İsa başlangıçta Tanrı ile birlikte olup, Adem’in cennetten kovulmasından sonra insanları günahlarından kurtarmak amacıyla dünyaya gelmiş ve insan tabiatını almış olan Tanrıdır. Hristiyanlık inancı, İsa Mesih’in yargılanması, çarmıha gerilmesi ve ölümü etrafında şekillenmiştir. Ölümünden dirilme inancı, Hristiyan teolojisinin ve imanının temel taşlarından biri olarak kabul edilmiştir.

Kur’ân-ı Kerim’in Hz. İsa hakkında verdiği temel bilgilerden birisi çarmıh hakkında olup onun çarmığa gerilmediğini ifade etmiştir. Âyetlerin zahirinden

anlaşıldığına göre ne Yahudiler nede Romalı askerler Hz. İsa'yı çarmıha germemiştir. Kur'an yorum geleneğinde çarmıha gerilenin bir görüşe göre onu jürnalleyen Yahuda İskaryot olduğu başka bir görüşe göre ise Hz. İsa'nın çarmıha gerilme teklifini kabul eden bir gencin olduğudur. Ayrıca çarmıha gerilenin belli olmayıp Vali Pilatos'un konuyu kapatması gibi bir görüş ulaşılan sonuçlar arasında olmuştur.

Kur'ân-ı Kerim'in Hz. İsa'nın nasıl kurtarıldığına dair açık bilgi vermediği sonucuna ulaşılmıştır. Ref' konusu da sadece Allah'ın keyfiyetini bildiği şekilde olmuştur. Allah'ın Hz. İsa'yı Yahudilerden kurtarıp katına veya semaya almasının mahiyeti Kur'ân'da açıklanmamıştır. Bu durumun keyfiyetini sadece Allah bilmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda Hz. İsa'nın ref'inin mahiyeti konusunda iki görüşün olduğu tespit edilmiştir. Alimlerden ref'in sadece ruh ile olduğunu söyleyenler olduğu gibi ruh beden ikilisi şeklinde gerçekleştiğini savunanlar, hatta bu ikincisini söyleyenlerin çoğunlukta olduğu neticesine varılmıştır. Şâyet Hz. İsa'nın ref'i sadece ruh ile gerçekleşmişse bedeninin nerede olduğu ya da nereye kaybolduğu konusunda bir sonuca varılamamıştır. Hadislerden ulaşılan sonuç ise Allah'ın Hz. İsa'yı katına almış ve tekrar nüzulünün gerçekleşeceği vakte kadar onu meleklerle beraber semada beklettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Hz. İsa'nın ref'inin ruh ve bedenle gerçekleştiğini söyleyen alimlere göre, Allah Hz. İsa'nın öldüğünü belirtmek isteseydi, bunu açıkça ifade edebilirdi. Ancak Allah, Hz. İsa'nın yükseltildiğinden bahsetmiştir. Eğer bu yükselme manevi bir anlam taşısaydı, mucize olarak belirtilmesi gereksiz olurdu çünkü her ölen kişinin ruhu zaten yükselir. Bu yüzden, Hz. İsa'nın ruhunun yükseldiği anlamında bir ifade kullanmak mantıklı olmazdı. Ayrıca, Hz. İsa'nın öldüğüne dair yorumlanan âyetlerde geçen "teveffi" kelimesi, çoğu âlim tarafından ölüm anlamında değil, "çekip almak" anlamında anlaşılmıştır. Çünkü Kur'ân'da bu kelime, uyku için de kullanılmıştır. Ref'in manevi olduğunu savunan âlimler, son dönemde ortaya çıkmış bir grup olarak dikkat çekmiştir. Ayrıca bu âlimler, genellikle Hz. İsa'nın nüzulünü de kabul etmemişlerdir. Onlara göre, Kur'ân'daki ref' âyetleri, Hz. İsa'nın manevi olarak yüksek makamlara çıkarıldığını ifade etmiştir. Yahudiler, Hz. İsa'yı öldürmek istemişler, ancak Allah onu koruyarak, ruhunu yükseltip vefat ettirmiştir. Kur'ân'da, Allah'ın "Seni öldürecekim ve katıma yükseltecekim" şeklinde buyruğunu "teveffi"

kelimesini normal bir ölüm olarak yorumlamış ve Hz. İsa'nın tüm insanlar gibi öldüğünü savunmuşlardır. Ayrıca, Kur'an'daki "Senden önce hiçbir kimseye ebediyet vermedik" âyetine atıfta bulunarak, Hz. İsa'nın bu hükmün dışında tutulamayacağını ifade etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de, Hz. İsa'nın ref'inin ne şekilde gerçekleştiğine dair açık bir ifade bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu âyetlerin her iki şekilde de yorumlanması mümkündür, çünkü her iki görüşü de destekleyen deliller vardır. Ayrıca, hadislerde ref konusu üzerinde durulmamış, ancak Hz. İsa'nın nüzulü geniş bir şekilde yer bulmuştur. Bununla birlikte nüzulün, ref'in bir sonucu olarak değerlendirildiği görülmüştür.

Nüzul-i İsa meselesi, İsa'nın ölümü ile ilgili olduğu için çalışmanın ana konularından birisi olmuştur. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de bu konu doğrudan ve açık bir şekilde belirtilmediği için, üzerinde pek çok tartışma yapıldığı görülmüştür. Aslında, Hz. İsa'nın tekrar gelmesi meselesi, çoğunlukla hadislerde yer almakta olup, Kur'an'a dayandırılmamıştır. Sahih hadis kaynaklarında Hz. İsa'nın kıyamet öncesi yeniden dünyaya geleceği belirtilmiştir. Çoğu âlim, bu hadisleri temel alarak Kur'an'daki bazı âyetleri de Hz. İsa'nın nüzulüyle ilişkilendirmiş ve bu görüşe delil olarak kullanılmıştır. Hatta bazı âlimler, nüzul-i İsa'ya inanmayı bir inanç şartı olarak kabul etmişlerdir. Ancak, Hz. İsa'nın nüzulüne inanan âlimlerin çoğunluğuna karşılık, son yıllarda bazı düşünürler bu inancın yanlış olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre, nüzul-i İsa inancı, İslam'a yabancı bir öğe olup, batıl ve hurafelerle şekillenmiş bir inançtır. Kur'an'da Hz. İsa'nın nüzulüne dair açık ve doğrudan bir âyet yer almaz. Aksine, tüm insanların ölümüne işaret eden ve dolayısıyla Hz. İsa'nın da ölü olduğunu belirten âyetler bulunmaktadır. Hz. İsa'nın nüzulünü bildiren rivâyetlerin çoğu âhad hadis, zayıf ya da uydurma olarak kabul edilir. Birçok rivâyet, sonradan Müslüman olmuş Ehl-i Kitap âlimleri, özellikle Ka'b ve Vehb gibi kişilerin İslam'a soktuğu İsrailiyattır. Bu sebeple, bu rivâyetlere dayanmak doğru değildir. Hz. İsa'nın nüzulüne inanmak, Hristiyan kültüründen İslam'a geçmiş bir inançtır. Hristiyanlar, İsa Mesih'in kıyametten önce geri döneceğini ve zulme son vereceğini kabul ederler. Müslümanlar da Hristiyan inancındaki bu beklentiden etkilenerek, haksızlıklara son verecek birinin gelmesini arzu etmiş ve zamanla bu düşüncüyü İslam'a uyarlayarak Hz. İsa'nın nüzulüne inanmışlardır. Son olarak, Hz. İsa'nın nüzulüne inanmak, Hz. Muhammed'in son ve en büyük peygamber olarak kabul edilen statüsüne zarar verir.

Eğer Hz. İsa kıyamet öncesi geri gelirse, bu durumda en son peygamberlik statüsü Hz. İsa'ya geçer ki bu da İslam inancıyla çelişir gibi itirazlarda bulunmuşlardır.

Bayılma hipotezi İncillerin aktardığı bilgilerin aksine son zamanlarda ortaya çıkan İsa'nın çarmıha gerilmiş ve çarmıhta baygın halde iken askerler onun öldüğüne karar vermiş, onu çarmıhtan indirdikten sonra iki kişi tarafından iki gün boyunca yoğun tedavi altına alınmıştır. Bu bulguya göre İsa afyon karışımı sirkeye bir süngerin daldırılıp dudaklarına götürülmesi ve dudaklarından o sıvıyı emmesiyle bayılmış ve bayılması askerlere ölmüş olduğu kanaatini vermiştir. İki kişi onu Valinin izniyle çarmıhtan indirmiş, pazar gününe kadar İsa'yı yoğun bir tedaviye aldıktan sonra İsa kendine gelmiş ve havarilerinin arasına çıkmıştır. Ayrıca İsa Mesih'in bayılma tezini kabul eden Müslüman düşünürler bu tezin Nisa suresinin 159. âyetiyle zıtlık oluşmaması için *ve ma salebuhu* yani çarmıha germediler ifadesine “çarmıha gerdiler ama İsa çarmıhta ruhunu teslim etmedi” anlamında yorumladıkları görülmüştür. Bayılma hipotezinin hem İncilleri hem de Kur'ân âyetlerini bir inanç doğrultusunda birleştirme çabası olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İNCİLLER	KUR'AN-I KERİM: ÇOĞUNLUK:	KUR'AN-I KERİM: ÇAĞDAŞ BAZI ALİM VE DÜŞÜNÜRLER:
İSA MESİH YAHUDİ VE ROMALILAR TARAFINDAN ÇARMIHA GERİLMİŞTİR.	HZ. İSA YAHUDİLER TARAFINDAN ÇARMIHA GERİLMEMİŞTİR	HZ. İSA YAHUDİLER TARAFINDAN ÇARMIHA GERİLMİŞTİR
İSA MESİH ÇARMIHTA RUHUNU TESLİM ETMİŞTİR.	HZ. İSA ÇARMIHA GERİLMEDİĞİ İÇİN ALLAH ONU CANLI OLARAK SEMAYA VEYA KATINA ALMIŞTIR.	HZ. İSA ÇARMIHTA VEFAT ETMİŞTİR
İSA MESİH ÖLDÜKTEN SONRA KAYA BİR MEZARA DEFNEDİLMİŞTİR.	ÖLMEDİĞİ VE ALLAH KATINA ALINDIĞI İÇİN DEFİN SÖZ KONUSU DEĞİLDİR.	ÖLMESİNE RAĞMEN BEDENİNE AİT BİR BİLGİ VEYA GÖRÜŞ SÖYLEMEMİŞLERDİR.
ÖLDÜKTEN İKİ GÜN SONRA DİRİLMİŞTİR.	ÖLMEDİĞİ İÇİN DİRİLME SÖZ KONUSU DEĞİLDİR.	ÖLDÜKTEN SONRA RUHU ALLAH KATINA ALINMIŞ VE DİRİLME SÖZ KONUSU DEĞİLDİR.
TANRI İSA MESİH'İ DİRİLTİKTEN 40 GÜN SONRA KATINA VE SAĞINA ALMIŞTIR.	ALLAH HZ. İSA'YI ÇARMIHA GERİLMEYEN KATINA ALMIŞTIR.	ALLAH, HZ. İSA'NIN ÇARMIHA GERİLİP ÖLDÜRÜLDÜĞÜNDEN SONRA ONUN RUHUNU KATINA ALMIŞTIR.
AHİR ZAMANDA İSA MESİH'İN NÜZULÜ OLACAKTIR.	AHİR ZAMANDA HZ. İSA'NIN NÜZULÜ OLACAK KENDİSİ KIYAMET ALAMETİ OLACAKTIR.	AHİR ZAMANDA HZ. İSA'NIN NÜZULÜ OLMAYACAKTI

Ek: Tablo 1: Hristiyanlıkta ve İslam'da İsa Mesih'in Çarmıha Gerilmesi ve Ölümü Hakkındaki Karşılaştırmalı Temel Görüşler

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhammed - Rıza, Muhammed Reşid. *Menar Tefsiri Tefsiru'l Kur'ani'l Hakim*. Trc. Kolektif. İstanbul: Ekin Yayınları, 2014.
- Abdulcebbar, Kâdî. *Tespîtu delâili'n-nübüvve*. Kahire: Dâru'l-Mustafa, 2006.
- Anawati, Georges Chehata. "Jesus". *The Encyclopaedia of Islam*. Leiden, 1991.
- Apaydın, H. Yunus. "Mütevâtir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 208. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, t.y.
- Aslan, Reza. "Zelot" Nasıralı İsa'nın Hayatı ve Dönemi. Ankara: Panama Yayıncılık, 2021.
- Ateş, Süleyman, ed. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2005.
- Aydın, Mahmut. *Dinler Arası Diyalog: Mahiyet, İlkeler ve Tartışmalar*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2008.
- Aydın, Mahmut. *Hiz. İsa'ya Ne Oldu?* Ankara: Otto Yayınları, 2017.
- Aydın, Mahmut. "İsa Mesih'in Ölümünden Dirilmesi Hakikat mi Mitoloji mi? "İsa'nın Ölümünden Dirilişi ve Taraftarlarına Görülmesiyle İlgili Rivayetlerinin Tarihsel Açısından Değerlendirilmesi"". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Temmuz 2007.
- Aydın, Mahmut. *Tarihsel İsa İmanın Mesih'inden Tarihin İsa'sına*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2022.
- Ayoub, Muhammad. "Towards an Islamic Christology. II: The Death of Jesus, Reality or Delusion: A Study of the Death of Jesus Tafsir Literature". *The Muslim World*. LXX (Şubat 1980): 91-121.
- Baltes, Guido. *Jesus, der Jude, und die Missverständnisse der Christen*. Marburg an der Lahn, 2013.
- Barnstone, Willis. *The Other Bible "The Act of Thomas"*. New York: HarperOne, 2005.
- Basrî, Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el- - Muhammed Abdurrahim. *Tefsîru'l Hasan el-Basrî*. Kahire: Dar'ul-Hadis, 1992.
- Baybal, Sami. *İbrahimî Dinlerde Mesihin Dönüşü*. Konya: Yediveren, 2002.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2005.

- Begavî, Muhammed el-Ferrâ' el-. *Mealimu't-Tenzil Beğavi Tefsiri*. Riyad: Daru't-Tıbbiyye, 1989.
- Beydavi, Kadı. *Beydavi Tefsiri*. Ed. Şadi Eren. İstanbul: Işık Yayınları, 2013.
- Beydavi, Kadı. *Beydavi Tefsiri*. Beyrut: Dar'u İhyau't-Turasu'l-Arabi, t.y.
- Buhari. *Sahih-i Buhârî*. Damascus: Müessesetür Risale Naşirun, 2016.
- Bultmann. *The History of the Synoptic Tradition*. New York: Hendrickson Pub, 1994.
- Bultmann, Rudolf. *Jesus And The Word*. 1. Bs. Moskova: Scribner, 1980.
- Bursevi, İsmail Hakkı. *Ruhu'l-Beyan*. Sıraç Yayınevi, t.y.
- Coogan, Bruce M. Metzger, Michael David. "The Oxford Companion to the Bible". Oxford University Press, 1993.
- Daniel-Rops. *Jesus in His Time*. London: Eyre&Spottiswoode, 1945.
- Dede, Mehmet Fatih. "İbazi Tefsir Geleneğinde İsrailiyat Meselesi". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 9/2 (Kasım 2017).
- Deedat, Ahmed. *Crucifixion or Cruci-Fiction*. Tafheem, 2022.
- Deedat, Ahmed. *Who Moved The Stone?* t.y.
- Derveze, M.İzzet. *et-Tefsiru'l-Hadis*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.
- Dhabliwala, Fr Neil. "Why Are the Crucified Persons' Legs Broken?" *St. Catherine*. 14 Mart 2018. <https://www.stcatherinercc.org/single-post/2018/03/14/why-are-the-crucified-persons-legs-broken>.
- "Dismas (aziz)". *Vikipedi*. 2024. [https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dismas_\(aziz\)&oldid=32761328](https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dismas_(aziz)&oldid=32761328).
- Durmuş, İsmail. "Üslûb-I Hâkim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedis*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988.
- E. P. Sanders. *The Historical Figure of Jesus*. London: Penguin Books, 1993.
- Ebu Davud Es-Sicistani. *Sünenu Ebi Davud*. Damascus: Müessesetür Risale Naşirun, 2016.
- El-Merâgi, Ahmed Mustafa. *Tefsirül-Meragi*. Kahire: Mustafa Al-Babi Al-Halabi Press, 1946.
- Endülüsi, İbn Atiyye el-. *El-Müharrerü'l-Veciz*. Beyrut: Daru İbn Hazm, 2002.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı / Meal-Tefsir*. Trc. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2017.

- Et-Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir. *Camiül-Beyan an Tevili Ayil-Kuran*. Beyrut: Daru İbn Hazm, 2013.
- Et-Tüveyciri, Hammûd b. Abdullah b. Hammud. *İthafü'l-Cemaa bima Cae fi'l-Fiten ve'l-Melahim ve Eşrati's-Saa*. 3 Cilt. Riyad: Darü's-Sumay'i, 1993.
- Funk, Robert Walter. *Honest to Jesus*. San Francisco: Harper Collins, 1996.
- Gruber, Holger Kersten & Elmar R. *The Jesus Conspiracy: The Turin Shroud & the Truth About the Resurrection*. New York: Barnes & Noble, 1995.
- Günay Tümer. "Çarmıh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedis*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, t.y.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1991.
- Hanbel, Ahmed b. *el-Müsned*. Damascus: Müessesetür Risale Naşirun, 2017.
- Harman, Ömer Faruk. "İmran Maddesi". *İmrân*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988.
- Harman, Ömer Faruk. "İsâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedis*. 474-475. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988.
- Hatib, Abdulkerim. *El-Mesih fil-Kur'an ve't-Tevrat ve'l-İncil*. Kahire: Dar'ul-Kutubu'ul Hadise, 1966.
- Hikmet Zeyveli. "Hz. İsa'nın Âkibeti Hakkında Bazı Tespitler". t.y.
- Iraeneus. *Adversus Haereses*. Roma: Forzani et Socii, 1907.
- İbn Aşur, Muhammed Tahir İbn. *Tefsiru't-tahrir ve't-Tenvir*. Tunus: ed-Darü't-Tunisiyye, 2000.
- İbn Kesîr. *İhtisâru ulûmi'l-hadîs*. Riyad: Dâru'l-Meymân li'n-Neşri ve't-Tevzî, 1431.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim İbn. *Tefsîru Garibi'l-Kur'ân*. Kahire, 1958.
- İbn Mace. *Sünen-i İbn Mace*. Damascus: Müessesetür Risale Naşirun, 2022.
- İbni Kesir, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İbn. *Tefsîru Kur'âni'l-Azim*. Kahire: Daru İbn Hazm, 2000.
- "İsa'yı Mahkûm Eden Başkâhin — Watchtower ONLINE KÜTÜPHANE". Erişim: 09 Ağustos 2024. <https://wol.jw.org/tr/wol/d/r22/lp-tk/2006043>.
- İshak Özgel. "Tarihsel Yorum Perspektifiyle Kur'an'da Muhaliplerin Peygamberlere Tepkileri". *Felsefe&Teoloji*. 3/8 Mayıs-Ağustos (2003).
- J. Jomier. *Mesih İsa'nın Yaşamı*. İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2006.

- “Jesus – A Humble Prophet of God”. *İslam Ahmadiyya*. Erişim: 13 Ocak 2025. <https://www.alislam.org/jesus/>.
- “Jewish Funeral Customs”. *Funeral Partners*. Erişim: 13 Ocak 2025. <https://www.funeralpartners.co.uk/help-advice/arranging-a-funeral/types-of-funerals/jewish-funeral-customs/>.
- Josephus. *The Antiquities of the Jews*. Independently published, 2021.
- Kahler, Martin. *The So-Called Historical Jesus and the Historic Biblical Christ*. Philadelphia: Fortress Press, 1964.
- Kevserî, Muhammed Zâhid. *Nazratün Abirah fî Mezâimi men Yünkîru Nüzûle İsa Kable'l-Ahirah*. Kahire: Daru'l-Ceyl, 1987.
- Kılıçarslan, Mehmet. “Hz. İsa’nın Ölümü ve Ref’inin Naslar Bağlamında Tetkiki” 5/2 (K 2019).
- Kızıl, Hayreddin. “Cemil Meriç’e Göre Kitab-ı Mukaddes”. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*. 1 (Nisan 2021): 468-499.
- Kızıl, Hayreddin. “Hıristiyan Monastisizminin Kuruluşu (İlk Altı Asır)”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (Şubat 2010).
- Kolektif. *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020.
- Kur’an Yolu Meâli*. Thk. Hayreddin Karaman - Mustafa Çağrı - İbrahim Kafi Dönmez - ve Sadrettin Gümüş. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021.
- Kurtubi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur’ân*. Kahire: Dar’ul-Hadis, 2010.
- Kutsal Kitap (Tevrat-Zebur-İncil)*. İstanbul: Kitabı Mukaddes, 2016.
- Lietzmann, M.Hans. *Eski Kilise Tarihi*. Konya: Litera Türk academia, 2016.
- Ludemann, Gerd. *What Really Happened to Jesus: A Historical Approach to the Resurrection*. Westminster John Knox Press, 1996.
- Marxsen, Willi. *The Resurrection of Jesus of Nazareth*. London: SCM Press, 1970.
- Maturidi, Ebu Mansur Muhammed. *Te’vilatu'l-Kur’ân*. Beyrut: Dar Al-Kotob Al-İlmiyah, t.y.
- Meçin, Mehmet Mekin. *Gatalar’a Göre Zerdüş*. Dicle Üniversitesi, 2013.
- Mehmet Vehbi Efendi. *Hulasatü'l- Beyan fî Tefsîri'l-Kur’ân*. İstanbul: Üçdal Yayınevi, 1966.
- Meral, Yasin. *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik*. İstanbul: Milet Nihal Yayınları, 2021.

- Mevdudi, Ebu'l-A'la el-. *Tefhimu'l-Kur'an*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.
- Meyer, Ben F. *The Aims of Jesus*. London: SCM Press, t.y.
- Mirza Gulam Ahmed. *İsa Mesih Hindistan'da*. İstanbul: İslam International Publications Limited, 2008.
- Moltmann, Jürgen. *Theology of Hope*. London: SCM Press, 1976.
- Mustafa Sabri Efendi. *Mevkifu'l-Akl ve'l-ilm vel-Alim min Rabbil Alemin ve İbadihi'l Mürselin*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2021.
- Müslim. *Sahih-i Müslim*. Damascus: Müessesetür Risale Naşirun, 2016.
- Nisâbü'rî, Hâkim en-. *el-Müstedrek*. Beyrut/Ummân: ed-Darü'l-Osmaniyye / Daru İbn Hazm, 2007.
- Norman Daniel. *Islam and the West: The Making of ana Image*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1980.
- Obermeier, Siegfried. *İsa Keşmir'de mi Öldü: Hindistan'daki Yaşamının Sırrı*. 1.Baskı. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1996.
- Okuyan, Mehmet. *Kur'an'da Vucûh ve Nezâir*. Samsun: Etüt Yayınları, 2007.
- Özgür Uludağ - Antalya İncil Kiliseleri Kaleiçi Pastörü. "Röportaj". 2024.
- Öztürk, Mustafa. *Kıssaların Dili*. Ankara: Kitabiyat, 2006.
- Poupard, Paul. "Dictionnaire des religions". Paris: Presses Universitaires de France, 1993.
- Razi, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer Fahreddin er-. *Mefâtihi'l-Ğayb (et-tefsîru'l-Kebîr)*. Tahran: Dâru'l-Kütübi'l-Âlemiyye, t.y.
- Roloff, Jürgen. *Nasıralı İsa Tarihi ve Dini Kaynaklarda İsa Peygamber*. Trc. Yücel Aksan. İstanbul: Runik Kitap, 2021.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Diğer İnciller*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2016.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem, ed. *Diğer İnciller / Apokrif İnciller*. Fakülte Kitabevi, 2016.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Hz. İsa Hayatı ve Mesajı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Sarıtoprak, Zeki. *İslam İnancı Açısından Nüzul-i İsa Meselesi*. İzmir: Çağlayan Yayınları, 1997.
- Sarmış, İbrahim. *Hz. İsa ve Mesih İnancı*. İstanbul: Ekin Yayınları, 2007.
- Sarmış, İbrahim. "Kur'an'ın Hz. İsa İçin Kullandığı 'Onlar İçin Benzetilmiştir' Ve 'Allah Kendisine Kaldırmıştır' İfadelerinin Anlamı Nedir?" 2016.

- Semerikandi, Ebü'l-Leys es. *Tefsiru'l Kur'an*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2021.
- Seyfeli, Canan. *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*. Konya: Çizgi Kitabevi, t.y.
- Seyfeli, Canan. “Evharistiyada İsa Mesih: Sembol Ve/Veya Gerçek”. *Dicle İlahiyat Dergisi*. 1 (2022).
- Seyfeli, Canan. “‘Mesih Sırrı’: Sakramentler Fikrinin Kutsal Kitap’taki Dayanağı (Pavlus)”. *Ortadoğu ve Göç* 11/2 (2021): 332-375.
- Simon Legasse. *The Trial of Jesus*. London: SCM Press, 1997.
- Stevens, Jennifer. *The historical Jesus and The Literary Imagination*. Liverpool: Liverpool University Press, 2010.
- Suyuti, İmam. *Nüzul-i İsa*. Trc. Harun Çetin. Ankara: İlim ve Hikmet, 2018.
- Şelebi, Ahmed. *Mukarenetü'l-edyan: (el-Yehudiyye, el-Mesihyye)*. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü'n-Nahdati'l-Mısriyye, 1997.
- Şeltut, Mahmud. *El-Fetava*. Kahire: Daru's-Şuruk, 2009.
- Şeltut, Mahmut. “İsa'nın Ref'i”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XXIII* (t.y.): 323.
- Tezokur, M. Hadi. *Yahudilikte İbadet ve İnanç Esasları*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- “The Gospel of Pseudo-Matthew”. Erişim: 23 Mayıs 2024. <http://gnosis.org/library/psudomat.htm>.
- Tirmizi. *Sünen-i Tirmizi*. Damascus: Müessesetür Risale Naşirun, 2016.
- Tuveyceri, Hamud b. Abdullah et-. “İkametü'l-burhan fi'r-reddi ala men enkere huruce'l-mehdi ve'd-Deccal ve Nüzule İsa fi Ahiri'z-zeman , Mecelletü'l-Buhusi'l-İslamiyye”. 1985.
- Vermes, Geza. *The Changing Faces of Jesus*. London: Penguin Books, 2000.
- Vermes, Geza. *The Passion*. London: Penguin Books, 2005.
- Wright, James. *Bir Hristiyan Kur'an Okuyor*. İstanbul: Yeni Anadolu Yayıncılık, 2021.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Ba's”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedis*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, t.y.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Müteşabih”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedis*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, t.y.

Yazıcı, İshak. “Kur’ân’a Göre Hz. İsa’nın Ref’î Ve İlgili Âyetlerin Yorumlarının Tahlili”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/20-21 (2005): 69-101.

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur’an Dili*. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2021.

Zemahşari. *Keşşaf Tefsiri*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016.

Zemahşerî, el-Hârizmî ez-. *El-Keşşaf ’an Hakaiki Ğavamidi’t-Tenzil ve Uyuni’l-Ekavil*. Beyrut: Dar’ul Ma’rife, 2009.

